

**ÂŞIK FUAT ÇERKEZOĞLU'NUN ŞİİRLERİNDE
YER ALAN EĞİTSEL UNSURLAR**

Hatice GÖZÜTOK ŞAHİN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI
Yrd. Doç. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU
2012**

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

**ÂŞIK FUAT ÇERKEZOĞLU'NUN ŞİİRLERİNDE YER ALAN
EĞİTSEL UNSURLAR**

(Educational Themes in Poems of Minstrel Fuat Çerkezoğlu)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice GÖZÜTOK ŞAHİN

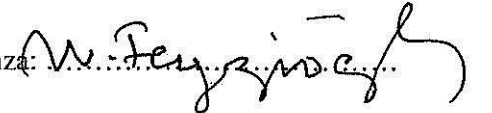
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU

**ERZURUM
Mayıs, 2012**

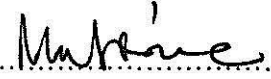
KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Yrd. Doç. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU danışmanlığında, Hatice GÖZÜTOK ŞAHİN tarafından hazırlanan “Âşık Fuat Çerkezoğlu’nun Şiirlerinde Yer Alan Eğitsel Unsurlar” başlıklı çalışma 05/ 06 / 2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

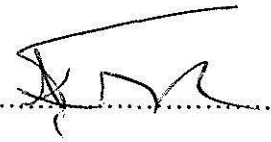
Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Turhan KAYA

İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

05.06.2012

Prof. Dr. H.Ahmet KIRKKILIÇ

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Âşık Fuat Çerkezoğlu’nun Şiirlerinde Yer Alan Eğitsel Unsurlar” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Arşivleri’nde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir
- Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir
- Tezimin ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir

05.10.2012

Hatice GÖZÜTOK ŞAHİN

H. G. Şahin.

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÂŞIK FUAT ÇERKEZOĞLU'NUN ŞİİRLERİNDE YER ALAN EĞİTSEL
UNSURLAR

Hatice GÖZÜTOK ŞAHİN

2012, 120 sayfa

Edebî metinleri açıklama, metinlerin anlaşılmasını kolaylaştırma çalışmalarının yanı sıra, günümüzde geçmişin tanıtılması, yaşatılması, geçmişle günümüz arasında bağlantı kurulması edebiyat teorisi içinde, metin açıklama, inceleme, değerlendirme çalışmaları önem kazanmıştır. Bu çalışma Türk sözlü kültür geleneğinin önemli bir parçası olan âşıklık geleneğinin ve bu geleneğin sürdürülmesinde günümüz âşıkları arasında önemli bir yere sahip olan Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun şiirlerinde yer alan millî ve eğitsel temaları irdelemek ve Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun toplumun eğitilmesindeki yerini ve önemini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Çalışma sürecinde, âşığın şiirleri incelenmiş ve toplumu eğitime konusundaki çabalar tespit edilmiş, bu yönde oluşturulan konular genel başlık ve alt başlıklar şeklinde sıralanmıştır. Tespiti yapılan başlıkların âşığın şiirleri ile karşılaştırılması yapılmış ve ilişkiler ortaya konulmuştur.

Çalışma halk edebiyatı ve eğitim bilimleri alanında yazılmış eserlerin tarafımızdan incelenmesi ve dökümü esasına dayanan nitel bir çalışmadır. Verilerin toplanması ve analizi hususunda ise derleme metodu, betimsel ve metinsel analiz yöntemi uygulanmıştır.

Yapılan veri toplama ve analiz sonucunda çalışma, halk edebiyatı ve âşık şiiri ile eğitim olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Kuramsal çerçeveyi oluşturan bu bölümlerden halk edebiyatı bölümünde bu edebiyatın tarihsel gelişimi ve âşık şiirinin oluşum safhası ile Erzurum yöresinde âşıklık geleneğinin sürdürülmesi konusu ele alınmıştır. Eğitim başlığı ise eğitimin tanımı ve alt başlıkları olan formal, informal eğitim ve çiraklık eğitimi olarak şekillenmiştir. Çalışmanın esas amacını teşkil eden informal eğitim bölümü âşığın eğitimle ilgili kullandığı konular ve eğitim biçimi olarak başlıklandırılmıştır.

Eğitim biçiminde âşıkların kullandığı yöntemlerden, “nasihat vererek eğitime, atasözü ve deyimsel anlatım zenginliklerine başvurma, gelenek-görenek ve ortam eğitimi ve yergi yoluyla eğitime” alt başlıkları gözlemlenmiştir. Eğitimde işlenen konularda ise, “inanç ve ahlâk eğitimi, tarih eğitimi, yurt ve millet olma bilinci, sosyal değerler eğitimi” alt başlıklarına yönelik bulgular elde edilmiştir.

Âşık şiiri geleneğinin günümüz temsilcilerinden biri olan Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun bu geleneğin Erzurum'da sürdürülmesini sağladığı ve aynı zamanda toplumsal hayat konusunda hedef kitesini eğitmeye çalışan âşık olarak eğitim anlayışını sanatına ve şiirlerine yansıttığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Âşıklık geleneği, Âşık Fuat Çerkezoğlu, informal eğitim temaları

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

EDUCATIONAL THEMES IN POEMS OF MINSTREL FUAT ÇERKEZOĞLU

Hatice GÖZÜTOK ŞAHİN

2012, 120 sayfa

The study of explaining and facilitating literary texts along with introducing the past, making it alive, explaining a text according to a literary theory, analyzing and evaluating it gained importance. This study has been done with the aim of examining the tradition of poetry which is a prominent part of Turkish oral tradition and national and educational themes taking part in poems of the poet Fuat Çerkezoğlu, who is an important figure among today's poets in terms of continuing this tradition.

During the study, the poems of the poet have been examined, his efforts to educate the society has been determined, and the subjects has been arranged as main topics and sub-topics. The comparison of both the determined subjects and the poems of the poet has been done and their interrelationship has been found.

This is a qualitative study which is based on our examining and organizing the written sources in the folk literature and educational sciences. Compilation method and textual analyses method has been used when compiling and analyzing the data.

As a result of gathering and analyzing the data, the study has been divided into two sections: folk literature and (poet's) poem. Of the sections which constitute theoretical frame, in the folk literature section, the historical background of this literature and the construction phases of the poetry and the continuation of the poetic tradition in Erzurum district have been dealt. When it comes to the education topic, it is arranged as the definitions of education and sub- topics: formal education, informal education, and apprentice education. The informal education part which is the basic aim of the study has been divided into sub-titles as: the topics that the poet used in terms of education and education style.

In his education style, the methods which poets use have been divided into sub-titles: education with advice, using the proverbs and idiomatic expressions, tradition, custom, and social education, and education with criticizing. In the topics which are processed in education, findings about the sub- titles: religious and moral education, history education, the consciousness of the homeland and nation, social value education have been acquired.

It has been noticed that the poet Fuat Çerkezoğlu who is one of the representative of our time's poem tradition has enabled this tradition to continue in Erzurum and he has also reflected his understanding of education to his art as he is a poet who struggles to educate his target society about social life.

Key words: The tradition of being poet, the Poet Fuat Çerkezoğlu, informal education themes

ÖN SÖZ

Türk edebiyatı çok eskilere dayanmaktadır, Türkler İslamiyet'ten önce o günkü inanç sistemlerine kültür ve geleneklerine bağlı bir edebiyata sahiptiler. İslamiyet öncesi Türk şiiri kültürleşme sürecinde İslâmî kültürün etkisiyle yeni edebiyatlarla, şekil ve türlerle tanıştılar. Mitlerle örülü ozan-baksı destan geleneğine bağlı şiirler, İslâmî öğelerle örülerek yeni bir biçime dönüşmüştür. Âşık şiiri halk arasında mayalanmış, yaşadığı toplumun kültür dokusunun en önemli belirleyici öğelerinden olmuştur.

Anadolu'nun kapılarıyla birlikte yeni bir hayatın da kapısını aralayan Türk toplumu, Anadolu'yu yurt edinmesiyle birlikte yeni bir kültürel kimliğe bürünmüş ve bu yeni kimliğin getirmiş olduğu duygu dünyasına gönlünü açmıştır. Daha öncesinde halkın gözü, kulağı ve en önemlisi de sözcüsü durumunda olan ozan ve baksıların yerini, âşıklık geleneğinin doğuşu ve gelişip yaygınlaşmasıyla birlikte âşıklar; ozan ve baksıların kopuzunun yerini de âşıkların sazı almaya başlamıştır. Bu gelenek, İslamiyet ve Anadolu kültür potasında şekillenerek, yeni coğrafyada yeni bir bakışla, yeni yaşama biçiminin beğenisine cevap verecek bir biçim ve öz kazanmıştır (Artun 1996: 14).

Halk edebiyatı bilim dalı konusunda eser veren geçmiş ve günümüz yazarları bu konuda geniş çaplı araştırmalar yapmışlardır. Bundan dolayı çalışmamız ortak görüş ve fikirlerin birleştiği noktada oluşmuş, Türk halk edebiyatının, âşık tarzı Türk şiirinin tarihsel gelişimi ayrıntılı olarak incelenme fırsatı bulmuştur. Toplumun ele alındığı, sosyal problemlere çözüm sunulduğu âşık şiiri, işlevi yönüyle eğitime katkıda bulunmuştur. Bu nedenle eğitimin informal yönü, edebiyatın türü olan âşık edebiyatıyla ilişkilendirilmiştir.

XIII. yüzyıldada ozan/âşık dönüşümüyle birlikte yeni bir dönemi başlatan âşık şiiri ve âşıklık geleneği, günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Konunun salt halk edebiyatı sahası dışına çıkmasını sağlayan sebep ise eğitim ve eğitimin informal boyutudur.

Bu çalışma âşık şiirinin ve eğitimin birleştiği noktayı ortaya koyma amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma beş bölümden ve bu bölümlerin ilgili alt başlıklarından oluşmakta ve kaynakça ile son bulmaktadır.

Birinci bölümde âşık tarzı şiirin gelişimi ve eğitimle olan ilişkisi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde kuramsal çerçeve olarak âşık edebiyatının tarihsel gelişimi, Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun hayatı, sanatı ve şiirleri, folklor bilimi ve işlevleri, eğitim ve eğitimin türleri formal-informal eğitim ile kültür ilişkisi üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölüm araştırmanın yöntemi ve veri toplama teknikleri ile betimsel analiz ve metinsel analiz uygulamalarının gerçekleştirildiği bölüm iken, dördüncü bölümde Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun şiirlerinde eğitsel temalar hakkındaki bulgularımıza yer verilmiştir. Son bölümde araştırma bulgularına dayalı yorum ve ulaşılan sonuç yer almıştır.

Çalışma Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun yetmiş sekiz şiiri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bulgular bölümünde Erzurum ve çevresinde oluşan ve gelişen âşık tarzı şiirin coğrafyası ve bu şiirin tarihsel gelişiminden elde edilen veriler ışığında âşığın şiirleri ve bu şiirlerin beslendiği toplumsal çevre ele alınmıştır. Çalışma nitel çalışma özelliklerine dayandırılmış ve kullanılan yöntem ve modeller nitel çalışma kapsamında yer almıştır.

Çalışmamızın şekil almasında ve oluşmasında emeği geçen danışmanım Yrd. Doç. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU'na, şiirleri ve sanatını ele almamıza yardımcı olan Âşık Fuat ÇERKEZOĞLU'na, araştırma sürecinde manevi desteğini esirgemeyen eşim Ömer Faruk ŞAHİN'e ve oğlum Ahmat Hakan ŞAHİN'e teşekkür ederim.

Erzurum – 2012

Hatice GÖZÜTOK ŞAHİN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI	i
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	2
1.2. Araştırmanın Önemi.....	2
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	3

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	5
2.1. Türk Halk Edebiyatında Âşık Tarzı Şiir Geleneğinin Tarihsel Gelişimi.....	5
2.1.1. Âşık Edebiyatı	8
2.1.2. Âşıklık Geleneği ve Âşık.....	9
2.1.2.1. XX. yüzyılda Erzurum’da âşıklık geleneği	14
2.2. Âşık Fuat Çerkezoğlu’nun Hayatı ve Sanatı.....	16
2.2.1. Fuat Çerkezoğlu’nun Hayatı.....	16
2.2.2. Fuat Çerkezoğlu’nun Sanatı	18
2.2.2.1. Âşıklığını Hazırlayan Faktörler	19
2.2.2.2. Şiirleri	22
2.3. Folklor ve İşlevleri	24
2.3.1. Âşıklık Geleneğinin İşlevleri	25
2.4. Eğitim.....	26
2.4.1. Formal Eğitim.....	28

2.4.2. İnfomal Eğitim	28
2.4.3. Çıraklık Eğitimi	29
2.4.4. Kültür ve Eğitim	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	33
3.1. Araştırma Deseni / Modeli	33
3.2. Çalışma Grubu	34
3.3. Verilerin Toplanması	34
3.3.1. Derleme Metodu	35
3.3.2. Röportaj	36
3.4. Verilerin Analizi.....	36
3.4.1. Betimsel Analiz	37
3.4.2. Metinsel Analiz Biçimi.....	37

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR.....	40
4.1. Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun Eğitime Bakışı	40
4.2. Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun Şiirlerinde Yer Alan Eğitsel Temalar	41
4.2.1. Formal Eğitim Temaları	41
4.2.1.1. Öğretmen	42
4.2.1.2. Öğrenci	44
4.2.1.3. İlim, fen ve teknoloji.....	45
4.2.2. Çerkezoğlu'nun Şiirlerinde Yer Alan İnfomal Eğitim Temaları.....	46
4.2.2.1. Kâmil insan olma	47
4.2.2.2. Cehalet, ilim, fen.....	48
4.2.2.3. Ahlak ve doğruluk	52
4.2.2.4. Eğitsel unsurları işlerken kullandığı metotlar.....	53
4.2.2.5. Gelenek	54
4.2.2.6. Nasihat	56
4.2.2.7. Atasözleri ve deyim	64
4.2.2.8. Yergi	70

4.3. Âşığın Şiirlerinde Eğitimle İlgili Kullandığı Konular	77
4.3.1. Ahlak ve İnanç Eğitimi	78
4.3.1.1. Dinî olaylar- kıssalar.....	79
4.3.1.2. Dinî şahsiyetler	80
4.3.1.3. Ayet- hadis.....	81
4.3.1.4. Ana-baba hakkı.....	82
4.3.1.5. Dinî vecibeler ve öğretiler	84
4.3.1.6. Ölçülerde helal-haram	85
4.3.2. Tarih Eğitimi.....	86
4.3.3. Yurt ve Millet Sevgisi.....	91
4.3.4. Sosyal Değerler Eğitimi.....	95
4.3.4.1. Sevgi-saygı ve hoşgörü.....	97
4.3.4.2. Adalet anlayışı	101
4.3.5. Çırak Yetiştirme.....	104
4.3.5.1. Âşıklıkta çıraklık eğitimi	104
4.4. Yorum	106

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ	108
5.1. Sonuç ve Öneriler	108
5.2. Öneriler	110
KAYNAKÇA	115
ÖZ GEÇMİŞ	120

TABLolar DİZİNİ

Tablo 5.1. Altıncı sınıf örnek tema, kazanım ve şiir dağılımı	112
Tablo 5.2. Yedinci sınıf örnek tema, kazanım ve şiir dağılımı	113
Tablo 5.3. Sekizinci sınıf örnek tema, kazanım ve şiir dağılımı	113

KISALTMALAR DİZİNİ

- A.D.S. :Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü
MEB : Millî Eğitim Bakanlığı
s. : Sayı
sf. : Sayfa
Yay. : Yayınları

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Türk dünyasının kültür varlığının önde gelen unsurlarından biri âşıklık geleneğidir. Bu gelenek Türk cumhuriyetleri ve topluluklarında ortak bir mirastır. Ortaklığın temeli; aynı dili, tarihi, kültürü paylaşan kavimlerin aynı kökten beslenmelerine dayanmaktadır.

Âşıklık geleneği, Türk dünyasının kültürel kimliğinin ana kaynaklarından birini oluştururken, diğer yandan da Türklük dünyasının paylaştığı ortak bir mirastır. Bu mirasın kökleri Türklük dünyası tarihinin derinliklerine kadar uzanır.

Atlı-göçebe kültürün temel teması olan kahramanlık, ozan-baksılar tarafından kuşaktan kuşağa aktarılarak destan geleneği oluşmuştur. Efsaneyle tarihin kaynaştırıldığı destan kültürü, sözlü gelenekte oluşmuş, ozan-baksılarca taşınarak aktarılmıştır.

Günümüzde âşık şiiri ve âşıklık geleneği şeklini alan bu kültürün toplumsal yaşama getirisi özellikle eğitim ve bilgilenme alanında olmuştur. Çalışmamızın çıkış noktası olarak ele aldığımız bu husus, folklor biliminin işlevleri ışığında tasnife tabi tutulmuştur.

Bascom Teorisi ile desteklenen araştırma folklor ve onun önemli öğelerinden âşıklık geleneğinin eğitime katkısı açısından ortaya koyulan bilgi ve bulgular çevresinde şekillenmiştir.

Araştırmanın hazırlık evresinde yapılan incelemeler sonucunda benzer konuyla ilgili çok sınırlı çalışmalara rastlanmıştır. Özellikle yurt içinde yapılan bu çalışmaların sınırlı olması bizim çalışmamız için de sınırlılık ve olumsuzluk teşkil etmiştir. Yine de çalışmaya şekil verirken daha önceki çalışmalardan yararlanmış olduğumuzu belirtmek lazımdır.

Alanında yapılan araştırmaların sınırlılığı ve ortaya konulan problemin önceki çalışmalardan farklı olarak iki branş çerçevesinde hazırlanan bu tezin sonraki çalışmalar için veri sağlaması amaçlarımız arasındadır.

Çalışma eğitim ve eğitimin millî ve sosyal temaları ile âşıklık geleneğinin, bu geleneği sürdüren âşıkların yazdığı şiirler içinde yer alan eğitsel unsurların birleşimini ve sosyal bilim olan halk edebiyatı ve eğitim bilimlerinin ilişkisinin bulgularını ortaya koymuştur.

1.1. Araştırmanın Amacı

Gelenek ve kültür bakımından zengin bir geçmişe sahip olan Türk milleti, eğitim alanında yaptığı yeniliklerle günümüze damgasını vurmuş bulunmaktadır. Eğitim hayatında çağın gereklerini yakalamaya çalışan Türk toplumu geçmiş deneyim ve yaşantıların ürünü olarak ele alınan eserlere bir başka gözle bakarak, oluşan eserleri eğitimde araç olarak kullanmayı hedeflemiştir. Bu da yazı öncesi ve sonrası günümüze taşınan eserlerde özellikle edebî ürünlerde inceleme ve araştırma sahası oluşturmuştur. Söz konusu bu sahaya katkıda bulunabilmek adına halk edebiyatı sözlü geleneği ve âşıklık konusunda araştırmalar yapmış olan bu çalışma, âşıklık geleneğinin bünyesinde yazılan günümüz âşık şiirlerinin içinde barınan millî eğitim temaları ve eğitim ilişkisini eğitim bilimleri ışığında sunmaya çalışmış bulunmaktadır. Amaçsal açıdan ise, Erzurum Âşıklık Geleneği'ni devam ettiren ve bu geleneğe katkısı yadsınamayan Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun şiirlerinde yer alan eğitim temalarını ve Millî Eğitim programları çerçevesinde şiirlerin verimliliğini incelemektir.

1.2. Araştırmanın Önemi

“Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun Şiirlerinde Yer Alan Eğitsel Unsurlar” başlıklı bu çalışma alanyazında toplumsal eğitimin ve halk edebiyatının ilişkisini ortaya koymak adına önem taşımaktadır. Âşıklık geleneğinin oluşmaya başladığı çağlardan bu yana geliştirilen ve devam ettirilen edebî sürecin günümüzde eğitim ihtiyaçlarına katkı sağlayıp sağlamadığı ve şairlerin toplumsal normlara etki edip etmediği konusunu gün ışığına kavuşturmak adına da bir önem teşkili söz konusudur.

Eğitimin toplumsal boyutu olan sosyal ve informal öğrenmeler bireyin mekân ve zaman sınırı olmayan eğitim sürecini içerir. Bu süreç toplumun kültürel değerlerinde ve geleneksel boyutunda ne şekilde ele alındığını işte bu çalışma ortaya koyacaktır.

Halk bilimi ve halk edebiyatının konuya bakış açısına da dikkat çeken bu araştırma önceki halk edebiyatı çalışmalarından farklı olarak eğitimi de içine almış ve eğitim metotları çatısında elde edilen verileri bir araya getirmiştir.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Edebî alanda eser veren sanatçı belli bir birikim ve hayat tecrübesi neticesinde oluşturduğu eserini okuyucusuna birtakım amaçlar doğrultusunda sunar. Bu amaçların başında okunmak ve anlaşılmak gelir. Lâkin, yazar kendi bireyselliğinde de bazı amaçlar koymuştur. Döneminin, içinde bulunduğu toplumsal yapının, felsefi ve düşünsel karakterin belli gerekleri doğrultusunda bireysel hedefler koymuştur. Söz konusu yazar ya da şair halk edebiyatı dalında eser veriyorsa ortada halka yönelik birtakım hedefler de olmalıdır. Halkın sosyal yaşam tarzından itibaren her alanda halkı anlatan sanatçı özellikle geçmiş dönemlerden feyz alarak sonraki dönemlerde kalıcılığı yakalamaya çalışır. Bunun nihayetinde gelenek oluşmaya başlar. Bu gelenek şüphesiz ki, halk edebiyatında dönem dönem değişim yaşamış ancak günümüze kadar da ulaşabilmiştir.

Halk edebiyatı dallarından âşık edebiyatı ve âşıklık geleneğinde ise durum farklı değildir. Kam, baksı, ozandan günümüze kalan ve gelen edebiyat şekli ve amacı farklı olsa da temelini millî ve kültürel öğelere dayandırır. Bu öğelerin sanatçı nezdinde işlenmiş olması ve toplumda bıraktığı etki ise eğitimi dolaylı da olsa etkilemiş ve yönlendirmiştir.

Alanyazın açısından farklı bir çalışmayı ve konuyu ele alan bu araştırma bilimsel literatürden ziyade toplumsal ve kültürel değerlerden beslenmiştir. Nesnelliği sağlamak kimi zaman zor olsa da akademik anlamda ortak görüş ve düşüncelerde yansıtılmış ve bütün bunlar eğitim biliminin kaynaklarıyla bir potada eritilmiştir. Ancak daha önceden birebir ya da eşdeğer anlamda çalışmaların azlığı inceleme ve araştırma açısından olumsuzluk yaratmıştır.

Halk edebiyatı ve eğitim bilimleri gibi iki bilim dalının birleştii noktada vücut bulan bu çalışma, ağırlıklı incelemenin hangi alanda yapılacağı konusunda sorunlarla karşılaşmış ve yöntemlerde nicel değil de nitel sonuçların işlenmesi yöntem sorununa yol açmıştır.

Eğitim bilimleri ve halk edebiyatı dalında ulusal ve uluslararası yayınlanmış kaynakların temini sağlanmış olsa da her ikisini de içeren kaynakları bulma konusunda sıkıntı mevcuttur.

Bulgular sayısal verilerden yararlanılarak değil de, incelenen şiirlerin muhtevasından hareketle oluşturulmuş, bu nedenle de ispat konusunda yetersizlik meydana gelmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Türk Halk Edebiyatında Âşık Tarzı Şiir Geleneğinin Tarihsel Gelişimi

Tarih sahnesinde hemen her dönem adından söz ettirmeyi başarmış, yaşadığı çağlara damgasını vurmuş, birçok medeniyete beşiklik yapmış, dinamiklerini sağlam coğrafyalara borçlu bir millet olarak yerli yabancı bütün kaynaklarda mevcudiyetini koruyan Türk milleti ve medeniyeti siyasi ve sosyal karakterini edebiyata taşımış ve bu sanat dalında da imzasını atabilmiştir.

Bir toplumun estetik zevkini, güzeli arayışını ve var olan bu anlayışları, vücuda getirdiği alan olarak incelenmeye ve araştırılmaya müsait zeminlerden edebiyat sahası, yazı öncesi sözlü eserlerde ve geleneğe bulmaktayız. Dünya milletlerinin tarihleri karşılaştırıldığında her medeniyetin sonraki kuşaklara kalıcı olabilme adına bırakmış olduğu edebî ürünler elbette yazı öncesinde sözlü gelenekle sağlanmıştır. Buna Türk toplumunu da dahil etmekte bir beis olmasa gerek.

Gerek yaşam tarzı olarak gerek buldukları coğrafi koşullar çerçevesinde konar-göçer yahut atlı göçebe olarak vasıflandırdığımız Türk toplumları edebî alanda oluşturdukları eserleri sadece sözlü olarak aktarabilmişti. Bu yorum yazı öncesine ait dönem baz alınarak yapılabilir.

Türk toplumu yıllarca dış baskılarla mücadele etmiş, topraklarını genişletmek amacıyla fetihlerde bulunmuş, cihat felsefesi, gittiği coğrafyayı her anlamda özellikle edebî sahada etkilemiş ve olması gerektiği gibi bu coğrafyalarda etkilenmiştir. Zaferlerini kutlarken, tahta geçerken, yas törenlerinde çeşitli etkinlikler düzenlemiştir. Bu etkinlikleri coşkularla, ağıtlarla, eğlencelerle, dini seremonilerle gerçekleştirmiştir. Sosyal gerçekliklerini bu denli yaşamına ve sanatına aktaran atalarımızın estetik zevki hakkında bilgi sahibi olabilmek için, edebî ürünlerine yoğunlaşmak ve bu ürünleri tetkik etmek alanyazını açısından olduğu kadar millî yönden de ehemmiyetlidir.

Atlı göçebe bir hayat tarzı ile avlanarak hayatını idame ettiren ilk Türk boyları kazandıkları zaferlerden ya da büyük avlardan sonra toplu olarak eğlenir, bu eğlenceler sırasında ve matem ayinlerinde dini bir hüviyete sahip şairler (kam, baksı, ozan) tarafından merasimler, eğlenceler düzenlenirdi. Bu şairlerin söyledikleri büyük ölçüde kahramanlık şiirleri, Türk sözlü gelenek şiir sanatının oluşmasını ve bir gelenek halini almasını, gelişmesini sağlamaktadır.

“Ozanları yaratıcılığında tek veya iki telli kopuzun eşliğinde vücut bulan, gelişen, zenginleşen Türk sözlü gelenek şiir sanatı, yüzyıllar boyu temalarını, formlarını, türlerini tekrarlayarak, yeni unsurlar bünyesine katarak, yeni etkinlikler ve melodiler oluşturarak, kendi içinde mektepler kurarak, temsilciler yetiştirerek, varyantlar ve versiyonlar yaratarak günümüze kadar ulaşmış ve hâlâ da hayatini sürdürmektedir” (Yıldırım, 1998:182).

“İlk edebî eserlerin tamamen söze dayalı yani sözlü olması, sözle iletişim yapılmasını yani sözlü gelenek şiir sanatının var olmasını dört ana ögenin olmasına bağlayan Dursun Yıldırım bunları: 1. Söz, 2. Yaratıcı, 3. Musiki, 4. Dinleyici Çevre olarak belirtir” (Yıldırım, 1998:180).

Bu döngü sayesinde dönemin eserleri varlığını korumuş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Konunun bu noktasında bu işi yapanlar, eserlerin bu denli kalıcı olmasını sağlayan ve her dönemde farklı bir adla karşımıza çıkan kam, baksı, şaman ve ozana değinmek ve bu işi icra edenleri tanıtmak gerekir.

F. Köprülü, kam, şaman ve baksıların rollerini şöyle açıklamaktadır: “Semadaki mabutlara kurban sunmak, ölünün ruhunu yerin dibine göndermek, hastaları tedavi etmek vb. bu ayinlerde istiğrak haline gelerek birtakım şiirler okur ve onları kendi musiki aletiyle çalar; beste ile beraber olan ve sihirli bir mahiyete haiz olan bu güfteler Türk şiirinin en eski şeklini teşkil etmektedir” (Köprülü, 1989: 58).

İsimleri ve gerçekleştirdiği etkinlikler zamanla değişse de, görevleri değişmemektedir. Bunlar kültürel değerleri sözlü kültür yoluyla nesilden nesile aktarmışlardır.

Türk halk şairlerine baksıdan sonra verilen diğer bir isim ise “ozan”dır. Elllerinde kopuzları ilden ile, obadan obaya gezerler, kopuz eşliğinde Oğuz destanları söylerler.

XV. asırdan sonra “ozan” kelimesinin yerine Azerbaycan ve Anadolu sahâlarında “âşık” kelimesi kullanılmıştır” (Köprülü, 1989:143-144).

Saim Sakaoğlu, ozan sözcüğü hakkında şunları söylemektedir: “XVI. yüzyıla kadar kullanılan bu kelime, yerini bu yüzyıldan sonra âşığa bırakmış ve sonraları ‘geveze, herze söz söyleyen’ manalarına gelmiştir” (Sakaoğlu, 1986).

Geleneğin devamı neticesinde isimler değişmiş olup farklı biçimlerde adlandırılmış olsa da işlevsel ve yapısal bakımdan aynı sürecin devamıdır. Ozan’dan âşığa geçiş bir çok araştırmacı gibi Fuat Köprülü’nün de dikkatini çekmiştir.

Köprülü, âşık hakkında ‘Edebiyat Araştırmaları’ adlı eserinde şöyle der: “Âşık halk arasında umumiyetle saz şairlerine verilen isimdir. Bunların maddi ve cismani aşktan manevi ve ruhani aşk derecesine yükseldiklerini, saz çalıp şiir söylemeyi de ilahi vasıtalarla –ya bir mürşidin, pirin yahut Hz. Peygamber’in- rüyada veya hakikatte tecellisi ile öğrendiklerini anlatır” (Köprülü, 1989:168).

Boratav, âşık kelimesinin XVI. yüzyıl başlarından beri beliren bir sanatçı tipinin adı olduğunu söyler. Bunların bir yönüyle eski destan geleneğini sürdürdüklerini, başka bir yönüyle de sevda şiirleri söyleyen sanatçılar olduklarını belirtir” (Boratav, 1988:20-21).

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi’nde “âşık” ile ilgili olarak: “İrticalen şiir söyleyen, şiirlerini genellikle saz eşliğinde okuyup halk hikâyeleri anlatan şahıslara “âşık” ismi verilir” denilmektedir.

İslam Ansiklopedisi’nde ise âşık, “kendisinin veya başkalarının şiirlerini saz eşliğinde çalıp söyleyen ve halk hikâyeleri anlatan saz şairi” şeklinde açıklanır (1991:547).

Yaratıldığı dönemin izlerini taşıyan, çağı sözlü anlatımda vücuda getiren geleneksel ve sözlü şiir anlayışı içinde üzerinde durulması gereken noktalardan biri de “metin” başlığıdır. Metin konusunu incelemenin bir diğer önemi ise inceleyeceğimiz doku ve kontekstleri sağlamlaştırmaktır.

Anlatıcı ve dinleyicinin ortak paydası olan metin, sözlü gelenek için iletişim ve devamın vazgeçilmezidir. Edebî metin eski Türklerde tören vasıtasıyla aktarılmaktadır.

Zaferler, coşkular, matemler için düzenlenen etkinliklerde vücuda getirilen eserler anlatıcı-dinleyici-metin üçlemesi için vazgeçilmez unsurdur. Bu metinlerin karakteristik bazı özellikleri mevcuttur ve yine dönemlerinin şartları gereği her dönem için farklı temlerle karşımıza çıkar. Önceleri zafer günlerinden sonra yapılan törenlerde kahramanlık ve cengâverlik destanları okunurdu. İslamiyet'ten sonra bu gelenek İslami renge bürünerek gelişir ve Hz. Ali'nin, Hz. Hamza'nın kahramanlıkları, Köroğlu ve Battal Gazi hikâyeleri halk arasında yayılmaya başlar.

Umay Günay, eski ozanların edebiyatı ile epik temin ortadan kaybolduğunu, beşeri aşkın hâkim tem olduğunu, destanın modern romana tekamülü olan halk hikâyelerinin yaratılışının da bu sırada gerçekleştiğini belirttikten sonra, metinlerin içerik olarak değiştiğini, değişen şartlara uyum sağladığını savunur (Günay, 1992:16).

Sözlü geleneğin yazınsal döneme taşınması, ardından İslamiyet'le tanışılması sonucu farklı kimliğe bürünerek –özünde aynı olmasıyla beraber- varlığını sürdürmesi ve XVI. yüzyıldan sonra da bu işi yapanların “âşık”, yaptıkları işin ise “âşık edebiyatı” olarak adlandırılması ve günümüze kadar da bu isimle gelmiş olmasını belirttikten sonra Âşık Edebiyatı üzerinde durmak gerekir.

2.1.1. Âşık Edebiyatı

“Âşık Edebiyatı ozan-baksı edebiyatı geleneğinin İslamiyet'ten sonra tasavvufi düşünce ve Osmanlı yaşama biçimi ve kabulleriyle birleşmesinden doğmuştur. Önceleri dini-tasavvufi halk edebiyatı olarak gelişen millî Türk edebiyatı XV. yüzyılın sonlarından sonra sosyal ve siyasi nedenlerden dolayı yeni bir oluşum içine girerek Âşık Edebiyatı olarak şekillenmeye başlamıştır. Bunda üç süreç etken olmuştur. Bunlar: Kutsallıktan arınma, kültürel farklılaşma ve halkın yeni coğrafyada yerleşik düzenle bireyselleşmesidir” (Artun, 593).

XV. yüzyılda orduda, köy kasaba gibi kırsal yörelerde âşık edebiyatı adı verilen bir gelenek oluşmaya başladı. Divan Edebiyatı'nın üst kültüre seslenmesine karşılık, Âşık Edebiyatı bölgesel, doğal ve bir ölçüde somut özellikleriyle belirginleşerek geniş halk kitlelerine seslenir”(Artun, 595). Bu kıyaslamayı yapmanın sebebi Âşık Edebiyatı'nın edebî formlar içindeki yerini tespit etmektir.

Boratav, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı'nda yapmış olduğu incelemede Âşık Edebiyatı'nın doğuşunu, klasik denem edebiyata koşturarak belirlemiştir. Aşağı yukarı XV. yüzyılın sonlarından bugüne dek sürüp gelen, yazılı “resmî” edebiyatın dışında geliştirilen bu sözlü edebiyatın başlangıcı olarak kabul ettiğimiz tarihten daha önceki dönemde, Türk dilinin Oğuz bölgesinde iki gelenek gelişmiş durumdaydı: Dinsel-gizemci edebiyat geleneği ile destan edebiyatı geleneği... İlki evrimini Âşık Edebiyatı yanı sıra sürdürmüş, zaman zaman bu edebiyata karışmıştır. İkincisi ise –hiç değilse sözlü biçimiyle- tamamıyla ortadan kalkmış, yerini bir yanda âşıkların temsil ettiği hikâye türüne, bir yandan da İslam ideolojisiyle Arap-İran örneklerinin çok etkilediği yazılı bir edebiyata bırakmıştır. XV. yüzyıl başında da gerçek Âşık Edebiyatı'nın yapıtları ortaya çıkmaya başlamıştır.

Halkın yüksek zümre karşısındaki sözcüleri olarak Âşık Edebiyatı'nı işleyen saz şairleri bir diğer adıyla ‘âşıklar’ bu edebiyatta emek veren kimselerdir. Şiirleri dönemin sosyal, siyasal, psikolojik ve eğitsel temalarını yansıtmıştır. Önceleri dini bir kisveye bürünerek din adamlarınca –kam, şaman, baksı- gerçekleştirilmiş etkinlikleri sonraları doğal ve sosyal hayatı kapsayan konularla farklı bir ruha bürünerek kültürel öğeleri taşımış olan ve adını da yaşamsal koşullar gereği değiştirmiş bir edebiyat halini almıştır. Sorumlu oldukları temler ise, gün geçtikçe somutlaşmış ve XX. yüzyıldan sonra saz şairlerince daha bireysel konular ve temler işlenmiştir. Âşık, kendi dünya görüşünü, hayat felsefesini ve sosyal problem olarak gördüğü konuları toplumsal ortamlarda (köy odaları, kahvehaneleri, eğlence ve şenlik ortamları... gibi) dile getirmiştir.

Geleneğin tanımsal biçiminden hareketle meydana gelen bu değişimi, evrimi yadırgamamak gerekir. Sözlü geleneğin alt inceleme birimi olan “Âşık Edebiyatı” doğuşuna dair ortaya atılan savların ardından bu edebiyat içinde başat konu olan âşıklık geleneği hakkında da birtakım gerçeklikleri ortaya koymak yararlı olacaktır.

2.1.2. Âşıklık Geleneği ve Âşık

“Halkın ve onun bilimi insanları ve anlatımları işlevsel bir halka içinde birbirine bağlar. Destan ve ulus, efsane ve toplum gelenek ve toplulukları ve iletişimleri birleştirir” (Glassie, 2002:21).

Her edebî gelenek, belli bir kültür birikimi, dünya görüşü ve inanç sisteminin, yaşama biçiminin sanatçılar tarafından özümlemlenip yorumlanmasıyla özgün anlatımlara kavuşur. Anadolu Halk Edebiyatı ozan-baksı geleneğinin geniş anlamda değişen zaman, zemin, inanç sistemi, dünya görüşü ve yaşama biçiminin değişmesiyle oluşmuştur”(Günay, 1988:19).

Âşıklık geleneği yeni bir coğrafyada yeni bir bakışa, yeni bir hayat anlayışına ve zevkine cevap verecek bir biçim ve öz kazanmıştır.

Tasavvuf diğer edebiyatları olduğu gibi Anadolu’da oluşan Âşık Edebiyatı’nı da şekillendiren bir yol, bir yaşama biçimi olmuştur. Anadolu’da ozan-baksı geleneğinin yerini, yeni kültürle oluşan yeni bir sanatçı tipine ve bu kültürün beğenisine cevap verecek “Âşık Şiiri” olarak adlandırılan bir geleneğe bırakmıştır” (Artun, 1996:11).

“Âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı, bağımsız bir sosyo-kültürel kurum kimliğiyle ortaya çıktığı XVI. yüzyıldan günümüze kadar Türk kültür hayatı içinde yer alan bütün öğeleri içine alan, Türk kültürünün bütün katmanlarınca özümlenen ve çağlar süren toplumun ortak kültür kodlarını oluşturan önemli bir kurum olmuştur. Türk sosyo-kültürel yapısı içinde oluşan serbest ve zorunlu kültür değişimleri toplumsal dokuyu şekillendirmiş, yapısal ve işlevsel yönden âşıklık geleneğine önemli kaynak olmuştur”(Çobanoğlu, 1999:54).

Millî ve köklü bir geleneği olan âşık edebiyatının en temel özelliği sözlü oluşudur. Bu yönüyle Anonim Türk Edebiyatı’na olan benzerliğini göz ardı etmemek gerekir.

“Sözlü geleneğin kural ve ilkelerine âşık da bağlıdır. Âşıklık geleneğinde söz heceyle tartılır, dörtlük içinde anlamsal bir bütünlüğe kavuşur, dize başı ve sonu kafiyelemlerle ritim kazanır” (Artun, 593).

Âşıklık geleneği içinde varlık bulan ve bu geleneği sürdüren saz şairi, âşık kimdir?

Anadolu’da oluşan yeni kültürel kimlik halk şiirinde yeni bir sanatçı tipini oluşturmuştur. Anadolu, yerleşik düzeninin ürünü olan âşık şiiri bu yeni sanatçı tipiyle yaşatılmıştır.

“Âşık kelimesi önceleri XV. ve XVIII. yüzyılda Türk memleketlerinde büyük bir gelişme gösteren medreseler, tekkeler, asker ocakları ve diğer kültür mekânlarında çoğunluğu tasavvuf kültürü ile yetişip bir kısmının okuma-yazma dahi bilmediği şairlere verilen isimdir” (Günay, 1999:10).

“Âşık hem yaratıcı bir sanatçı hem de icracıdır. Düzdüğü şiiri, türküyü okur ama gerek çağdaşı olan, gerek kendinden önce yaşamış âşıklardan edindiği edebiyat kalıtını, bir kuşaktan öbür kuşağa ulaştırmak görevini de üzerine alır” (Boratav, 341).

“Âşık bir aktarmacıdır, önce gelenekte usta malı diye adlandırılan usta âşıkların ürünlerini söyler, sonra dili çözüldüğünde âşıklık geleneği çerçevesinde kendi şiirlerini söyler” (Artun, 1996:15).

“Âşık, mistik birlik arayan dervişle, dans ve müzik eşliğinde şaman kültürünün izlerini yaşatan ozan-baksılarda işlevsel olarak ayrılır. Âşıklar din dışı şiirler söyleyen eski ozan-baksı tipinin görevlerinden arınmışlardır. Bazen yalnızca halkı eğlendirme, halkın sesini şiirlerinde duyurma işlevini üstlenirler” (Başgöz, 1977:254).

XII. yüzyılda birtakım dini oluşumlar vuku bulmuş ve Anadolu coğrafyasında etkili olmaya başlamıştır. Türk kültürünün dini ve tasavvufi cihette ilk şairleri, ‘âşıkları’ da bu dönemi takip eden zamanlarda ortaya çıkmıştır. Bunların başında XIII. yüzyılda Anadolu’daki siyasi ve ekonomik çöküntü ortamında dini-tasavvufi düşüncelerle beslenen bir zemin üzerinde yetişen Mevlâna ve Yunus Emre gelir.

Mevlâna, oğlu Sultan Veled, Hoca Dehhani gibi tasavvufi çemberde yer alan şairleri, Tasavvufi Türk Hlak Edebiyatı alanını temsil eden Yunus Emre takip eder. Türk dilini şiirlerinde kullanması, öz ve arı Türkçe ile halka hitap etmesi, XIII. yüzyılda yazılı edebiyatın kültür malzemesinin Farsçadan kurtulup Türk diline döndüğü zamana tekabül eder. Yunus Emre’nin çağları aşan ve günümüze taşınan eserlerinin o dönem kadar çokça sevilmesinin altındaki gerçek budur.

Âşık Edebiyatı XII. yüzyıldan beri süren Tekke Edebiyatı’ndan ayrılarak XVI. yüzyılda ayrı bir edebiyat olmuştur. Bu noktada şunu belirtmeden geçmek mümkün değildir: “Tekke kurumu Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra sosyo-kültürel hayatı düzenleyen merkezlerden birisidir. Dinsel işlevinin yanı sıra birçok etkinliği de

bünyesinde toplaması, tekkeleri eğitim yönü de olan sosyal bir kurum haline getirmiştir” (Artun, 1996:596).

Âşıklık geleneği sözle kültürün yapısal ve tematik verimlerinden yararlanarak XVI. yüzyılda yeniden bir yapılanma sürecine gitmiştir. XVI. yüzyılda Âşık Edebiyatı'nın ve âşıklık geleneğinin hazırlık dönemi olarak kabul görür. Bu yüzyılda aşk, kahramanlık, tabiat.. vd. konuların yanı sıra, yerleşik hayata ait özellikler de tablolar halinde âşık edebiyatına girmiştir. Köklü değişikliklerin bir neticesi olarak gelişen ve büyüyen âşık edebiyatının XVI. yüzyıldaki şairleri hakkında kesin bilgilere sahip olamamakla birlikte bazı öner çıkan isimleri belirtmek yararlı olacaktır: Ahmetoğlu, Bahşî, Bahşioğlu, Çırpanlı, Hayalî, Hızıroğlu, Kul Mehmet, Öksüz Dede, Köroğlu, Surûrî, Anadolu ve Rumeli'deki âşıklardır. Armutlu, Dalışman, Geda Muslu ve Oğuz Ali de denizaşırı topraklarda yaşayan âşıklardır.

XVII. yüzyıl âşık şiirinin altın dönemidir. “Bu yüzyılda birkaç âşık hariç divan şiirinin dil, zevk ve estetiğinden etkilenilmiştir. Ancak âşık şiirinin hâkim niteliği korunmuştur.

Osmanlı kültürünün ve uygarlığının ileri düzeye ulaştığı bu dönemde âşık şiirinin dili ağırlaşmış ve klâsik edebiyatın etki alanına girmiştir. Divan şiiri ve âşık şiiri arasında yakınlaşma olmuş ve bazı şairler bu geçiş esnasında köprü görevini görmüşlerdir. Yine de XVII. yüzyıl âşık edebiyatının gelişimini tamamladığı dönemdir. Bu yüzyıl âşık edebiyatı için altın çağdır.

XVII. yüzyılda âşık edebiyatı kendi geleneği içinde klasikleşmiştir. Konu ve tem olarak da dönemin ihtiyacına göre sanat yapan âşıklar katıldıkları savaşları, duydukları zafer ve hezimetleri konu almışlar ve destanlarda işlemişlerdir.

XVII.yüzyılın âşıklarına gelince; Âşık Ömer, Gevherî, Kâtibî gibi divan şiirinden etkilenen âşıkların yanı sıra, Kayıkçı Kul Mustafa, Âşık Nev'î , Âşık Yusuf, Benli Ali, Berberoğlu, Bursalı Halil, Kuloğlu, Katip Osman, Kâmilî, Keşfî, Kırımî, Öksüz Âşık, Sun'î, Kul Süleyman, Üsküdarî, Yazıcı gibi isimler öne çıkmıştır” (Sakaoğlu,1989:286).

“XVIII. yüzyılda âşıklar etkilerini ve varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu dönemde kahvehanelerde, bozahanelerde, meyhanelerde ve panayırarda ellerinde sazıyla şiirler

söyleyen âşıklık geleneğinden yetişme âşiklara her yerde rastlanıyordu” (Köprülü, 1962:391).

XVIII. yüzyılda sosyal konular üzerine yazılan destan ve koşmalar ayrı bir önem taşırdı. Bu yüzyılda önemli tarihî olaylar yaşamamıza rağmen büyük âşık çıkmamıştır.

“Bu yüzyılın önde gelen âşıkları; Abdî, Agah, Âşık Ali, Âşık Bağdadî, Âşık Derunî, Âşık Nigarî, Âşık Ravzî, Âşık Sadi, Kabasakal Mehmet, Kara Hamza, Kâtibî, Kıymetî, Levnî, Mağriboğlu, Nakdî, Rıza, Süleyman, Şermî, Talibî..” (Sakaoğlu, 1989:293).

XIX.yüzyıl âşık edebiyatının daha büyük önem kazandığı dönemdir. Bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelenekten uzaklaşmıştır. Her ne kadar önem atfedilse de bu yüzyılda klasik edebiyattan etkilenmeler, kahvehanelerin yerini alan semai kahveleri gelenekten kopmaya sebep olmuş ve eski söylenenlerin tekrarı yapılmıştır.

“İmparatorluğun parçalanması, siyasi ve sosyal değişimler şiirin konularını etkilemiştir. Yüzümüzü ve yönümüzü batıya çevirişimiz edebî sanatlarla ilgili konusal değişikliklere yol açtı. Geleneğin devamını etkileyen birtakım olaylar zuhur etmiş ve böylece XIX. yüzyılda âşık edebiyatı bir anlamda kısır kalmıştır. Bu dönemin öne çıkan özelliği âşıkların çoğunun okur-yazar oluşudur” (Sakaoğlu, 1989).

“XIX. yüzyılın öne çıkan âşıklarını şöyle sıralayabiliriz; Âşık Şem’i, Âşık Şenlik, Bayburtlu Zihni, Ceyhunî, Dadaloğlu, Dertlî, Erzurumlu Emrah, Gedaî, Hızrî, Kusurî, Meslekî, Ruhsati ,Serdarî, Seyranî, Sümmanî, Tokatlı Nuri, Bezmî... vd.” (Sakaoğlu, 1989:293).

XIX. ve XX. Yüzyıllar arasında başlayan yozlaşma ve kopmalar sonucu âşık edebiyatının gücünü yitirmesi ve şekil değiştirmesiyle neticelenmiştir.

Bu yüzyılda yetişmiş âşıkların en ünlüleri; Kağızmanlı Hıfzî, Çıldırlı Şenlik, Derdiçok, Yusufelili Huzurî, Veysel Şatıroğlu, Ali İzzet Özkan, Yaşar Reyhanî, Murat Çobanoğlu, Mevlit İhsanî, Şeref Taşlıova...

1966’dan itibaren Konya’da düzenlenmeye başlanan Âşıklar Bayramı âşık edebiyatına görünür bir canlılık getirmiştir. Belli mihrakların âşıkları geniş halk kitleleriyle temaslarını dikkate alarak ideolojik ve siyasi propagandalarında araç olarak kullanma çabaları da dikkat çekmektedir.

2.1.2.1. XX. yüzyılda Erzurum’da âşıklık geleneği

Milletlerin hayatında, tarih sahnesine çıkmalarından itibaren, “varlıklarını, bütünlüklerini ve farklılıklarını koruyan, ihtiyaçlarını her anlamda karşılayan ve süreklilik vasfı gösteren düzenler” gelenek olarak adlandırılır ve “fonksiyonları ne olursa olsun, bir milletin hayatında yer alan geleneklerin hepsi, o milletin kültürünü meydana getirir” (Yıldırım, 1989: 6). En az bir, en çok beş kişinin tek veya karşılıklı olarak topluluk önünde yaptığı icraya dayanan âşıklık geleneği de, Türk milletinin tarih sahnesine çıktığı M.Ö. III. yüzyıldan itibaren oluşmaya başlayan ve tarihî süreçte, “geniş bir coğrafyaya yayılan ve pek çok kültür ve dinin tesiri altında kalan, ayrıca farklı medeniyet seviyelerinde ve her zaman hareket halinde yaşayan Türk milletinin millî geleneğe bağlı edebiyat geleneği” (Günay, 1986: 1) içinde oluşmuştur. Türklüğün dağdağalı hayat macerasına rağmen mahiyetini hiç değiştirmeyen bu millî gelenek, Türk sözlü şiir sanatına dayalı olarak ozan-baksı geleneği, daha sonra da Anadolu sahasında âşık tarzı şiir geleneği (Günay, 1986) adıyla anılmıştır.

Ortaya çıkış yeri, eski yurt Orta Asya olan âşıklık geleneği, Türk milletinin IV. yy’den başlayan ve XIV. yüzyıla kadar fasılalarla devam eden göç macerasında Türk nüfuz ve nüfusunun bulunduğu yerlere taşınmıştır. Bu göçler sırasında “Türk sözlü şiir sanatı”, başka bir ifadeyle âşıklık geleneği “Orta Asya’dan Uralları aşarak Avrupa’nın içlerine kadar yayılmıştır” (Yıldırım, 1986). Yazılı kaynaklara dayanılarak ozan-baksı geleneğinin bir devamı olarak XVI. yüzyılda teşekkül ettiği ileri sürülen (Öztelli, 1955:7; Köprülü, 1966:179) âşıklık geleneği ve bu geleneğe bağlı edebiyatın Doğu Anadolu merkezli oluşumunun başlangıcı daha eskidir.

Özellikle pilot bölge görevi sürdüren Erzurum, bu geleneğin oluşması ve gelişmesinde oldukça önemlidir. Erzurum’un yöresel özellikleri dış kültürlerle etkileşime girmeye elverişlidir. “Âşıklık geleneğinin genel özelliklerini kavrayabilmek için geleneğin Erzurum’da beslenip, büyüdüğü ve varlığını sürdürdüğü tecelli zeminlerinin gelenekle nasıl bir ilişkide bulduklarını ortaya koymak icap eder” (Özarslan, 2001:70-71). Medreseler, tekkeler, hanlar, kahvehaneler, konaklar ve köy odaları, düğünler, güreşler ve mesire yerleri âşıklık geleneğinin sosyalleşmesi ve toplumca paylaşılması için seçilmiş adreslerdir.

Başlangıcı oldukça eski dönemlere dayanan Erzurum âşıklık geleneği tarih dönemlerinde bir takım kesintilere uğramış olsa da son yüzyıla gelindiğinde yeni bir canlanma ve gelişme kaydetmiştir. Savaşların, işgallerin, baskıların olumsuzluklarıyla karşı karşıya kalan Erzurum ve yöresi âşıklık geleneğinin durağanlaşmasına sebep olmuştur.

“XIX. yüzyılda şekillenen sosyo-kültürel zeminde Erzurum ve havalisinde yetişen ve daha ziyade divan ve tekke şiiri vadisinde eserler veren medreseli âşık/şairler karşımıza çıkar. XVII. yüzyılın ikinci yarısından XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar süren bu devrede Noksani (Elçin, 1974;1975), Natıki, Emrah (Köprülü, 1965) ve Erbabi, Siraci ve Şehvari (Fındıkoğlu, 1927) gibi âşık/şairler karşımıza çıkar. Bu âşık/şairlerden Erbabi dışındakiler geleneğin ‘sözlü kültür ortamı’ (Çobanoğlu, 2000) icra töresinin öngördüğü şartları taşımazlar. Bunlar irşada yönelik misyonlarıyla ladini âşık/şair tipinden daha çok klasik şairlere ve tekke âşıklarına daha yakındırlar”(Özarslan, 2001:62).

Bugünkü şekliyle, düzenli manada bir icra töresine XIX. yüzyılda kavuşan Erzurum âşıklık geleneği için başlangıç sayılabilecek en güçlü âşık, Erbabi’nin yaşlılık döneminde âşıklığa başlayan Sümmani’dır (Yağmurdereli, 1939). 1862 yılında doğan ve 1915 yılında ölen Sümmani, geleneği kendi etrafında yönlendirebilecek seviyede güçlü ve kendisinden sonra etkisini devam ettiren şöhretli bir âşıktır (Özarslan, 2001:63).

1915 yılında vefat eden Sümmanî’nin yaşlılık dönemlerinde âşıklık yapmaya başlayan çırağı Bardızlı Nihanî (1885-1967), Sümmanî’den sonra gelenek içinde sivrilen güçlü bir âşık olarak kendini gösterir.

Cumhuriyet yıllarında âşıklıkla beraber halk hikâyesi anlatma geleneğini devam ettiren Hafız Mikdat,(1866-1941) ‘Kemal’ mahlasıyla karşımıza çıkar. Hafız Mikdat’tan sonra Erzurum’da bu geleneği devam ettiren Âşık Nalbant İshak Kemalî (1916-1970) 1969 yılındaki Konya Âşıklar bayramına katılmış ve “atışma” dalında birincilik almıştır (Türkmen 1971: 262). Aynı dönemlerde Hafız Mikdat’ın çırağı Behçet Mahir (1919-1986) tarafından 1986 yılına kadar devam ettirilmiştir (Özarslan 2001: 70).

Konya Âşıklar Bayramı gibi etkinlikler âşıkların kendi şehirlerine ve diğer büyük şehirlere gitmelerine vesile olmuştur. Bu dönemde Erzurum merkezinde genç

âşıklar olan ve halk hikâyecileri Nalbant İshak Kemali ve Behçet Mahir ile beraber icra-i sanat yapan Mevlüt İhsanî, Yaşar Reyhanî ve Mustafa Ruhani günümüzün yaşayan usta âşıklarıdır. Bu âşıklara Tercanlı merhum Davut Sularî'yi de eklemek yerinde olacaktır.

Dr. Turgut Günay yöre âşıklarının, bilim âlemine ve geniş halk kitlelerine tanıtılması yönünde faaliyetlerin de sahibi bir bilim adamıdır. Erzurum'da görev yaptığı yıllar içerisinde Erzurum radyosunda âşıklarla ilgili programlar yapmış, çeşitli fasıllar düzenlemiş, bu fasıllarda yaptığı atışma deyişmeler çeşitli dergilerde yayınlanmıştır. Bu faaliyetlerin içinde yöre âşıklarına yaptığı en büyük katkının güçlü şiir yeteneği sayesinde karşılaşmalar esnasında söylemiş ve üslup açısından âşıkları zorlaması bir başka deyişle söz ve ifade çıtasını yükseltmiş olduğu kanaatindeyiz. Bu hususta kendileriyle görüşülen âşıklar Firkatî'nin kendilerine çok büyük katkıları olduğunu söyledikleri, ondan sitayişle bahsederek ve kendisini rahmetle yad ettikleri tespit edilmiştir.

“Günümüz Erzurum’unda yaşayan âşıklardan, Muhittin Geyik (Efendi) (1923), Sümmanioğlu (1937), Nura Feryadı (1933), Dermanî (1940), Meramî (1940), Bayramî (1941), Torunî (1945), Yaranî (1950), Üranî (1950), Çerkezoğlu (1952), Erganî (1954), Hayalî (1953), Ali Oltulu (1960), Zamanî (1961), Yanık (1962), Turabî (1966)...” (Özarslan, 2001:382-416) isimlerini anmak yerinde olacaktır.

2.2. Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun Hayatı ve Sanatı

2.2.1. Fuat Çerkezoğlu'nun Hayatı

Âşık Fuat Çerkezoğlu, 1952 yılında Erzurum'un Narman ilçesine bağlı Koşa (şimdiki adı Toygarlı) köyünde dünyaya gelmiştir. Asıl adı Fuat Özdemir'dir. Babası Abdulaziz Rüştüye mezunudur. 35 yıl Özel İdare'de tahsildar olarak devlet memurluğu yapmıştır. Çerkezoğlu'un annesi Karakalpaklar diğer adıyla Terekeme denilen daha çok Kars bölgesinde bulunan bir aileye mensuptur. Ailesi Kasımoğulları olarak tanınır. Kasımoğlu ailesi Kafkasya'dan gelir, bölünerek Erzurum ve Kars'ın Arpaçay ilçesinin Kümpet köyüne yerleşirler. Çerkezoğlu'nun annesi Narin Hanım Kasımoğlu ailesinden

Esat'ın kızıdır. Esat'ın annesi ise Hatice'dir. Öğrenebildiğimiz kadarıyla Hatice'nin kardeşleri Elbeyioğlu ,Ali Osman ve Bekir, Kümpet köyünde ikamet eder.

Çerkezoğlu, okumuş bir ailenin mensubudur. İlkokulu köyünde, ortaokulu Narman'da tamamlar. İki abisi 1940'larda lise mezunu olur. Annesi de okur yazardır.

Çerkezoğlu beş yaşlarında iken okuma yazmayı öğrenmiştir. O zamanlarında âşık kitaplarına karşı halkta büyük bir ilgi vardır. Köy odalarında hikâyeler türkülerle her akşam sohbetler yapılmaktadır. Toygarlı köyünde hikâyeleri ve türküleri en çok dile getiren köy halkından Muhlis Aygün'dür. Çerkezoğlu sesi güzel olduğundan Muhlis Aygün'e özenir ve Âşık Sümmanî, Âşık Kerem, Âşık Şenlik, Erzurumlu Emrah'ı ve bir çok âşığı ezberlemeye, okumaya başlar.

Âşıklık geleneğini küçük yaşlardan itibaren köyelerine gidip gelen âşıklardan ve köyündeki bazı kimselerden âşık tarzı türküler, hikâyeler dinleyerek öğrendi. Kısa sürede çevresinde adı duyuldu.

Çerkezoğlu 13-14 yaşlarında şiir yazmaya başlar. "Allah'a Şükür" adlı ilk şiirini 1964'de yazar. 1967'de âşıklığa başlar. O zamanlar âşıkların beşiği olan Erzurum'da her akşam kahvehanelerde âşıklar sohbeti yapılmaktadır. Çerkezoğlu'nun ilk tanıdığı âşıklar: Tortumlu Âşık Ümmanî, Âşık Yaşar Reyhanî, Oltulu Ümmani ve Âşık Sümmanî'nin torunları Âşık Hüseyin Sümmanoğlu, Âşık Nüsrettin Torunî'dir. Tortumlu Mustafa Ruhani, Ali Rahmani, Bardızlı Mevlüt İhsanî, Bardızlı Nuri Çırağı, Horasanlı Nuri Meramî, Hasankaleli Mehmet Gülhani gibi âşıklar Erzurum'un çeşitli yerlerinde sohbetler yaparlar. Çerkezoğlu'na ustan kim diye sorduğumuz zaman "Benden büyük olan herkes benim ustamdır" der. Tortumlu Ümmani ile beraber Erzurum'da, İzmir Palas'ta bir çok program yapar. Çerkezoğlu'na 1970'de "Çerkezoğlu" mahlasını merhum Dr. Turgut Günay verir. Çerkezoğlu 1970'de Atatürk üniversitesinde yapılan şenliklere ilk olarak iştirak eder. Sahneye çıkış tarihleri de 1970 dir.

1974 de Ozan Arif ile tanışırlar ve 1980'e kadar Ozan Arif ile birlikte Türkiye genelinde ülkü ocakları bünyesinde sayısız konserler verirler. Çerkezoğlu 1977'de TRT Erzurum radyosunun açmış olduğu imtihanında "Mahalli Sanatçı" kimliğini kazanmıştır. Çerkezoğlu'nun yirmi iki adet Türkiye genelinde birincilik alan şiirleri vardır.

Yakın tarihte düzenlenen 2005'teki Karslı Çobanoğlu Şenliklerinde yüz seksen altı âşığın katılımı ile yüz otuz dört dal jüri tarafından belirlenmiştir. Daha sonra zaman yetmeyeceğinden dolayı yedi dala düşürülmüştür. Bu yedi dalın atışma dalının ve koçaklama dalının, ciğalı tecnis atışmasının, muamma dalının birincisi olmuştur. En önemlisi de diğer âşıkların itiraz etmesine karşılık Çerkezoğlu “Ben bu işi tatlıya bağlarım” diyerek bütün itiraz eden yarışmacı âşıkları tekrar sahneye çağırır lakin gelen olmayınca sorun kendiliğinden çözülür (Röportajdan alıntı).

Konya Âşıklar Bayramı başta olmak üzere Türkiye ve Türkiye dışında birçok ülkede çeşitli programlara, şenliklere katıldı, konserler verdi. Âşıklık geleneğinin her biçiminde başarılı olan Çerkezoğlu'nun kendi düzenlediği iki türkölü anlatısı bulunmaktadır. Âşıklık geleneğine bağlı olarak ve özellikle Erzurumlu Emrah üzerine yoğunlaşan Âşık Çerkezoğlu bu anlamda geniş bir arşiv oluşturmuştur.

2.2.2. Fuat Çerkezoğlu'nun Sanatı

Âşık Fuat Çerkezoğlu ile yaptığımız söyleşide onun sanata ve sanatçıya bakış açısı ve “Sanat ne için vardır?” konusundaki görüşünün hangi doğrultuda olduğunu kestirmek mümkün olmuştur.

Çerkezoğlu sanat için:

“Bütün sanatlar düşüncenin mahsulüdür. Âşıklık sanatı ise bunlardan sadece birisidir. Bununla beraber âşıklık sanatının diğerlerinden çok farklı olduğunu düşünüyorum. Çünkü bütün insanların yaşadıklarını, düşüncelerini, hayatlarını ve inançlarını âşık edebiyatı içerisinde gerek geçmişte gerekse günümüzde görmek mümkündür. Günümüzde de görüyoruz ki, sanatlar muhafazakâr veya karşıtı bir düşünceyle tartışılmaktadır. Bana göre de doğrusu zaten tartışılmalıdır. Çünkü âşık edebiyatı gelecek nesillere aktarılması istenilen en önemli unsurlardan bir tanesidir. Doğru yol da, tartışırken ahlaki temel ilke olarak benimseyip, tartışmayı o zemin üzerinde icra etmektir. “Sanat sanat içindir” ilkesini benimsemekle beraber millet için olduğunu da unutmayalım. Milletın ruhuna ve gönlüne hitap etmeyen bir sanat yok olmaya mahkûmdur.” Sözlerini dile getirirken, âşık ve şiir ilişkisine de değinmiştir:

“Hiçbir âşık şiiri isteyerek yazmaz. Şiir yazmaya yönlendiren nedenler vardır. Sevdalanmıştır, kalbi kırıktır, sevdiği insandan haber almıştır, darbe yemiştir... vb. Âşık olumsuz gördüğü her şeye şiir yazar. Mutluluk da şiir yazdırır, hüznün de şiir yazdırır.

Her konuda şiir yazarım, bütün nazım şekillerini de çok iyi bilenlerden birisiyim. Nazım türlerinde de ana konular işlenebilir. Halkın yararına olan konuları, şiirimde seve seve dile getiren, işleyen birisiyim. Her konuda da şiirlerim vardır.” Şeklindeki açıklaması ile de sanatını icra ederken nasıl bir anlayışa hâkim olduğunu, sanatın hâkim olan ağırlıklı konuların ne olduğunu ifade etmiştir.

Çerkezoğlu çırak yetiştirmeye sıcak bakmamıştır. Sebebi sorulunca ; “ Ben kendime küfretirmeyi düşünmüyorum. Devletin âşıklar üzerinde hiçbir millî politikası yoktur. Bütün âşıklar şu anda Türkiye genelinde işi olanlar hariç diğer âşıkların geleneği meslek edininip geçimini bu yolla temin eden ölen âşıklar dâhil hepsi mağduriyet içerisinde. Böyle bir durumda çırak yetiştirmek doğru mu dur bunu devlet kültür yetkililerine sormak lazım” der.

2.2.2.1. Âşıklığını Hazırlayan Faktörler

Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun yaşadığı dönemde Erzurum ve çevresinde, âşık kitaplarına karşı halkta büyük bir ilgi vardır. Köy odalarında hikâyeler Türkülerle her akşam sohbetler yapılmaktadır. Toygarlı köyünde hikâyeleri ve türküleri en çok dile getiren köy halkından Muhlis Aygün'dür. Çerkezoğlu sesi güzel olduğundan Muhlis Aygün'e özenir ve Âşık Sümmani, Âşık Kerem, Âşık Şenlik, Erzurumlu Emrah'ı ve bir çok aşığı ezberlemeye, okumaya başlar. Bu durum Çerkezoğlu'nda âşıklık ve şiir merakı oluşturmuştur. Yaşı on üç-on dört olunca da şiir yazma yeteneğinin farkına varır.

Çerkezoğlu ile yaptığımız görüşmeler esnasında onun âşıklık geleneğine bağlanmasının sebebi üzerinde de konuşma fırsatı bulduk. Âşığa yönelttiğimiz “Âşık Fuat Çerkezoğlu âşıklığa neden başladı, nasıl bir çevre kendisini bu yöne sevk etti?” sorusu üzerine Çerkezoğlu:

“Birinci faktör yöreseldir. Âşıklık geleneğinin hâkim olduğu bir yörede yaşamaktayız. Bu nedenle âşıklık geleneğinin gıda aldığı üç ana tema bölgemizde yaşamaktadır:

1. Bölgemiz savaş alanıdır. Bu bölgede çok savaşlar yaşanmıştır. Savaşların göz

yaşı ile beraber bizlere bırakmış olduğu destanlar ve benzeri ağıtlar bölgemizde mevcuttur.

“Vatanın uğruna gitti he canlar

Çarmıhlara çekildiler aslanlar

Lal oldular ruhu kısır ozanlar

Konuş, konuşacak var mı he gönül” dörtlüğü de buna verilebilecek örneklerdendir. (“He Gönül” başlıklı şiirinden)

2. Gurbetin getirmiş olduğu türkü türleri vardır. Türkülerin doğuşuna neden olan faktörler biraz da coğrafyamızdaki işsizliktir. Çünkü iş için gurbete gidenler ailelerine mektup yazdıkları zaman, muhakak ki, altına bir dörtlük yazarlar. Belki de, bir türkü değil de hikâyelerin doğuşuna da neden olan faktör budur.

Gurbet ve özlem konusunda:

“Duymalıdır birbirini sesini

Kırmalı hasretin kelepçesini

Ben Türk’üm diyenler öz Türkçesini

Okumalı mutlak Türk dünyasında” (“Türk Dünyasında” başlıklı şiirden alınmıştır). Dörtlüğü ile bizlere anlatmaya çalıştığı aşığın hasret ve özlem konusuna bakışı ve bunun şiirine yansımaları hususuna açıklık getirmektedir.

3. Sevip sevilememek. Yani âşık ve maşuk olayıdır. Bir delikanlı, bir kıza gönül verir ve istediği zaman o kızla görüşmesi mümkün değildir. Ancak bir komşu kıızı ile veya kızın yakın bir arkadaşı veyahut da komşunun küçük oğlu ile kıza haber gönderebilir veya bir mektup yazar, altına da gönlünden kopan bir ya da iki dörtlük ekler:

“Çerkezoğlu nasıl düştü hasretin kucağına

Girmeyenler ne bilirler bu aşkın ocağına

Güneşi koysan dayanmaz sevdanın sığağına

Bir Kerem Aslı misali savrulan küldeyim ben” (“Ben” başlıklı şiirinin son dördlüğü) Bu dördlükle şairin açıkladığı seveda ve beşerî aşk şiirinde nasıl yer almıştır sorusunun cevabını bulmak mümkündür.

Bu üç ana tema bu bölgede yaşadığı müddetçe âşıklık geleneğinin de doğal olarak yaşaması mümkündür. Gözümüzü açıp bu kültürü gördük, bu kültürle yoğrulup, bu kültürle büyüdük. Köy odalarında aldığımız gıda bu kültür idi. Çünkü o vakitler televizyon ya da herhangi bir eğlence faktörü yoktu. Köy odalarında bahara kadar hikâyeler söylenir, türküler okunurdu büyükler tarafından. Âşıklar anlatılırdı. Anlatılan âşıklar sadece âşıkların değil, yöremizde yaşayan halkın benliğini saran önemli bir unsurdur.”şeklindeki açıklamasıyla Erzurum ve yöresindeki âşıklık ortamının el verişi olması hasebiyle âşıklığa başlayışını ifade etmiştir.” Âşığa yöneltilen bir diğer soru ise “Niçin âşıklık ve bu geleneği seçme sebebi nedir?” sorusudur. Çerkezoğlu:

“Beni âşıklığa iten faktörleri yukarıda açıkladım. Yaşamaya gelince Türk milletinin şair ruhlu bir millet olduğunu geçmişte tarihimiz belgelediği gibi günümüzde de görmek mümkündür. Bir milletin şair ruhlu olması için merhametli, şefkatli olması o millet için şair yetiştirmeye yeterlidir. Dört Türkün üç tanesi şair ruhludur ve şairdir de diyebiliriz. Bu nedenle Türk milleti var olduğu müddetçe halk ozanları, şairleri susmayacaktır. Şekil değişse de yaşayacaktır. Şuna dikkat çekmek isterim; 1970 ile 1980 arası Türkiye’imizde sağ ve sol kavgasında günde on- on beş tane insanın öldüğü dönem, Türkiye genelinde üniversitelerde edebiyat fakültelerine olayları sokamadılar. Çünkü sağcı veya solcu her ikisi de Yunus’u okuyordu. Yunus ise:

“Bir kez gönül kırdın ise bu kıldığın namaz değil.”

cümlesi ile sağcının da solcunun da ruhuna merhameti, şefkati aşlamıştır. O her iki insanın da gönlünün bir ‘Beytullah’ olduğunu, kutsal olduğunu kabullenmiş ve onu incitmenin bir ‘Beytullah’ı yıkmak kadar yanlış olacağına inanmışlardır.

Bu geleneği sürdürme gayretine gelince: “Âşıklık geleneğini âşık olan hiçbir insan ben bu geleneği yaşatayım düşüncesiyle işe başlamış değildir. Âşıklık istemeyerek insanlara Allah tarafından taksimatı mı dersiniz, adına bade mi dersiniz, adına seveda mı dersiniz ne dersiniz deyin daha doğrusu sara hastalığı mı dersiniz işte insana bir bulaşıcı

hastalık gibi gözle görülmeyen sevda mıdır, aşk mıdır insanı içerisinden hançerleyen âşıklığa başladığı günden öleceği güne kadar bir bulaşıcı hastalık gibi insanın kopamadığı, ayrılamadığı, istese de istemese de yaşatmış olduğu güzel mi, çirkin mi bilincinde olmadan bir varlığı yaşatma sanatıdır.” açıklaması ile yapmış olduğu işin kendi dünyasında ne anlama geldiğini, âşıklığın bir varlık yaşatma çabası gibi olduğunu, geleneğin canlılığını anlatmıştır.

2.2.2.2. Şiirleri

Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun yazdığı şiirler hakkında yapılan inceleme sonucu âşığa ait yaklaşık 78 şiirine, derlenmiş fakat yayınlanmamış iki hikâyesine, günümüz iletişim ve teknoloji unsurlarıyla harmanlanmış iki yoğunlaştırılmış disk ve sekiz kasetine rastlandı.

Âşık Çerkezoğlu, şiirlerinde tür olarak Türk edebiyatının sahip olduğu nazım türlerinin hemen hepsine ait örneklerinden oluşturduğu şiir külliyyatında özellikle, Divan Edebiyatı nazım türlerinden “seci” nin Halk edebiyatındaki şekli olan “şegi” türünde eser verdiğini ve bu türde bir ilk olan “10 heceli şegi” yazma yetisine sahip olarak Türkiye günümüz âşıkları arasında ön safhada olduğu gözlemlenmiştir. Halk edebiyatı türü cinasın tecnisli, ayaklı ve ciğalı türlerinde de örneklerine rastlanmıştır. Gazel-i semai, müstezat, koçaklama, taşlama, hiciv,... gibi birçok türde eser vermiştir.

Derlenmiş fakata yayınlanmamış iki hikâyesinden birinin konusu, Avrupa’da yaşayan ve Türkiye’ye özlem duyan insanların hislerine tercüman olmak adına özlem ve gurbet iken diğeri de tarihsel içeriğe sahip olan ve geçmişi anlatan yapıya sahiptir.

Çerkezoğlu şiirlerinde sade bir dil kullanmış, duru bir Türkçe ile şiir yazmıştır. Anlaşılır ve açık ifadeler kullanmış ve aşğın yer yer yöresel kelimelere rastladığımız şiirleri de mevcuttur.

Şiirlerinde kullandığı vezin ağırlıklı olarak hece veznidir bunun yanı sıra aruz vezninden de yararlanmıştır. 11’li hece ölçüsüyle yazdığı şiirler ağırlıkta iken bunlara 8’li, 13’lü, 14’lü hece vezniyle de yazdığı şiirleri eklemek gerekir.

“Yavrusunu gerdanında uyutan
Üfleyerek yemeğini soğutan

Kuşlar gibi kanat gerip büyüten
Geçmiş hayal imiş düşümüş ana”

“Ana” başlıklı şiiri 11’li hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerinden biridir.

Şiirlerinde sembolik kavramlar üzerinden nasihatlerde bulunan Çerkezoğlu “gönül” kelimesini çok kullanmakta ve birçok düşüncesini gönüle seslenerek vermektedir. Burada Çerkezoğlu’nun bireysel tavrıla yaklaşarak kendine sesleniştir. Bu serzenişte gönül aslında aşğın kendi dünyasıdır. Çevresindekilere düşüncelerini iletmeye çalışırken kendisine söyler fakat aslında mesajı okuyucusuna/dinleyicisine verir.

“... ”

Cahil yaşamadan zor mu he gönül
Gam yeme hakk için ölen dirilir
Kabristan hapisten dar mı he gönül”

“He Gönül” başlıklı şiirinde şair kendi gönlü aracılığıyla halka ulaşmaya ve halkı cahillik, Allah yoluna can verme, esaret konusunda bilinçlendirmeye çalışır.

İrticalen şiir söyleme yeteneği mevcut olan Çerkezoğlu Türkiye’de düzenlenen atışmalarda birincilik almış ve bu konuda aranan âşık olma özelliğine nail olmuştur.

Dini ve ahlaki konularda da şiirler kaleme alan âşık, kıssalardan, dini vecibelerden, Hz. Peygamber’in öğretilerinden de yararlanmıştır. Toplumu inanç yönünden de eğitmeye ve doğru yola sevk etmeye çalışmıştır.

“Kerem aşka düşmüş, aslı bahane
Yanıp kül olmanın bir sebebi var
Aşk ehli insanlar girmez isyana
Ehl-i hâl olmanın bir sebebi var”

“Bir Sebebi Var”(1980) başlıklı şiirinde Yunus Emre anlayışı ve tavrıyla tasavvufî ve beşeri aşkı ele almış ve ‘ehl-i hâl’ olmanın ilahi aşka yönelimini anlatmıştır.

Sosyal konularda, yurt ve millet olma bilinci kazandırma amacıyla Türk tarihinden esinlenerek yazdığı şiirlerinde ise toplumsal sorunlara çözüm sunmak istemiştir. Bunun yanı sıra millî motiflerden de yararlanmıştır. Eleştirel tavrına

rastladığımız şiirlerinde ise devletin malına zarar verenlerin acınası halini taşımıştır. Bu yolla insanlara toplumsal değerlere sahip çıkmanın önemini arz etmek istemiştir.

“Kim kıyarsa insanların canına
Sızı düşse damarına kanına
Bu cennet ülkenin dört bir yanına
Nifak yayanları hoş mu görelim?”

“Hoş mu Görelim”(1985) başlıklı şiirinden alınan bu bölümde vatanın kutsallığını, barışın gerekliliğini halka ulaştırmaya çalışan bir Çerkezoğlu ile karşılaşmaktadır.

2.3. Folklor ve İşlevleri

Antropologlara göre folklor antropolojinin bir parçası, kısmı gibi görülmekte, ünlü antropologlardan W. Bascom'a göre folklor, kültürel antropolojidir. Bascom folkloru sadece sözlü olarak geçen şeyler olarak tarif etmekteki zorluğu bilmesine rağmen, antropolojiden folkloru ayırmak için böyle bir tarif yapmaktan kendini alıkoyamamıştır. Ona göre; “Bütün folklor sözlü olarak aktarılır, ama sözlü olarak aktarılan her şey folklor değildir.” Bascom folkloru sadece sözlü olanla veya kendi ifadesi olan “Sözlü sanat” (Verbal art) kavramıyla sınırlandırmaya çalışır.

Nadel (1958), bir sosyal yapıdaki muhtelif unsurların o yapının işleyişinde yer alış ve katkı sağlığını işlev olarak adlandırmaktadır.

Folklorun işlevleriyle ilgili olarak, “İşlevselcilik Teorisi” başlığı altında incelediğimiz kaynaklar yönümüzü bu kuramın kurucuları olan B. Malinowski (1884-1942) ve A. Reginald Radcliffe-Brown (1881-1955) ve V. Bascom'a (1912-1981) çevirmiştir. Halkbilimi çerçevesinde kabul gören bu başlık için daha kalabalık bir yazar listesi olmasına rağmen V. Bascom (1963) tarafından teklif edilen işlev tasnifini araştırmaya dahil etmek literatür açısından katkı sağlayacaktır. Bascom'a göre folklorun:

1. Hoş vakit geçirme eğlenme ve eğlendirme;
2. Değerlere törelere destek verme;
3. Eğitim, kültürün gelecek kuşaklara aktarılması;

4. Toplumsal ve kişisel baskılardan kaçıp kurtulma mekanizması gibi işlevleri vardır.

Bu işlevlere ek olarak İlhan Başgöz, Türk folklorunda Koroğlu hikâyesi, Ömer Seyfettin'in bazı hikâyelerindeki temler, Pir Sultan Abdal'ın şiirleri ve günümüz âşıklarının mahkemelere düşmeleri gibi hususlarla dayanarak folklorun beşinci işlevini ortaya koymuş ve bu işleve 'protesto' başlığını koymuştur" (Başgöz, 1966).

2.3.1. Âşıklık Geleneğinin İşlevleri

Özkul Çobanoğlu'na göre âşık tarzı destanlar açısından âşık tarzı şiir geleneğinin işlevleri: a) Askeri ve sivil amaçlara yönelik kamuoyu oluşturma, b) Reklâmcılık, c) Eğitim, d) Habercilik, e) Eğlendirmek genel başlıkları altında şematize edilmiştir (Çobanoğlu 1996). Bu işlev tasnifi, âşıklık geleneğinin sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamları içinde âşıklık geleneğinin destan türü dışındaki verimleri için de geçerlidir.

Eğitim bir kültürleme işidir. Yani her toplum eğitimi kendi kültürünü aktarma aracı olarak kullanmakta, amaçlarını öncelikle kendi kültürünü yaymaya daha sonra da evrensel değerleri benimsetmeye göre belirlemektedir.

"Bir toplumun maddi ve manevi kültürünü araştıran halk bilimi, elde ettiği bilgiler ışığında toplumu tanır ve bu bilgilerini de diğer bilim dallarıyla paylaşır. Zaman zaman da diğer bilim dallarıyla iş birliği yaparak bir takım yeni sonuçlara ulaşır. Eğitim aslında bir çok bilimin verilerine ihtiyaç duyan bir alandır. Eğitim bilimleri tek başına eğitimi yönlendirmede yeterli olamaz. Gerek formal gerekse informal eğitimde halk bilimi, uğraşı alanı olarak vazgeçilmez bir noktada durmaktadır" (Yılar, 2007:1213).

Halk kültürünün nasıl bir eğitici ve öğretici özelliğe sahip olduğunu ilk tespit edenlerden Ziya Gökalp'e göre eğitim ve öğretimin hareket noktası, "Millî kültür tetkiklerinden elde edilen ilmi neticeler olmalıdır. Bu da ancak kültür dediğimiz müessesedeki istikrarın, sürekliliğin ve devamlılığın ehemmiyetine müdrik kişiler marifetiyle sağlanabilecek bir hadisedir" (Erciş, 1990:41).

Folklor ürünleri, bir toplumun sosyo-kültürel dinamiklerini ortaya çıkararak onları hem birbirine hem de kültür değerlerine bağlar. Özellikle genç nesillere kültür

değerlerinin tanıtılması, millî varlığın devamı için şarttır. Folklor bir milletin ruhuna ışık tutarken, onun kimliğini gün yüzüne çıkarıp halkı anlamaya yardımcı olur. Bu anlayış millî kimlik duygusunu güçlendirdiğinden, millî birlik ve bağımsızlık mücadelelerinde önemli rol oynar.

Folklor sadece millî duyguları ortaya çıkarıp geliştirme konusunda ele alınacak bir bilim değildir. Ortak değerleri, sözlü ve yazılı kültür öğelerini aşılama konusunda da önemlidir.

2.4. Eğitim

Modern teknolojinin ve bilimsel bilginin enformasyon çağı da dahil olmak üzere geçmiş yüzyılların önemle üzerinde durduğu ve toplumsal süreçlere dönüm noktası oluşturduğu kaçınılmaz bir gerçek olan eğitim, her fenni ve sosyal çalışmanın temel dayanağı olmuştur. Eğitim insanlık kadar eski, insanlıkla yaşayan ve yaşayacak olan olgudur. İnsan nerede eğitim oradadır. Eğitimi çeşitli şekillerde tanımlamak mümkündür. Örneğin, Ertürk (1998) eğitimi, “bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istedik değişiklik meydana getirme süreci” olarak tanımlamaktadır (Ertürk, 1998).

Bireyi ilk anda etkileyen ve bireyden etkilenen, yatay ve dikey hareketliliğini, dinamizmini koruyarak, artırarak devam ettiren eğitim psikoloji, sosyoloji, ekonomi, tarih, coğrafya, matematik... gibi bütün bilim dallarının oluşturulmasında ve aktarılmasında birinci etkidir. Değişen ve gelişen koşullara, zamana, mekâna karşın değişmeyen ve kendini çağın gereklerine göre değiştiren, geliştiren eğitim mefhumu toplumsal hayattan bağımsız düşünmek mümkün değildir. Bireyin toplumsal süreçlerde var olabilmesini kendinde bulunan istidatları ortaya koyabilmesini sağlayan eğitim, literatürde bireyde kasıtlı ve istedik doğrultuda davranışlarında meydana gelen kalıcı ve izli değişiklik olarak tanımlanmaktadır.

Eğitim kişiyi aklı, duygu ve davranışlarıyla bir bütün olarak ele alan bir oluşturma ve yönlendirme sürecidir. Eğitim yaşamın kendisidir. Yaşamla iç içe olan ve yaşamdan etkilenen, sonuçlarıyla da yaşamı etkileyen eğitim olgusu konumuz açısından sosyal yönüyle ele alınacaktır. Ancak bu noktada eğitimi bir bütün olarak incelemenin gerekliliğini vurgulamak lazımdır.

Eğitimin psikolojik, pedagojik, zihinsel, ahlâki ve toplumsal açıdan ayrı ayrı gelişim yönleri mevcuttur. Bu farklılıklar gelişim açısından olduğu gibi kazanıldığı ortam bakımından da çeşitli başlıklar altında incelenmektedir. İlk eğitim yaşantıları anne karnında başlar ve okul ortamında, aile-akran ilişkilerinde, sosyal paylaşım mekânlarında devam ederek hayatın her safhasında yer alır.

Eğitimin toplumsal yönlerini ele aldığımız ve bireyin toplumsallaşma sürecinde yarattığı etkileri halk bilimi ile ilintili duruma getirmiş olduğumuz bu çalışma ağırlıklı olarak eğitim sosyolojisi, toplumsallaşma sürecinde eğitim ve okul dışı eğitim alanlarındaki etkilerle şekillenmiştir.

İnsanın toplum içinde yaşaması, hem bir zorunluluk hem de bir gereksinmedir. İnsan toplumun oluşmasını sağlayan etkin bir üyedir. Ayrıca insanın kişiliği toplumun kültüründe gelişir. İnsanın toplumun etkin bir üyesi olmasında eğitim, önemli bir araçtır. Eğitim öğrencini toplumsal gelişimine, toplumsallaşmasına yardım eder.

Toplumsallaşma öğrencinin toplumsal davranış kalıplarını öğrenmesidir. Toplumsallaştırma ise, bu davranış kalıplarının öğrenciye öğretilmesidir.

Okul öncesinde çocuk, toplumsallaşmanın ilk deneyimlerini, başkalarını öykünerek kazanır. Temel eğitim basamağında akran kümesi öğrencinin toplumsallaşmasında etkilidir. Ortaöğretim basamağı daha çok yakın arkadaşlığın doğduğu, geliştiği basamaktır. Yükseköğretimde birey artık toplumsal olgunluğa erişmiştir.

Demokrasi ve toplumsallaştırma eğitimi, okulun demokratik yönetimi, toplumsal gelişimi önemli ölçüde etkiler (Başaran, 2000).

İnsan kişiliği, toplumsal çevresinin (kültürünün) ürünüdür. İnsanın toplumsal davranış kalıplarına uygun olarak davranması kişilik özelliklerinin de toplumsal davranış kalıplarına uygun olarak gelişmesini sağlar (Erikson, 1963).

Eğitimin toplumsal sürecinde bireyin gelişimi konusunda çeşitli görüşler belirtilmiştir. “Okul öncesi basamağının son yıllarına doğru çocuğun keşfettiği alan genişledikçe ana-babadan kopması ve uzaklaşması artmaya başlar. Sokağın komşuların tanınmasıyla çocuğun ilişki kurduğu kişi sayısı artar ve özerklik sınırı genişler” (Morse, 1955).

Genel olarak eğitimin toplumsal yönüne ağırlık verilmiş olsa da eğitimin kazanıldığı ortama göre farklı türlerine değinmek yerinde olacaktır. Ortak görüşler, eğitimin iki boyutu üzerinde hem fikirdir: Formal ve informal eğitim.

2.4.1. Formal Eğitim

Amaçlı ve önceden hazırlanmış bir plana göre uygulanan eğitimidir. Eğitimin hedefleri önceden belirlenmiştir. Süreç belli zaman ve mekânla sınırlandırılmıştır.

Formal eğitim eğitimin kurumsallaştırılmasıdır. Okullar formal eğitimin gerçekleştirildiği mekânlardır. Formal eğitimin temelinde olumlu davranışlar kazandırma eğilimi vardır. Formal eğitim de kendi içinde örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki süreçte ele alınır. Örgün eğitim, birbirini takip eden kesitlerden örülmüş, belirli yaş grubundaki bireylere millî eğitimin amaçlarına göre hazırlanmış, eğitim programlarıyla okul çatısı altında düzenli olarak verilen eğitimidir. Yaygın eğitim ise örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, bu sistemin herhangi bir basamağından ayrılmış olan ya da örgün eğitime devam edip, bir meslek kazanmak isteyen kişilere ilgi ve gereksinim duydukları alanlarda yapılan eğitimidir.

Formal eğitim bireyin öğrenme yaşantılarının belirlenmiş mekânlarda önceden hazırlanmış hedefler doğrultusunda olumlu yönde değiştirildiği süreçleri kapsamaktadır.

Formal eğitim bireyin sosyalleşmesine, olumlu beceriler kazanmasına, yeni bilgiler edinmesine, toplumsal sürece uyum sağlamasına, kültürel değerleri edinmesine, olumlu değer yargılarına sahip olmasına, temel becerilerini geliştirmesine imkân sağlar ve bu açıdan eğitimin informal boyutuna da katkıda bulunur.

2.4.2. İnfomal Eğitim

Hayatta kendiliğinden gerçekleşen, önceden belli bir amaç veya plan doğrultusunda olmayan davranış değişikliği sürecidir. İnfomal eğitim sürecinde zaman ve mekân kısıtlaması yoktur.

Okul öncesi çocukların, gençlerin arkadaşları ile oluşturdukları gruplar içinde yardımlaşmayı, dayanışmayı, işbirliğini, kurallara uymayı, grubun değerlerini benimsemeyi öğrendikleri, sosyalleştikleri eğitim ortamlarıdır. Bu tür öğrenmeler

informal eğitim kapsamındadır. İnfomal eğitimin formal eğitime göre yelpazesi daha geniştir. Bunun nedeni bireyin okul yaşantıları dışındaki yaşam alanının onun birebir informal eğitimle baş başa kaldığı ve plan dışı eğitimini tamamladığı süreç olmasıdır.

2.4.3. Çıraklık Eğitimi

Özellikle sanayinin gelişmeye başladığı ülkelerde yahut küçük atölyelerde teorik olarak öğrenilen bilgi ve becerinin pratiklik kazanması için verilen eğitimdir. Sadece endüstriyel anlamda verilmez, meslek edinimi için her dalda tecrübe ve deneyimin yanı sıra beceri kazandırma süreci olarak da karşımıza çıkar.

Mesleki ve teknik öğretimi, gerçek iş ortamı içinde geliştirmek, eğitim personelinin işyerinde bilgi ve tecrübelerini arttırmak, eğitim için işyerinde usta öğreticilerden yararlanmak, bir meslek edinmek, mesleğinde gelişmek veya meslek değiştirmek isteyenlere imkân sağlamak üzere “Çıraklık ve Meslek Eğitimi” yasası 19 Haziran 1986 tarih ve 19139 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir”(Kıncal 2006: 7).

“Çıraklık eğitimiyle ilgili olarak, hem eğitim süreci içerisinde hem de eğitim süreci sonrasında karşılaşılan bazı problemler söz konusudur. Çıraklık eğitimi daha çok informal niteliklere sahip olduğu için eğitim süresi ve bu sürede karşılaşılan problemler, çalışılan iş yerinin ve oradaki ustanın özelliklerine göre farklılıklar gösterebilmektedir. Diğer taraftan, çırakların mesleki eğitim soması istihdamı kendi işyerlerini kurabilmeleriyle ilgili imkânların sınırlı olması, eğitim sürecinin sonunda karşılaşılan problemlerin başında gelmektedir”(Kıncal, 2006: 8).

Eğitimin informal boyutuna dahil olması sebebiyle eğitim bilimince kast edilen çıraklık eğitimini bu bölümde, halk edebiyatı türlerinden âşık edebiyatı ve âşık şiiri geleneği bünyesindeki çıraklık eğitimi anlayışını da yapılan bulgular sonucunda aşığın çıraklığa bakış açısını değerlendirdiğimiz bölümde ele aldık.

Ülkemizde çoğunlukla ilkokul birinci kademeyi bitiren çocukların yaz tatillerinde mesleki gelişimini sağlaması açısından bir ustanın yanına verilerek iş tecrübesi ve becerisi kazanmasını amaçlayan bu eğitim anlayışı zorunlu eğitimin getirilmesiyle bir nebze olsun ötelenmiştir. Orta öğretim okullarının bir bölümünde

mesleki gelişim bölümlerinin var olması sebebiyle de çıraklık eğitimi yaygınlaşmıştır. Çırak olarak eğitime başlayan birey ustanın gözetimindedir ve eğitimini bu şekilde tamamlar. Âşık edebiyatı bünyesindeki çıraklık anlayışı da işte bu noktada benzerlik gösterir. Formal yoldan sağlanan eğitim informal olarak ustanın modelliğinde devam eder. Âşıklıkta da usta âşık modelliğinde ve onun öğretileri doğrultusunda eğitim yol alır.

2.4.4. Kültür ve Eğitim

Kültür Walter Ong'un tespitine göre insanoğlunun dünya üzerindeki binlerce yıllık bilgi, deneyim ve tecrübesinin kuşakatan kuşağa aktarılmasındaki en önemli araçtır (Ong, 1995:14). İnsanların kendilerini ifade edebilecekleri iletişim kalıplarının oluşması hususunda kültürün önemini ortaya koyan Connerton, “Günümüzle ilgili deneyimlerimizin büyük ölçüde geçmiş hakkında bildiklerimizin üzerine oturduğunu ve genellikle geçmişle ilgili imgelerimizin var olan toplumsal düzeni meşrulaştırmaya yaradığı ve bunun toplumsal açıdan oldukça önemli olduğunu belirtmiştir”(Connerton, 1999;13).

Kültür bir milleti tarihten günümüze ve geleceğe taşıyan maddi ve manevi unsurlar, değerler toplamıdır. Toplumun tarihsel akış içerisinde sahip olduğu, uyguladığı ve geliştirdiği bu değerler yazı öncesinde özellikle sözlü kültür ortamında, yazı sonrasında ise hem sözlü hem de yazılı kültür ortamında varlık sahası bulabilmiştir. Günümüzde ise artık üçüncü bir ortamdan elektronik kültür ortamından bahsedilmektedir.

Bilindiği gibi, “millet hayatında kültürü meydana getiren gelenekler, sözlü ve yazılı ortam içinde meydana gelirler” (Yıldırım, 1989: 6). Dolayısıyla gerek sözlü kültür ortamı ve gerekse yazılı kültür ortamı kendilerine has kurallara bağlı geleneklerin oluşmasında uygun birer zemin durumundadırlar.

Bir toplum içinde birlikte yaşayan insanlar, dokunma, tat, koku, görme, işitme duyuları vasıtasıyla veya el kol hareketleriyle sayısız yolla iletişim kurarlar. İnsanlar arasındaki bu iletişim onları sosyal kılar. “Ancak esas olarak iletişime hâkim olan dil ve dili tane tane duyuran seslerdir” (Ong, 1993: 19). Bu durumda dil iletişiminin temeli olarak karşımıza çıkar. İletişim esasına dayanan ve insanların yazı, matbaa, elektronik

araç gibi sesi, sözü ve bunların anlamlarını herhangi bir şekilde bir mekâna bağlayan teknolojiler kullanılmaksızın yüz yüze ve ses sese dayalı olarak iletişim kurdukları ortama “sözlü kültür ortamı” (Çobanoğlu, 1996: 182) denmektedir.

Yazılı kültür ortamı, sözlü kültür ortamının devam ettiği dönemlerde yazının icadıyla ortaya çıkan ve insanların karşılıklı ses veya söze dayalı iletişimlerinin dışında iletişim malzemesinin bir takım ses değerleri yüklenen sembollerle ifade edilmesi ve iletişim malzemesinin papirüs, deri, taş, tahta ve kağıt gibi yüzeylere yazılmasıyla statik hale getirilerek kullanılması ile doğmuştur. Sözün yazıya geçirilmesiyle “malzemesi dile dayanan sanat eserleri” ni (Elçin, 1981), şifahi aktarım dışında yazılı aktarımla da nesilden nesile intikal ettiği ve tarihî süreç içinde Türk yazılı kültürü ve sözlü kültürü arasında etkileşimler meydana geldiği (Günay, 1991) bilinmektedir.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte bu ortamlara radyo, pikap, kaset çalar ve televizyon elektronik iletişim araçlarının kullanımı sonucunda “elektronik kültür ortamı” (Çobanoğlu, 1996, Ong, 1993) olarak adlandırılan yeni bir kültür ortamı eklenmiştir.

Kültürün bu üç biçimi, toplumun varlığıyla doğup yine toplumca geliştirilen millî unsurlardan ve geleneklerden oluşmakta ve toplumsal eğitim süreci de dâhil bir çok alanda etkide bulunmaktadır. Bunlardan eğitim ve kültür ilişkisi son zamanlarda eğitim bilimi alanında güncelliğini korumaktadır.

Kültürün manevi yönü olan eğitim kültürü etkilemekte ve kültürden etkilenmektedir. Eğitim kültürün öğretimsel ve davranış değişikliğinin belli zaman ve mekânlarda ya da toplumsal eğitim ortamlarında informal yollarla gerçekleşen parçasıdır. “Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişiklik meydana getirme sürecidir. Kültürlemenin belli bir çeşidi olduğunu söylediğimiz eğitim, yani kasıtlı kültürleme ile kasıtsız kültürleme bir arada ve birbirini etkileyerek vuku bulmaktadır” (Ertürk, 1998: s. 12-13).

Eğitim özellikle sosyal aşamalarında kültüre ihtiyaç duyar. Eğitim kültürün geleceğe taşınmasında, zamanın değişen ve gelişen şartlarına uyum sağlaması konusunda vazgeçilmezdir.

Toplumsal değer ve normları öğrenme, kabul etme, inanma, uygulama ve geliştirme konusunda bireyi yönlendiren, bireyde olumlu davranış değişikliği yaşatan mekanizma eğitim mekanizmasıdır. Millî eğitim yasalarıyla birleştirilerek belli amaç ve programlar hazırlanır, toplumsal yaşam koşullarının ihtiyacı üzerinde şekillendirilerek uygulamaya geçilir ve böylece formal yahut informal öğrenme yaşantılarıyla kültürlenme ve kültürleşme etkinlikleri sağlanır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Deseni / Modeli

Edebiyat alanında yapılan çalışmaların büyük bir kısmı eser üzerine yapılmıştır. Bu eserlerin incelenmesi ve yapılan çalışmanın sonuca ulaşması için bir takım teknik ve metotlar kullanılmaktadır. Bu metotların sınıflandırılması ve uygun noktada elverişli tekniğin kullanılması gerekmektedir.

Bu çalışmada ele alınan şair/âşık ve eserlerinin diğer bir çok çalışmadan farkı, şairin günümüzde yaşıyor olmasıdır. İncelemeyi daha sağlam temellere dayandırmamız açısından oldukça elverişli bir durumdur. Eserlerini oluşturan toplumsal zemin ve sosyal şartlar, bunlara bir de âşıklık geleneğinin kültürel getirilerini eklersek, çalışmanın yönteminde çeşitliliğin kaçınılmaz olduğunu söylemek zor olmasa gerek.

İncelenen eserlerin, belirtilen başlıklar altında ele alındığını ve bazı şiirlerin konusuna ve işlemeye çalıştığı toplumsal yapıya göre yer yer bir kaç defa kullanıldığını burada belirtmek gerekmektedir. Örneğin nasihat başlığı altında ele alınan bir şiirin atasözü, informal eğitim... gibi başlıklar altında da incelendiği kastedilmektedir.

Çalışma genel anlamda bir kaç aşamadan oluşmaktadır. Literatür taraması yapıldıktan sonra halk edebiyatı alanında oluşturulan çalışmalar ve eserler ile Türk kültür yapısı ve millî unsurlar baz alınmış uluslararası alandaki eselerden halk bilimi ile ilgili olanlar incelenmiştir.

Âşık tarzı Türk şiirinin tarihsel gelişimi ve yüzyıllar arasındaki geçiş evreleri süzgeçten geçirilmiş ve Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun sanatı ve şiirleri bu unsurlar ışığında ayrıştırılmıştır. İncelemenin diğer ayağı eğitim bilimi ile ilgili literatür taraması da yapılmış ve toplumsal eğitimin informal eğitime katkısı araştırılmış âşık şiirinin özellikle Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun şiirlerinin eğitimsel boyu da bu bölümle ilişkilendirilmiş ve bulgular bu paralelde ortaya koyulmuştur.

Söz konusu şairin şiirleri derleme metoduyla ve metinsel analiz çalışmasıyla araştırmaya eklenmiştir. Şairin şiirleri ve hayat felsefesi ile eğitim anlayışı arasında var olan bağ çalışmaya dahil edilmiştir.

3.2. Çalışma Grubu

Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun genel olarak bin beş yüze yakın şiiri, iki adet yoğunlaştırılmış disk ve sekiz adet kaseti bulunmaktadır. Çalışma grubunu ise bu şiirlerden eğitimle ilgili unsurları muhteva olarak taşıyan şiirleri oluşturmuştur.

Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun şiirlerinde eğitsel temalar başlıklı araştırmada âşığın yetmiş sekiz adet şiiri, elektronik ortamlarda yayınlanmış yaklaşık yirmi eseri incelenmiştir. İncelemeye alınan şiirlerin özellikle eğitimle ilişkisi olması dikkate alınmıştır. Bu incelemenin akabinde eğitimle ilgisi bulunan kırk adet şiir üzerinde yoğunlaşmıştır. Şiirlerde eğitimsel temaların yer aldığı, hangi eğitim unsurlarını kullandığı ve topluma kazandırmaya çalıştığı değerlerin sınıflandırması yapılmıştır. Araştırmanın kapsamı bu eserlerle sınırlıdır.

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırma nitel çalışma şeklinde geliştirildiği için muhatabı olan kişi ve kişilerle yapılan interaktif görüşme ve röportajlar, belge toplanması ve analizi, alanda gözlem, yapılan eserlerin incelenmesi ve değerlendirilmesi, kişilerin anlatımlarının derlenmesi, değerlendirilmesi gibi veri kaynakları ve veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. Ayrıca veri toplama sürecinde, işlemlerin araştırma etik kurallarına uygun olmasını sağlayan önlemler alınmıştır. Eserleri konu edinilen şairin (halk âşığının) bilgisi dışında eser ve şiir incelemesi yapılmamış, incelenen tez ve kaynak eserlerin alıntı yapıldığı yer ve ortamlar ayrıntılandırılmış, eğitim bilimleriyle ilgili veri taraması yapılırken makaleler ve bilimsel yazılar amacına uygun olarak kullanılmıştır.

Araştırmada yurt dışı çalışmalar incelenmiş, halk edebiyatı ve gelişim süreci konusunda; eğitim bilimleri ve eğitimin formal-informal boyutları hususunda tez, makale, kaynak eser taramaları yapılmış ve konuların başlıklı sınıflandırılması bu paralelde sağlanmıştır.

Halk edebiyatı çalışmaları Olrik, Ong ve Bascom başta olmak üzere bir çok yabancı yazarın yazı ve eserlerinin incelenmesiyle, Türk halk edebiyatının duayenleri kabul edilen yazarlar –Köprülü, Boratav, Sakaoğlu, Elçin, Başgöz, Günay... – ve eserleriyle şekil bulmuşken; eğitim bölümü ile ilgili çalışmalarda, sınıflandırma, okul öğrenmeleri ve sosyal ortam öğrenmeleri olan formal ve informal eğitim yönünde olmuştur ve Erikson, Morse, Başaran... gibi eğitim bilimcilerin eserleri incelenmiştir.

3.3.1. Derleme Metodu

Yapılan çalışmanın ait olduğu bilim sosyal bilimlere bağlı olunca araştırma ve incelemenin sınırlarını kesin olarak çizmek oldukça güç bir durumdur. Tasnif hususunda bu güçlükleri en aza indirebilmek adına farklı metotların kullanılmasında bir beis olmamaktadır. Bundan dolayı incelemede derleme metodunu uygulamak ve çalışmayı şekillendirmek lazım gelmektedir.

Derleme metodu, sosyal bilimlerde özellikle edebiyat sahasında sanatçının eserlerini bir araya getirebilmek adına kullanışlı ve işe yarar metot olmaktadır. Hangi konularda ne şekilde ve muhteva olarak “ne tür problemlere ışık tutuyor?” sorusunun cevabını bulmak için deyim yerindeyse eserleri keşfedebilmek adına da önem arz eden derleme metodu şairin hayatını, sanatını ve şiirlerini bünyesinde barındıran teknik olarak çalışmaya yön vermiştir. İlgisi belirlenen alanlarda kaleme alınmış çalışmaların ve kaynakların araştırılmasında da bu metottan yararlanılmıştır.

Folklor biliminin işlediği ve kullandığı bir takım teknikler mevcuttur. Bunlar; alan araştırması metodu, örnek olay metodu, yazılı kaynakları tarama metodudur. Alan araştırması metodundan; halk edebiyatı âşıklık geleneğini devam ettiren günümüz âşığının yaşadığı sosyal çevrenin incelenmesi safhasında, yazılı kaynakları tarama metodundan, halk edebiyatı âşıklık geleneğinin tarihsel sürecini inceleme safhasında yararlanılmıştır.

Şairin kitap dışında yazdığı şiirlerin incelenmesi için de yine derleme metodu uygulanmıştır.

3.3.2. Röportaj

Çalışmanın bir başka metodolojisi olan röportaj uygulaması da çalışmanın şekillenmesi ve yöntem belirliliği konusunda katkıda bulunmuştur. Şairin günümüz âşıklarından olması ve bu geleneği devam ettirebilmesi sağlam ve birincil kaynaklarla işbirliğini güçlendirmiştir.

Şairle yapılan görüşmeler neticesinde hayatını, sanatını ve şiirlerini araştırma ve inceleme olanağı bulunmuştur. Şairin yetiştiği çevre ve toplumsal hayatın eğitim yönü hakkındaki fikirleri ilk ağızdan dinlenmiş bu da eğitimin informal boyutunu anlatmaya yardımcı olmuştur.

Halk edebiyatı ve âşıklık geleneği hususunda ne tür bir anlayış içerisinde olduğu ve bu geleneğe katkıda bulunmanın anlamı şairin düşünceleriyle beslenerek araştırmaya eklenmiştir.

XXI. yüzyılda âşıklık geleneği ve bu geleneğin dönemin eğitim platformlarındaki algılanış biçimi hakkında bilgi alınmış ve yapılanlarla yapılması gerekenlerin farkı ortaya konulmuştur.

3.4. Verilerin Analizi

Nitel çalışma olması istatistiki ve sayısal verilerin kullanılmasını engellemiştir. Gerekli literatür taraması çalışmada incelenen şiirlerin ne tür dayanaklarla sağlaştırdığı konusunu aydınlatmıştır. Başlıklandırma ve sınıflandırma; bu sınıflandırmanın gerekçeleri belirlenmiştir.

Ağırlıklı olarak kaynak araştırması ve incelenmesiyle geliştirilen çalışmanın tez, eser, makale gibi literatür taraması ile sağlanması yapılmıştır. Araştırmanın fikir ve ifade kısımları, yorum ve sonuç bölümleri söz konusu bu inceleme ve uygulama aşamasında açıklığa kavuşmuştur.

Eserlerini incelediğimiz âşığın yaşadığı çevre ve toplumsal şartlar, kendisinden dinlediğimiz konular da yine sağlama hususunda yardımcı olmuştur. Eğitim anlayışına dair görüş ve düşünceleri ise şairle yapılan röportajla gün ışığına kavuşturulmuştur.

Tezin her iki ana bölümü olan eğitim ve halk edebiyatı alanları için yukarıda anlatılan süreç sonucunda bulgu ve yorumlara ulaşılmış ve buradan sonuca gitmeye çalışılmıştır.

3.4.1. Betimsel Analiz

Betimsel analiz yaklaşımına göre hazırlanan bu çalışma daha önceden belirlenen temalara göre özetlenmiş ve yorumlanmıştır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre organize edilmiş, görüşme sürecinde kullanılan sorular dikkate alınmıştır. Âşık Fuat Çerkezoğlu ile yapılan görüşmeler doğrudan alıntılarla çalışmaya eklenmiştir. Elde edilen veriler anlaşılır bir biçimde betimlenmiştir. Çalışma betimsel analizde olduğu gibi dört aşamadan oluşmuştur. Öncelikle bir kavramsal çerçeve oluşturulmuş ve bu çerçeveye uygun olarak temalar organize edilmiştir. İkinci aşamada tematik çerçeveye göre veriler işlenmiştir. Bir sonraki aşamada bulgular tanımlanmış ve ilgili başlıklar altında ele alınmıştır. Tanımlanan bulguların açıklanması, ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılması için bulguların yorumlanması aşamasına geçilmiş ve betimsel analiz süreci sonuçlandırılmıştır.

3.4.2. Metinsel Analiz Biçimi

Edebî metni, yani estetik değeri olan yazılı edebiyat ürününü, anlama, açıklama, tanıma ve değerlendirme amacıyla yapılan çalışmalar eskiye dayanmaktadır. Edebî metin açıklamaları metinde geçen bazı kelimelerin gerçek ve mecaz anlamlarının açıklanması, mazmunların çözümlenmesi, ibare, deyim ve terimlerin çeşitli bilim dallarıyla olan ilişkilerinin belirtilmesi şeklinde yapılmaktadır. Klasik metin açıklamaları genellikle kelime açıklaması şeklinde yapılmıştır. Şiir metinleri tek tek dörtlülere bağlı kalınarak kelime, terkip ya da ibarelerin açıklanması yoluna gidilmiş bir bütün olarak ele alınıp; genel plan, kompozisyon vb. yönlerden incelenmesi yapılmamıştır (Artun, 2007: 35).

Âşık şiiri geleneğimiz, dönemine ve âşığına göre değişen ölçülerde motif ve imaj zenginliği olduğundan kolay anlaşılır bir şiir değildir. Âşık şiirinin şiir dünyasına yüzlerce şiir inceledikten sonra girebilirsiniz. Âşıklar şiirlerindeki dörtlükler arasında

kullandıkları kelimeler arasında mutlaka bir ilişki kurarlar. Kelimeleri seçerken, yakın ve uzak anlamları ile birbirine bağlayarak kullanırlar. Âşık edebiyatı geleneğini bilmeden, âşık şiirinin tarihsel ilgisini kavramak, anlamak, yorumlamak, çözümlmek, düzeyli bir şiir eleştirisi yapmak mümkün değildir. Âşık şiirinin, inceleme veya çözümlenmesinde şiirin bütünlük içindeki varlığını sağlayan ruhu ve metnin tarihsellik ile ilgili bağı göz ardı edilmemelidir (Artun, 2007: 35).

Yapısal metin analizinde, metin merkezli halk bilimi kuramlarından yararlanılmış (Alex Olrik'in Epik Kanunlar Teorisi, W. Bascom Teorisi... gibi) ve Artun'un bu konudaki tespitleri doğrultusunda çalışmanın ikinci branşı eğitim bilimleri unsurlarıyla gerekli ilişkilendirme paralelinde Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun şiirleri incelenmiştir. Metin analizinde bir metnin çeşitli düzlemlerden oluştuğu varsayılır. Metin analiz edilirken bu düzlemler ayrı ayrı incelenir, daha sonra aralarındaki ilişki çözümlenerek derin yapıya ulaşılır.

Metin incelemesi, bir metnin açıklanmasını esas alır. Amaç okuyucunun anlamakta zorlandığı metni açık ve anlaşılır kılmaktır. Her türlü metni inceleyip çözmektir. Metin incelemesi bir edebî eseri inceleme ve çözümlme biçimidir. XX. yüzyıldan itibaren batıda gelişip yaygınlaşan edebî metin incelemesinin temel amacı eseri bir bütün olarak çözümlenektir. Metnin çözümlenme amacı, eseri, içerik, yapı, dil ve üslup yönünden anlamaktır. Her okuyucu edebî eserin dilini çözüp onun semboller dünyasına bütünüyle nüfuz edebilmesi mesajını tam ve doğru anlayabilmesi estetik zevkle mümkün olur.

Çalışmamızın metinsel analiz boyutunu dayandırdığımız bu temel görüşler çerçevesinde incelemeyi tamamen eğitim başlığında yoğunlaştırdık. Eğitimi formal ve informal olmak üzere iki alt başlığa ayırdık. Şiirleri incelerken formal eğitim unsurlarını belirledik ve onları formal eğitim unsurları başlığının alt başlıkları olacak şekilde inceledik. Daha sonra informal eğitim unsurlarını, onların verilmiş biçimlerini ve eğitimde kullanılan konuları inceledik.

Metinlerin çözümlenmesinde şiirlerin geneli incelenerek, başlıklar çıkarılmış, daha sonra alt başlıkların da tespit edilmesi ile şiirlerin çözümlenmesine başlanmıştır. Bu çalışma esnasında şiirlerde tespit edilen bütün imgeler işaretlendikten sonra başlıklar ve alt başlıklar da kendi içerisinde ortak olan konulara göre sınıflandırılarak

incelenmiştir. Yapılan inceleme ortaya çıkan başlıkların tanımlanması ve eserlerde bu tanımların anlamsal ilişkisi sabitlenmiş olup parça-bütün-parça üçleminde araştırma tamamlanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR

4.1. Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun Eğitime Bakışı

Çerkezoğlu ile yaptığımız görüşme sırasında âşığın eğitime bakış açısını tespit etmek amacıyla “Çerkezoğlu için eğitim nedir?” sorusu yöneltildi.

Çerkezoğlu:

“Farklı yaratılmış insan hayvandan
Hayvan zararsızdır cahil insandan
Hakikat güneşi doğsa dört yandan

Görünmez kalp gözü köre efendim,” Her şeyin temelinde eğitim olduğuna inanan birisiyim. Eğitim öğretim düzgün yapıldığı zaman insanları ‘insan gibi insan’ yapacağına inanıyorum. Bir üniversitede aynı sırada oturan, aynı eğitimi alan insanlar birbiri ile kavga ediyorsa bu eğitimin milletin yararına olmadığına inanıyorum. Dünyada görüyoruz ki, eğitimi ‘köpeğe’ versen insan seviyesine geliyor. Evet, insan yapamıyorsun ama insan seviyesine getiriyorsun. Burada bir dörtlüğümün yine dikkat çekmesini isterim:

“Kim olmak isterse hacı
Doyurur dört karnı aç
İş arardı hâkim savcı

Ah bu cehalet olmasa” Şimdi ben sorayım size, bir insanın yakını veya akrabası perişan aç iken bir insanın hacca gitmesi ne derece doğrudur. Efendim, bayram oluyor hangimiz kalkıp da bir fakara çocuğa ‘bir çift ayakkabı alalım da bunu sevindirelim’ diyoruz. Kendimize soralım. Bu yetimin kalbinin, gönlünün bir Beytullah’ı ziyaret etmiş kadar kutsal olduğunu göremiyorsak burada hacca giden insanın bir eğitim noksanlığı vardır.

Şimdi cehalet olmasa hâkim savcı diğer meslek dalları gibi iş aramaz mıydı? Bir avukat, olaylar olmazsa, cehalet olmazsa acaba iş değişikliği yapar mıydı, yapmaz mıydı? Demek ki, eğitilmiş bir toplumun kargaşa kapılarına kilidi vurup ve huzurlu bir toplum meydana getirdiğini, eğitimin ne kadar kutsal olduğunu görmemiz lazım. Böyle olduğuna da inanıyorum.” açıklamasının ardından toplumu eğitmek adına insanlara kazandırmaya çalıştığı millî ve eğitsel unsurların ne olduğu soruldu.

Çerkezoğlu:

“Yukarıda da ifade ettiğim gibi vatan sevgisi, bayrak sevgisi, dini inançlara bağlı olması, insanın kutsal olması, hangi inanca bağlı olursa olsun, hangi ırktan gelirse gelsin insana saygı duymayı, birlik ve beraberliği, huzuru, refahı her fırsatta şiirlerimde millete aktarmayı kendime borç bildim. Görev kabul ettim ve öyle de yaptım.” ifadesini kullanmıştır.

4.2. Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun Şiirlerinde Yer Alan Eğitsel Temalar

4.2.1. Formal Eğitim Temaları

“Eğitim, önceden hazırlanmış bir program çerçevesinde planlı olarak yapılan ve öğretim yoluyla gerçekleştirilen eğitim etkinlikleridir. Eğitim başlangıcından bitene kadar özel bir çevre içinde kontrollü olarak yürütülür. Okullardaki eğitim formaldır” (Fidan ve Erdem 2001:3).

Tanımından hareketle formal eğitim unsurları

- Okul,
- Öğretmen,
- Öğrenci,
- Yönetici,
- Eğitim ortamı,
- Araç-gereç,
- Çevresel donanım...

şeklinde sıralanmaktadır.

Tezimizin bu bölümünde Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun şiirlerinde yer alan formal eğitim temalarını incelemekte ve bu temaların şiirle, şiirin temiyle ilişkisini de almaktayız.

4.2.1.1. Öğretmen

Öğrencinin eğitiminde en önemli çevre etkeni, öğretmendir. Öğretmen bireye mesleki, teknik ve bilimsel anlamda bilgi veren, eğitimin amaçlarına göre bireyde istendik davranış değişikliği oluşturma sürecine rehberlik eden, yönlendirme ve uygun ortam sağlama hususunda kendini mesleki ve kişisel yeterlilik açısından geliştirmiş yetkili kimsedir. Eğitim ortamı öğretmen tarafından eğitim ve öğretime uygun hale getirilir. Birey yeri geldiğinde aile üyelerinden daha fazla zaman geçirir öğretmeniyle. Bu nedenle her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da öğretmen (muallim-muallime) her zaman rehber, lider ve doğruya götüren yol olarak nitelendirilmektedir. İyi bir öğretmen, öğrencinin gözünde ana babadan ve başka kişilerden daha üstün tutulabilir.

Sınıfın önderi öğretmendir. Öğrenci ihtiyacı olan bilgiyi kendisine lider tayin ettiği öğretmeninden öğrenir. Onun için öğretmen her zaman doğruyu bilen, her şeyden haberi olan kişidir. Bu özellikleri ile donattığı öğretmenini model alır, onun davranış kalıplarını ve tutumlarını da benimser. Bunun için öğretmen kişilik olarak, mesleki olarak yeterli olmalıdır.

Toplum tarafından bu kadar yüksek ve önemli mevkie getirilen öğretmen dolayısı ile toplumsallığı derinde etkileyen olgu ve olayların eğitimle bulunduğu noktada, Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun şiirlerinde de bu sebeple yer edinmiştir. Çerkezoğlu için günümüzün öğretmeni, geçmişin âlimi, arif insanıdır. Hakeza bugünde bu anlayış geçerlidir. Doğru yolda öğrendiklerini, sahip olduğu irfan ve ilmini, bilgi ve tecrübesini paylaşan, nesillere aktarandır öğretmen-âlim-arif...

Çerkezoğlu şiirlerinde öğretmen kelimesinden ziyade “hoca”, “hocam”, “kâmil insan” kelimelerini kullanmıştır. Şiirlerinde öğretmenlere, âlimlere ve kâmil insan olma yolunda kalemine sarılanlara iltifatlarda bulunmuş, cahillikten yakayı kurtarmanın yolunu ilim-fen yolunda bulunan aydın öğretmenlerde aramıştır.

Çerkezoğlu için öğretmen toplumu aydınlatan, tarihî başarıları gerçekleştiren, düşünen, her gün ülkeyi bir adım ileriye taşıyan unsurların hepsini gönlünde taşıyan ve insanlığa faydalı olmaya çalışan eğitim neferidir. Öğretmen bu yüzden kutsaldır.

Çerkezoğlu “Hocam”(1976) başlıklı şiirinin:

“Hocam bilir misin bütün âlemin

Temelinde öğretmen var, okul var” mısralarıyla dünyanın öğretmen temeline dayandığını ifade ederken:

“Tarihleri sıralayan kalemin

Temelinde öğretmen var, okul var” mısralarıyla da tarihten, Türk tarihinin yazılmasının temelini öğretmene dayandırmıştır. Geçmişini öğrenip, geleceğine umutla bakan fertlerin oluşması varlığını öğretmene borçludur.

Çerkezoğlu “İstemem”(1979) başlıklı şiirinin:

“Kâmil kapısında olurum köle

Cehalete sultan olmak istemem” mısralarıyla cahilliğe savaş açmış, kâmil insanın kapısında köle olmanın cehaletlikte sultan olmaktan daha ulvi olduğunu belirtmiştir.

Çerkezoğlu “Dişine göre”(1976) başlıklı şiirinin:

“Cahil yapar kendisinin methini

Kâmil söyler her yerde milletini” mısralarıyla cahil insan ve kâmil insan arasındaki farktan bahsetmiş ve kâmil insanın yurduna, milletine sağladığı yararlardan en önemlisinin ülkesini methetmek, dış dünyaya tanıtmak ve millî menfaatlerini kendi kişisel çıkarlarından üstün tutmak olduğunu belirtmiştir. Cahil kalmak vatanş, yurttaş olamamaktır.

Çerkezoğlu'nun “Yetmekle olur”(1983) başlıklı şiirinde:

“Mürşitsiz irşat olunmaz

Önderlik etmekle olur” mısralarıyla ilmi yaymanın, Yunus misali irşad etmenin yolu mürşidin, öğretmen elinden geçer, öğretmen-mürşid önderdir, öğrencisine olduğu gibi toplumuna da önderlik etmeli, dört bir yanda ilim ve irfan neferi olmanın yolunu öğretmelidir. Rehber öğretmen önder ve lider vasıflıdır.

Çerkezoğlu “Olmaz”(1977) başlıklı şiirinde:

“Eğitilmiş yılan insanı sokmaz

Cahilin verdiği yara ey olmaz” mısralarıyla eğitime, öğretmeye yol gösterici, rehber kılavuz olmaya verdiği önemi arz etmektedir. İnsanlık eğitimle yücelir, eğitimle çağdaşlaşır. Elbette ki, bu eğitimi sağlayan öğretmenler de cahilliği, cehaleti ortadan kaldırmak için vardır.

4.2.1.2. Öğrenci

Öğrenmek için, davranışlarında değişikliğe ihtiyacı olan, bilgi ve beceri edinmeye çalışan, öğrenendir. Kendisi için sağlanmış eğitim ve öğretim ortamından, planlanmış öğrenme faaliyetlerinden yararlanma yolunda uğraş verendir.

Cahil olmak istemeyen, toplumsal hayata uyum kurma için ihtiyacı doğrultusunda kendini geliştiren, bilgiyle donatan, modern çağa ayak uydurabilmek için gerekli davranışları kazanmaya çalışan öğrenci hayat boyu öğrenmeyi esas almış bireydir.

Eğitimin bütün imkânlarından yararlanmasını bilen, aydınlık yarınlara üretici ve verimli bireyler olmaya çalışan öğrenciler mesleki ve teknik anlamda gerekli öğretim faaliyetleri ile etkileşime girer ve eğitimin öngördüğü birey profiline ulaşmaya çalışır.

Kültürel öğelerin aktarılması hususunda Halk Edebiyatı başlığı altındaki Âşık Tarzı Türk Edebiyatını ve Âşık şiirini eğitsel unsurlarla bağdaştırdığımız bu çalışmada formal eğitim unsurlarından öğrenci Âşık Fuat Çerkezoğlu için öğrenci, “Genel anlamda öğrenme arzusuyla yaşayan, bilmek ve araştırmak için çaba gösteren arayıcıdır”(Röportajdan alıntı).

Öğrenci kimdir, konusundaki düşüncelerini bu şekilde ifade eden Çerkezoğlu “Oğul”(1996) başlıklı şiirinde:

“Cehalet en büyük elem
Bunu böyle söyler âlem
Her derdin dermanı kalem

Sakin silah tutma oğul” mısralarıyla cahillikten uzak durmanın, dünyanın cehalette zarar vardır görüşünde birleştiğinin, her derdin dermanının kalem olduğunun, eğitim öğretimin silah tutmaktan daha yararlı olduğunun üzerinde durmakta ve “oğlu” aracılığıyla öğrenmenin, öğrenci olmanın, bilgi talep etmenin tıpkı geçmişte olduğu gibi günümüzde de en büyük erdemlerden olduğunu dile getirmiştir.

Çerkezoğlu “İstemem”(1978) adlı şiirinde:

“...

Kâmil kapısında olurum köle” mısrası ile öğretmen, ilim ve irfan kapısında köle olmaya, öğrenme arzusu ile yaşamaya istekli bir insan profili çizmektedir.

Çerkezoğlu “Yarışma”(1977) başlıklı şiirinde:

“Oku öğren, bilmediğin var ise

Kâmil yanında söze karışma” mısralarıyla öğrenmek ve talebe olmak için gereken şartları belirtmiş ve cahillikten kurtulmak için öğrenmenin gerekliliğinden bahsetmiştir. Okumak, öğrenmek, bilgi edinmek şairimiz için gerçeğe ve çağdaşlığa altın yoldur.

4.2.1.3.İlim, fen ve teknoloji

İncelemiş olduğumuz şiirlerinde sıkça söz ettiği ilim, fen ve teknoloji kavramları onun eğitime, çağın gereklerine uygun teknolojik donanıma sahip olma konusunda vermiş olduğu önemi anlatan ifadelerden bazılarıdır. Bilgisizliği ortadan kaldırmak, ufkunda geniş ilim yelpazeleri oluşturmak amacıyla ülke insanına bir takım telkinlerde bulunan Çerkezoğlu sosyal hayatla eğitimin gerekleri hususunda derin bilgi birikimine sahiptir. Bir takım metotlarla gençlere, yeni nesile telkinlerde bulunmakta, ülkesini ileriye götüren iyi vatansaver olmanın yollarını dile getirmektedir. Bu yollar şüphesiz ilimden, fen ve teknolojiden geçmektedir.

Çerkezoğlu “Atatürk Üniversitesi”(1986) başlıklı şiirinde:

“ İlim her derde derman ışık tuttu dört yana

Batmayan güneş doğdu Erzurum’dan cihana mısralarıyla ilmin önemini ifade etmeye çalışmıştır. Şiirin genelinde ele aldığı Atatürk Üniversitesi şiiri, âşığın ilim ve fen konusuna verdiği önemden ileri gelmektedir. Dört bir tarafa ilim ışık tutarsa batmayan güneş gibi yurdun her yanı bilimin aydınlığına kavuşur, çağın uygarlık seviyesine bu yoldan geçerek ulaşır.

Çerkezoğlu’nun “Saygı”(1996) başlıklı şiirinde:

“ ...

İlimde ayırım yok beraberlik var” mısraı ile insanlık olarak ortak kaderde buluşmanın yolunun ilimden geçtiğini, birlik ve beraberliğin ilim sayesinde gerçekleştiğini ifade etmektedir.

4.2.2. Çerkezoğlu’nun Şiirlerinde Yer Alan İnfomal Eğitim Temaları

Herhangi bir planlama sürecine dâhil olmayan, zaman ve mekâna sıkıştırılmamış, doğal ortamlarda kazanılan bilgi ve deneyimler infomal öğrenmelere örnek teşkil eder. Eğitimin daha çok toplumsal boyutu ve toplumsal hayat konularında bireyde ortaya çıkan davranış değişiklikleri Çerkezoğlu’nun şiirlerinde de hissedilmektedir.

Sosyal beceriler kazanımında okul dışı öğrenmelerin bireyin hayatında sağladığı katkılar göz ardı edilemez niteliktedir. Kişilik gelişimi, sosyal gelişim, ahlak gelişimi gibi toplumsal değerlerden, kültürel öğelerden oldukça fazla etkilenen gelişim ve öğrenme alanları bir takım infomal öğrenme metotları ile etkileşime girmektedir.

Bir toplumun felsefi ve edebî yönünü, sosyal temalarını, sanatsal özelliklerini, kültürel öğretilerini, düşünme biçimlerini birebir yansıtan ve taşıyan sınıf içerisinde edebî sanatçıların yeri bir hayli önemlidir. Edebiyat bir toplumun estetik yönünü ifade ederken edebiyat-eğitim ilişkisi bu yönde eğitilen, geliştirilen ve bilinçlendirilen bireyler oluşturmaya yardım etmektedir. Kendini bu konuda görevli tayin eden

yazarları, şairleri de anmaktan kendimizi alamayız. Âşık tarzı Türk şiiri ve bu türün şairleri ise sosyal gelişim alanlarında kendince birtakım metotlar oluşturmuş ve içinde bulunduğu toplumun kültür-eğitim anlayışını şiirlerinde birleştirmiştir. Bunun canlı örneklerinde, olan Âşık Fuat Çerkezoğlu söz konusu şiirlerinde genç dimağlara ulaşmaya ve onları eğitmeye informal metotlarla çalışmıştır.

Çerkezoğlu şiirlerinde “hoca”, ”ilim”, ”fen”, ”teknoloji”, ”kâmil insan”, “öğretmen”, “kalem”, ”okumak”, “bilmek”, “ahlaklı olmak”, “doğruluk”, “dürüstlük”, “vatanseverlik” gibi değerle ve becerilere sıkça yer vermiştir. Çerkezoğlu ile yapılan görüşme sırasında ona yöneltilen “Âlim, arif, öğretmen, öğrenci, ilim, fen, teknoloji, atasözü, hiciv, inanç ve din eğitimi, ana baba hakkı, helal ve haram, doğruluk, dürüstlük, temel insani değerler, sevgi, saygı, hoşgörü, adalet gibi değerleri şiirlerinizde niçin ele aldınız?” sorusu akabinde:

“Gerek hiciv olsun, gerek adalet olsun, konusu ne olursa olsun şiiri çok yönlü ele almak, toplumu daha fazla aydınlatmak demektir. Yüksek düzeydeki bir insan, belli bir makama oturup da topluma örnek kişi olması gerekirken, ahlaksız bir konuda ismi geçiyorsa, ben de bunu hicvetmişsem, haklı olarak diğer bir makam sahibi kimselere şiirim örnek olsun diye yazmışımdır. Adalet konusuna gelince, en büyük hukuk insanın kendi vicdanıdır. Anayasa yapılırken bile bir vicdan yanılır diye birkaç tane vicdanın bir araya gelip, adalet komisyonu kurduğunu görüyoruz. Çünkü tek vicdan yanılabilir. Tek vicdanın yanılmasının da adalete gölge düşüreceğine inanıyorum. En önemli adalet vicdandır. Hâkim yeterli delil olmadığı zaman vicdanı ile baş başa kalır ve kararını vicdanına göre verir. Onun için adalete inanmalıyız ve güvenmeliyiz. Adaletsiz toplum yıkılmaya mahkûmdur. Bir hukuk adamı değilim ama hukukçularla yakinen beraberliğim olduğundan onların düşündüklerini şiirlerimde halka anlatmayı görev kabul ettim ve anlattım.” şeklinde bir açıklama yapmıştır.

İnformal eğitim temaları başlığı altında ele aldığımız şiirler konu açısından şairin eğitim anlayışına da ışık tutmaktadır. Bu başlıkları şiir örnekleri ile tespit etmeye çalıştık.

4.2.2.1. Kâmil insan olma

Çerkezoğlu'nun “Dura Dura Efendim”(1995) başlıklı şiirinde:

“Üstün yaratılmış insan hayvandan

Hayvan zararsızdır cahil insandan” mısraları ile cahil kalmaktan ne denli korktuğunu dile getirmiştir. Aklı ve idraki sayesinde eşref-i mahlûkat mertebesinde olan insanoğlu bu aklı kullanarak olgun, kâmil insan olmak için uğraşmalıdır.

Çerkezoğlu'nun “Dişine göre”(1976) başlıklı şiirinde:

“Cahil yapar kendisinin methini

Kâmil söyler heryerde milletini” mısralarıyla kâmil insanın millî duygularıyla hareket ettiğini, ülkesinin ve milletinin menfaatini ön planda tuttuğunu ve asıl erdemliliğin kâmil insan olmak ve olgunluğa ermek olduğunu ifade etmektedir.

Çerkezoğlu “Saygı” başlıklı şiirinin:

“Cahilin varlığı dünyaya zarar

Kâmil her noksanı kendinde arar” mısralarında cahil olmak ve bu şekilde yaşamak dünyaya zarar vermekten başka bir şey değildir ifadesini kullanmıştır. Mütevazi olan, kibri duygularda arınmış bir şekilde yanlışları ve eksikleri gördüğünde kendini düzeltmeye çalışan kâmilin cahil insan karşısındaki dik duruşunu ve asıl saygıyla önünde eğilebileceğimiz kişinin tevazuu içerisindeki kâmil insan olduğunu anlatmıştır.

4.2.2.2. Cehalet, ilim, fen

Bahsi geçerken bile içimizi ürperten, aydınlık tarafımızı karanlığı ile boğmaya çalışan, medeniyet yoluna taş olan, ilim ile donatılmaya engel teşkil eden ve hayata keşkeleri davet eden bu sözcük insanlık adına tehlike arz etmektedir. Toplum hayatının her alanında kendini hissettiren cehalet sadece okuma, yazma bilmemekten ibaret değildir.

Toplumları dar kalıplarda tutan, dogmatik düşünceleri empoze etmeye çalışan ağ tutmuş fikri müesseseler cahil kalmaya, cehalet içinde yaşamaya mahkûm olmuşlardır. Âlimden, ilme adanmış gönüllerin veriminden yoksun bu toplumlar geçmiş yüzyıllarda ve hali hazırda günümüzde ne yazık ki varlıklarını hissettirmeye devam ettirmektedirler.

Arap yarımadasının cahil beyinleri, ilkel toplumların bilgisizlikleri gibi yüzyıllarca devam eden baskıcı zihniyetler Türk toplumunda da mevcuttur. Türk toplumunu yobazlık, bağınazlık, sıkışmışlık içinden bir nebze olsun kurtarmaya çalışmak her vatansever gibi halk şairinin de birincil amacıdır.

Geri kalmış bir toplum yapısı sergilememek adına, cehalete savaş açmış halk ozanları kaynağını Yunus Emre'ye dayandırmak gerekir, onun bu konudaki önemini anlatmadan geçmek mümkün olmayacaktır. Hayattaki en büyük erdem bilmek için cehalete, cahilliğe karşı durmak olduğunu, asıl hakikati anlayabilmenin bu yolla sağlandığını Yunus Emre'den daha iyi anlatan ve yazan var mıdır? Açtığı bu yolda emin adımlarla ilerlemek ise onu takip eden, öğretilerini benimseyerek kendini irşat neferi sayan, toplumsal aydınlanmaya katkıları olan halk şairleri şiirlerinde ehemmiyetle bu konuyu ele almışlardır.

Âşık Fuat Çerkezoğlu günümüz halk şairleri arasında eğitime, ilime, bilgiye ve çağdaşlaşmaya önem vermiş şairlerdendir. Şiirlerinin genel teması uygarlaşan, geçmiş ile geleceği arasında köprü kurmayı başaran Türk toplum yapısı oluşturma çalışması üzerinde oluşmuştur.

Çerkezoğlu “Hikmet”(1977) başlıklı şiirinde:

“Cehalet çıktı saraya

İlim yerde sürünüyor”mısraları ile cahilliğin topluma verdiği zararı dile getiriyor. Toplumu ayakta tutan şey ilim ve fen ise onu geriliğe, ilkelliğe, çağdışılığa iten şey de cahilliktir, cehalettir. Cehaletin zirveye çıkması toplum temeline dinamit koymaktan farksızdır.

Çerkezoğlu “Oğul”(1996) başlıklı şiirinin:

“Cehalet en büyük elem

...” mısramında kendisi için, ülkesi için ve öğüt verdiği oğlu için en büyük elemnin cehalet olduğunu ifade etmektedir.

Çerkezoğlu “Olmaz”(1977) başlıklı şiirinde:

“...

Cahilliğin verdiği yara ey olmaz” derken de aynı endişeleri taşımaktadır. Cahil kalmak, cehalet içerisinde yaşamak iyileştirilmeyen yaradır. Türk toplumunu uygar seviyede, medeniyet yolunda görmeyi arzulayan şair bu isteğini şiirlerinde sıkça dile getirmiştir.

Çerkezoğlu “Yetmekle olur”(1983) başlıklı şiirinde:

“Cahil insan benzer taşa

Âlemi salar telaşa” mısralarıyla cahil kimselerin neye benzediğini ifade etmiştir. Cahilin bilgisi insanlığı yanlışla düşürür.

“ Cahil insan mıdır haşa

İnsan eğitmekle olur” şeklinde devamını getirdiği bu dörtlük genel anlamda bilgisizlikten, geri kalmışlıktan ve bunların sebebinden bahseder. Eğer eğitilirse insan insan olur. Kendine bahşedilen akli melekeleri kullanma becerilerini geliştirir. Diğer türlü cahilliğe boyun eğmeğe mahkûmdur.

Çerkezoğlu “Cehalet Olmasa”(1986) başlıklı şiirinde baştan sona cahilliğin olmadığı durumları dile getirmiştir. Koşul kabul ettiği cehalet olmasa fikriyle insan dünyada suça, kötülüğe, sapkınlığa, yanlışlığa, kine düşmez; hak ve adalet toplum içinde olması gerektiği yerde bulunur. Perde arkasındaki sırra erişmek için, haklının hakkını iade etmek için, kâinatın huzura ermesi için tek çare cehaleti ortadan kaldırmak olacaktır.

“Çözülmeyen sır mı kalır

Ah bu cehalet olmasa

İnsanda kusur mu kalır

Ah bu cehalet olmasa

Ateşten gömlek giyilir

Çelik ateşsiz eğilir

Koyun kurt ile yayılır

Ah bu cehalet olmasa

Kim olmak isterse hacı
 Doyurur dört karnı acı
 İş arardı hâkim savcı
 Ah bu cehalet olmasa

Cahile söz söylemek zor
 Çünkü onun kalp gözü kör
 Özel yer açmazdı doktor
 Ah bun cehalet olmasa

Mahkemeler kurulmazdı
 Kola zincir vurulmazdı
 Kula ceza verilmezdi
 Ah bu cehalet olmasa

Herkes düşünürdü sanat
 Huzur dolardı kâinat
 Dava arardı avukat
 Ah bu cehalet olmasa

Kimse bakmaz sağa sola
 Yürür Hakk'a giden yola
 Ne gerek var karakola
 Ah bu cehalet olmasa

Çerkezoğlu halk ozanı
 Kendinde arar noksanı
 İncitmez insan insanı
 Ah bu cehalet olmasa”

Cahil kalmak bir toplumun başına gelebilecek en büyük ilmi ve sosyal felakettir. İnsanlık karanlık ve dogmatik düşüncelerle baskı altına alınmış dönemlerin geri kalmışlığını hem yüzyıllar öncesinde hem de yakın tarihimizde bire bir yaşayarak

öğrenmiştir. Sosyal problem teşkil eden cehalet ve cahil anlayış Türk toplumunu günümüzde de tehdit etmektedir.

Cehalet toplumun her zaman için çağın gerisinde kalmasını, uygarlık seviyesine hiç bir zaman ulaşamamasını ve sosyal kaos ortamını oluşturmak için vardır. Duruma çare olmak, çözüm üretmek ve Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak için, toplumsal ve bireysel güvenlik için, huzur ve refah ortamının sağlanması için, sanattan ve güzeli arayıştan kopmamak için, yardımlaşma ve hoşgörü için, eğitmek ve de eğitilmek için Çerkezoğlu'nun çağrısına duyarsız kalmamak lazımdır.

4.2.2.3. Ahlak ve doğruluk

Türk Dil Kurumunun hazırladığı Türkçe Sözlük'e göre ahlak kelimesi "Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları, aktöre, sağıtöre." anlamına gelmektedir. Felsefe sözlüğünde ise "1. a. Belli bir dönemde belli insan topluluklarınca benimsenmiş olan, bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasalarının, ilkelerinin toplamı, b. Çeşitli toplumlarda ve çağlarda kapsamı ve içeriği değişen ahlaksal değerler alanı olarak tanımlanmaktadır.

Çerkezoğlu toplumsal ahlak konusunda: "Vatan sevgisi, bayrak sevgisi, dini inançlara bağlı olması, insanın kutsal olması, hangi inanca bağlı olursa olsun, hangi ırktan gelirse gelsin insana saygı duymayı, birlik ve beraberliği, huzuru, refahı her fırsatta şiirlerimde millete aktarmayı kendime borç bildim. Görev kabul ettim ve öyle de yaptım." açıklamasıyla toplumun temelini ahlaklı olmaya ve doğruluktan ayrılmamaya bağlamıştır.

Çerkezoğlu "Oğul"(1996) başlıklı şiirinde: öğreticiliğini ön planda tutarak ahlaklı ve doğru olmanın yollarını anlatmıştır.

"Haramın temeli olmaz

Bunu hiç unutma oğul" Haram yemenin zararını ifade etmiştir. Kökü harama dayanan meyve gibi tek bir lokması bile haram olan kazancın cezası pek ağırdır. Bu gerçeği akıldan hiç çıkarmamak gerekir.

"Varlığından eser kalmaz

İşen hile katma oğul” Hilenin, rıyanın kişiyi, kişiliği yok ettiğini belirtmektedir. İnsan dünyada yaşayabilmek ve hayatta kalabilmek adına çalışır, kazanır. Bu kazanca, uğraş verilen işe hile, yalan ve de haram bulaştırmadan, alın teriyle kazanmak, az da olsa helal olanı yiyebilmek gerekir. Doğru ve dürüst yaşayan insanın hayat düsturu bu olmalıdır.

“Mazlumu ezersen küser
Hakkını yer isen susar
Sen yersen torunu kusar
Haram lokma yutma oğul”

dörtlüğü adil olmanın, dürüstlükten ve doğruluktan yana olmanın haram lokmadan uzak durmanın gerekliliğini vurgulamaktadır.

Çerkezoğlu “Dünyası”(1996) başlıklı şiirinde:

“Böyle tartar bu sistemin kantarı
Mazlumun zararı zalimin kârı
Dürüstün emeği hırsızın varı
Yiyin helal diyenlerin dünyası”

sitemkâr biçimde dürüstlüğü ayaklar altına alan, mazlumları ezen bunu da kılıfına uydurarak helal çatısı altına toplayan düşünce ehline topyekun karşı çıkmaktadır. Dünya düzeninin bozulmasından endişe duymakta ve aslolanın göz ardı edilmesinden duyduğu rahatsızlığı sazından nağmelerle dile getirmeye çalışmaktadır.

4.2.2.4. Eğitsel unsurları işlerken kullandığı metotlar

Sanatçı oluşturduğu eserleriyle kalıcılığı yakalamaya, sahip olduğu dünya görüşünü ve hayat felsefesini içinde bulunduğu toplumun yapısına göre biçimlendirerek okuyucusuna ulaştırmaya çalışır. Bütün bu uygulamaların elbette bir düzen dâhilinde gerçekleştirilmesi lazım gelir. Söz konusu şair ise yukarıda belirtilen hedefleri şiirleri aracılığıyla gerçekleştirir. Söz konusu saz şairi ise, âşık tarzı Türk şiiri geleneğinin temsilcisi ise işe bir de sazını katar. Meclislerde, oturumlarda, kahvehanelerde, şenliklerde elinde sazı, dilinde sözü, şiirini ve şairliğini (ozanlığını) konuşturur. Yazılan

şiiirler öylesine sosyal mesajlarla toplumsal temalarla örülmüştür ki, amacındaki mesajı, iletiyi sunmak için etileyici ve etkin birtakım metot ve yöntemlere ihtiyaç duyar.

Çerkezoğlu, hedef kitlesine, okuyucularına, gelecek kuşaklara, dinleyicilerine iletmek istediği mesajlarını birtakım metotlarla ulaştırmıştır. Bu yöntemler, gelenekler, kültürel imgeler ve motifler, nasihatler (öğüt verme, atasözleri, özdeyişler, deyimler, yergiler, tarihsel olaylardan yapılan hatırlatmalar) şeklinde sıralanabilir. İncelenen şiirlerin bir kısmında geçmiş, Türk kültürünü anlatan ve övgü hissedilen anlatım biçimleri, bir kısmında anlatılmak isteneni pekiştirmek için nasihatte bulunma, bir kısmında düzenin, toplumsal yapının, var olan sistemin aksak ve eksik yönlerine karşı duruş ve hicvetme, yerme, bir kısmında kalıcılığı sağlamak adına atasözlerinden, Türk dilinin zenginliğinden, deyimsel anlam ve öğelerinden yararlanma yoluna gitme gibi yöntemlerin varlığı ispat edilmiştir.

Çerkezoğlu toplumsal yönlendirmeleri toplumsal eğitim ortamlarında, kahvehanelerde, şenliklerde yazılı olarak yayınladığı eserlerde gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Şiirlerinde anlatmak istediklerini belirtirken takip ettiği yöntemler/başlıklar altında incelenmiştir.

4.2.2.5. Gelenek

Tarihî dönemlerden bugüne dek oluşa gelmiş toplumsal dokuyu, tarzı, hayat biçimini ifade eden gelenek şüphesiz Türk toplumu için millî değerleri, ulusal yargıları ifade eden önemli kavramlardan biridir. Türk gelenekleri Türk toplumunun her anına şahitlik etmiş ve günümüze canlılığını yitirmeden ulaşmıştır. Geleneksel toplum demek geri kalmışlığı, köhnemişliği mota mod yaşamak değildir. Bunun böyle olmadığını içinde yaşadığımız toplumsal mekân her tavrıyla gözler önüne sermektedir. Çağın gereklerine uygun, uygarlaşma ve bilimsel gelişme yolunda attığı adımlarda gelenekle bağını koparmadan, geleneği anın şartlarına uydurmaya çalışan bir toplumsal yapının varlığını bilmek hem akademik anlamda hem de gelişme anlamında bizleri rahatlatmaktadır.

Geleneksel öğeleri şiirine taşıyan Çerkezoğlu'da bu durumun bilincindedir. Öyle ki; şair “Türk Dünyasında” (1999) başlıklı şiirinde:

“Bu çınar kök salmış bütün cihana
Her bir dalı çekmiş gitmiş bir yana
Ecdadın emanet etmiş ki sana
Düşmesin bir yaprak Türk dünyasında”

mısralarıyla Türk milletinin Anadolu, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında kurduğu köklü medeniyetten bahsetmiştir. Geniş bir yelpazesi olan Türk tarihi geleceğe –yeni nesile- bıraktığı değerleri koruma görevini vermiştir.

Atalarımızın bir zamanlar hâkimiyeti altına almış olduğu topraklarda gelişen ve sistemli bir bütün oluşturan kültürel öğeleri yaşamak, özünde yozlaşma yaratmadan zamana ve asra ayak uydurarak bir sonraki nesle emanet etmek bizlerin, Türk gençliğinin nihai amacı olmalıdır.

Aynı şiirin bir başka dördlüğünde:

“Türk gittiği yerde vardır eseri
Kültür üretmişler öteden beri
Nerde olur olsun gelenekleri
Aşınmamış bir bak Türk dünyasında”

diyerek asırlardan beri oluşturulan kültürel mirasın yok olmadığını, zamanın yıkımına uğramadan süregeldiğini ve hâlâ var olduğunu belirtmektedir. Türk ulusunun yüceliğini, millî vasıflarını canlı tutmuş olmak ve buna saygı duymak her Türk evladının asli görevidir.

Çerkezoğlu'nun geleneksel değerleri ve Türk milletinin bağrında yetişmiş kıymetli Türk büyüklerini de hatırlatan “Saygı”(1996) başlıklı şiirinde:

“Anadolu'm kucak açmış cihana
Medeniyet ihsan etmiş her yana
Hacı Bektaş Veli, Yunus, Mevlâna
Nesillere emaneti hoşgörü”

belirttiği gibi, Anadolu toprakları, çeşitli ırklara, kültürlere ve geleneklere beşiklik yapmış, kucak açmış, dünyaya medeniyet yolunda ışık tutmuş nice şairlerinin de -Hacı

Bektaş Veli, Yunus, Mevlana gibi- hoşgörüyü sarıp sarmaladığı, çoğu ulusların gıpta ile baktığı eşi bulunmaz vatandır. Konumu açısından gözlerin sürekli üzerinde olduğu Anadolu, kendindeki bu emin duruşu barındırdığı kültürel öğelere ve geleneksel dokuya borçludur. Çerkezoğlu geleneksel motifleri ve imgeleri kullanarak okuyucusunu ve dinleyicisini bilgilendirmeye ve onların bu gerçeklerin farkına varmalarını sağlamaya çalıştığını gönül rahatlığı ile söyleyebiliriz.

4.2.2.6. Nasihat

Nasihat, Türk Dil Kurumunun hazırladığı Türkçe Sözlük'te “Bir kimseye yapması veya yapmaması gereken şeyler için söylenen söz, öğüt.” şeklinde açıklanmıştır. İnfomal eğitim uygulanırken en çok kullanılan eğitim biçimlerinden biri nasihattir.

“Âşıklar öğütlemeye şiirlerinde dolaylı, doğrudan ve ironi anlatım şekillerini kullanırlar. Öğütlemeye şiirleri didaktik şiirin doğasına uygun kuru bir anlatımdır. Nasihatle yergi kimi zaman içice olduğu için inceden inceye örülü imalarla dolaylı anlatımı seçerler. Bu şiirlerde söylev veren bir eda görülür. Âşıklar mizah üsluplarında yerel ağız özelliklerini güldürücü öge olarak kullanırlar. Bu yolla dilde nükte objesini yakalarlar. Kimi zaman da över gibi görünerek, yererek mizahı sağlarlar. Mizah anlatımlarında dolaylı ve dolaysız anlatım, abartma, karikatürize etme, çift anlamlı kelimeler kullanırlar. Âşıklar kimi zaman da kelimelerin uzak ve yakın çağrışımlarını kullanarak mizahı yakalarlar” (Artun, 2007).

İnfomal eğitim biçimlerinden belki de en yaygın kullanılanı nasihatlerdir. Birey, anne babadan, çevresindeki büyüklerden, ilgili konularda deneyim ve tecrübe sahibi yetkelerden öğrendikleriyle eğitimine katkı sağlar.

İyiye, doğru olana, güzele sevk etme adına yapılan nasihatler diğer infomal metotlara oranla daha kalıcıdır.

Hayat şartları bazen kişiyi öyle zorlar ki, yanlış yapmak, hatalı davranmak kaçınılmaz hâl alır. Bu durumlarda kişinin ihtiyacı olan tek şey, daha önceden benzer durumları yaşamış ve bu durumların üstesinden gelmiş kişilerin telkini, yönlendirmesi, desteğidir. Hayat konusunda kendisinden daha tecrübeli birinin söyledikleri,

hissettikleri, o an önemlidir birey için. Başımıza gelen her türlü olay elbet bir başkasının da başına gelmiştir.

İşte bu noktada önemli olan empati duymak, karşımızdakinin hissettiklerini hissederek onun penceresinden bakabilmek, sempati duymak, duygularını anlayabilmek ve edinilen tecrübelerle durumu bertaraf etmeye çalışmaktır.

Âşık Fuat Çerkezoğlu, hem halk ozanın adıyla, hem de birey olma yönüyle şiirlerinde hedef kitesine nasihatlerde bulunmuş, ülke ve vatandaş olmanın şartlarını verdiği nasihatlerle pekiştirmiştir. Nasihatlerin etkili ve kalıcı olmasının bir diğer sebebi de gerçek yaşanmışlıklardan çıkarılan derslerle ilişkili olmasıdır.

Çerkezoğlu”Dişine Göre”(1976) başlıklı şiirinde:

“Eğer insan isen gel kendini bil

Kendini bilersen gerçek söyler dil” mısralarıyla erdemli olmanın, kendini bilmeye bağlı olduğunu, aslolan insan olmaksızın bu aslın yolu kendini bilmektir, kendini bilen; niteliklerinin, yaptıklarının, yapabileceklerinin, farkında olan ve bu sayede doğruluğu bulandır.

Aynı şiirin bir başka dörtlüğünde:

“ Balık baştan kokar, kuyruk tuzlama

Tuz gezdir balığın başına göre

İlacı vurnmadan yara bezleme

Alırsın hakkını işine göre”

diyerek her işin başında tedbir almak gerektiğini ifade etmektedir. Her durum için farklı getiriler ve görevler vardır. Kişi böyle durumlarda eksik yönleri, artıları, doğruları, yanlışları tartarak, öncesini ve sonrasını düşünerek hareket etmeli. Ne ekersen onu biçersen, misali her iş için ne kadar emek verilirse, nasıl uğraşılırsa karşılığı da o derecede olur. Çerkezoğlu okuyucusuna tavsiyelerde bulunurken belli noktalara dikkat çekerek hedef kitesinin gözünü açmaya çalışmaktadır. Bir işe başlarken amaç, niyet ve metot önceden belirlenmeli, sonuçta oluşabilecek yanlış durumlar engellenmeye çalışılmalıdır.

Çerkezoğlu “Yarışma”(1977) başlıklı şiirinde:

“Her ne iş yaparsan kafan çalıştır
 Bedenini yorup boşa çalışma
 Kendin değil, eli kenden alıştır
 Kıymet bilmez kapısına alışma.

İşit sözlerimi al benden hisse
 Biraz kulağına indir ne ise
 Oku, öğren bilmediğin var ise
 Kâmilin yanında söze karışma.

Sarraf mercan alır, bakırı neyler
 Şehiri içinde saklamaz köyler
 Okuyanlar bilir, bilenler söyler
 Bilmiyorsan işkembeden konuşma.

Bu Çerkezoğlu’ndan sana nasihat
 Yarayanı al kötüsünü at
 Esen rüzgâr olsa sende ki sanat
 İddialı serçe ile yarışma!”

Birinci dördlükte şair bir takım tavsiyelerde bulunmaktadır. Çalışmanın önemini, boşa yorulmaktansa kafayı çalıştırmanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Vefalı, kıymet bilen insanlarla birlikte yapılan iş daha makbuldür. Allah insanı diğer yaratılardan üstün kılarak akli yetenekler ve irade vermiştir. O halde neden akli kullanmadan bir işe başlamak gereksin ki, yapılacak iş kafa yormayla, boşa zaman geçirmeden olması gerektiği şekilde yapılmalıdır.

İkinci dördlükte şair okuyucusuna seslenerek anlatmaya çalıştıklarını iyice anlamalarını, ders çıkarmalarını, okumak ve öğrenmek gerektiğini ifade etmektedir. “Bilmediğin, konusuna yabancı olduğun durumlarda bilmişlik taslama, hele de bunu ehil, kâmil olanın yanında asla yapma.” Eğitime, öğrenmeye, okur – yazar olmaya apayrı bir önem veren şair özellikle bu noktalara dikkat çekmektedir. Öğrenmenin yeri,

zamanı ve yaşı yoktur. Her koşulda, her durumda çıkarılabilecek bir eğitim unsuru, ileti muhakkak vardır. Yeter ki, insan almaya ve öğrenmeye istekli olsun.

Üçüncü dörtlükte de nasihat vermeye, ufku açmaya devam eden şair insanın bilgisi olmayan konularda konuşmaması gerektiğini ifade etmektedir. Yanlış bilmek yahut bilmemek ve buna karşın konu hakkında söz sahibi olmaya çalışmak, insanları yanıltmaktan başka bir şey değildir. Cahilin cesareti bilmediğinden ileri gelir bu da, halkı yanlışta, hataya iter. Böyle bir durum insana, ahlaka ve toplumsal hayatta insan davranışlarına sığmaz.

Son dörtlükte, Çerkezoğlu mahlasını kullanarak nasihat etmeye devam eder. İşi ustasına bırakmak lazımdır. Her ne kadar kendinden emin olsan da, daha uzman ve konuya hâkim olanın yanında temkini ve tedbiri elden bırakmamak lazımdır.

Çerkezoğlu nasihat konusunda itinalı davranmış ve birçok şiirinde anlatmak istediklerini öğüt vererek dile getirmiştir. Oğlu vasıtasıyla nasihatlerini sürdüren Çerkezoğlu “Oğul” (1996) başlıklı şiirin genelinde öğütsel tavrını sürdürmüştür:

“Haramın temeli olmaz
Bunu hiç unutma oğul
Varlığımdan eser kalmaz
İşen hile katma oğul

Mazlumu ezersen küser
Hakkını yer isen susar
Sen yersen torunun kusar
Haram lokma yutma oğul

Cehalet en büyük elem
Bunu böyle söyler âlem
Her derdin dermanı kalem
Sakın silah tutma oğul

Büyüktür zülmün günahı
Tahtından indirmiş şahı

Çocuğundan çıkar ahı
Hiçbir can incitme oğul

Çerkezoğlu dört bir yanda
Noksan olur her insanda
Kabahat görsen düşmanda
Kimseye anlatma oğul”

Birinci dörtlükte: haram- helal konusuna değinmiştir. Ahlaki açıdan eğitmeye çalıştığı oğluna-okuyucularına-nasihatler vererek amacına da ulaşmıştır. Temeli harama dayanan hiçbir bina sağlam olmaz, sağlam kalmaz. Bunu akıldan çıkarmamak gerekir. İnsan varlığını adalete, adil ve hak bilir olmaya borçludur, aksi takdirde varlıktan eser kalmaz.

İkinci dörtlükte; yoksulun, ezilmişin, mazlumun hakkını gözetmeyi tavsiye etmektedir. Zalim olup mazlum hakkı yemek, kazancına haram katmak sadece kişinin kendinin değil, sevdiklerinin, çevresinin de canını yakar. Adil olmak, helal kazanmak, hakkaniyetli davranmak ve onurlu birey olmak asıl amacımız olmalıdır.

Üçüncü dörtlükte; toplumu derinden yaralayan, kanamaya devam eden savaştan, kardeş kanı dökmekten yakınan şair, cahilliğin toplum için en büyük noksanlık olduğunu, dünyanın bu gerçeğe inandığını, aksak ve eksik yönlerin, yanlışların, sapkınlıkların dermanının kalem olduğunu bildirirken savaşa, katliama, bölünmeye ve bölünmüşlüğe “hayır” diyerek, oğluna, okuyucusuna, Türk insanına önemli bir nasihatte bulunmuş olmaktadır.

Dördüncü dörtlükte; zalimlerden olma diyerek zulme, zulmü yapana karşı çıkmaktadır. Haklının hakkını göz ardı eden, halkına işkence çektiren padişah da olsa, yaptığıının cezasız kalmayacağından bizleri temin etmektedir. Yunus Emre vari, can yakmanın ne olduğunu, can yakanın, kalp kıranın, gönül yikanın çekeceği elemi tespit eden Çerkezoğlu, haksızlıktan, kalp kırmaktan, zulümden, eziyet etmekten uzak durmayı öğütlemektedir. Misallerle, gerçeklerle, yaşanmışlıklarla zenginleştiği anlatımını etkileyici kılan şair son dörtlüğünde ise Allah’ın sıfatlarından “Settar” sıfatıyla aybı, kusuru, eksiği, noksanı örttüğü gibi insanın da kusuru örtmesi gerektiğini

salık vermektedir. Her insanın bir hatası, kusuru vardır, önemli olan bu kusuru ifşa etmek değil örtmeye, hoş görmeye, olduğu gibi kabullenmeye çalışmaktır. Bu düşman da olsa böyle olmalıdır.

Çerkezoğlu “Yetmekle olur”(1983) başlıklı şiirinde:

“Yalnız menzil alınmaz

Ele ele gitmekle olur

Mürşitsiz irşat olmaz

Önderlik etmekle olur

Cahil insan benzer taşa

Âlemi salar telaşa

Cahil insan mıdır haşa

İnsan eğitmekle olur

Çerkezoğlu okur yazar

Okur yazar eder nazar

Her şeyi eğitim çözer

Bu sırra yetmekle olur”

Nasihatlerini tespitlerle devam ettiren şair ilk iki mısradaki birliktelikten bahsederek yalnız olmak, yalnız kalmak çözüm değil birlik beraberlik içinde kuvvet oluşturmak elzemdir. Öğretmen ve öğrenci, ilim okuyan, okutan ve ilim yayan olmak önder olmadan mümkün değildir. Öğretmen lider olmalıdır. Yol gösterici olmalıdır. Çerkezoğlu'nun tavsiyesi de bu doğrultudadır.

İkinci dördlükte, cahilden, cahillikten bahseden şair bilgisizin dünyaya verdiği zararı, onun neye benzediğini belirtmektedir. İnsan aklı sayesinde düşünen, öğreten, aklını kullanabilen varlıktır. O halde insan olan cahil kalmamalıdır. Eğitmek, öğretmek, bilgi yolunda nefes olmak lazım gelir. Çerkezoğlu'nun verdiği nasihat eğitimin önemini ortaya koyuyor.

Son dördlükte okur yazar olmanın önemini ifade eden şair hayatta her şeyi, her sırrı çözen bir şey olduğunu söyler, o da eğitimdir. Çerkezoğlu bunun farkındadır ve okuyucusunu da bu farkındalığa kavuşturmak ister. Eğitim bilgisizliğin önüne geçen,

sorunlara çözüm getiren, insanlığı aydınlatan, gerçeklerle yüz yüze bırakan düzenlenmiş toplumsal sistemlerdir.

Çerkezoğlu “İsraf” (1985) adlı şiirinde:

“Milletim, israfa dur demelisin
Hem kendine hem devlete yazıktır
Kendine gel kesilmeden nefesin
Hem kendine hem devlete yazıktır

Aşırı israfa dayanmaz para
Canın yakar içki, kumar, sigara
Çalış ölçülü ol kalma fukara
Hem kendine hem devlete yazıktır.

Parmağın kesilse zay etme kanı
Gün gelir kurtarır bir hasta canı
İdareli kullan suyu ceryanı
Hem kendine hem devlete yazıktır

İnsan odur yaptığını düşün
Düşünenler hile katmaz işine
Balta vurma bir ağacın yaşına
Hem kendine hem devlete yazıktır

Üretici ol da tembel olma
Tüketici olup yiyip bitirme
Çiftçi kardeş toprağın boş yatırma
Hem kendine hem devlete yazıktır

Devlet malı diye elin uzatma
Helal kazancına zehiri katma
Bayat ekmekleri çöplere atma
Hem kendine hem devlete yazıktır

Çerkezoğlu, bir ölçüdür kanaat
 Yorganına göre ayağını uzat
 İsrâf cehalettir üzerinden at
 Hem kendine hem devlete yazıktır”

diyerek okuyucusuna seslenmiştir. Birinci dördlükte milletine seslenen Çerkezoğlu toplumsal sorun olarak gördüğü tüketici toplum fotoğrafını dillendirerek israf etmenin devlete ve insanın kendine zarar verdiğini söylemektedir. Aldığı nefesi bile boşa almamak gerektiğini öğütler.

İkinci dördlükte kazancın israf karşısında yetersizliğini, kötü alışkanlıkların zararını, çalışmakla elde edilecek kazançlarla kimseye muhtaç olunmayacağını önemini izah etmektedir. Şair hem olumsuz örnek teşkil edecek olan alışkanlıklardan uzak durulmasını, hem de çalışmanın toplumu yoksul kalmaktan kurtaracağını telkin etmiştir.

Üçüncü dördlükte gün gelir damarımızdaki kana ihtiyaç duyabiliriz, belki de bir hayat kurtarabiliriz, kanımızı bile israf etmemeliyiz, tavsiyesini verirken üçüncü mısradan itibaren millî kaynaklarımızı harcarken aşırı tüketici, bilinçsiz kullanıcı olmamamızı da ekler. Devlete zarar veren her türlü usulsüzlükten, aşırıktan uzak durmalıyız. Toplumda baş gösteren hızlı tüketim geleceğimizi tehlikeye atmaktadır.

Dördüncü dördlükte de düşünerek hareket etmeli, doğru düşünceyle hileden ve yalandan uzak durulabileceğini, doğal güzelliklerimizi yok etmememiz gerektiğini salık veriyor.

Beşinci dördlükte bir ülkeyi kalkındırmak o ülke halkının üretici, yapıcı, yaratıcı olması ölçüsünde gerçekleşen olaydır. Her vatandaş kendi üzerine düşen görevleri uygun bir şekilde yerine getirirse, çiftçi ürün yetiştirirse, toprağı işlerse, öğretmen iyi öğretici, idareci iyi yönetici olursa, üreten, çalışan, gelişen, kalkınan ve hep bir adım ileriye giden bir ülke oluşturmak oldukça kolay ve mümkündür.

Nasıl olsa devlet verir, üretir, hiçbir şeyin kaynağı eksilmez diye düşünerek hareket etmek helal kazanmanın erdemindense fazla olsun da haram ya da hile ile olsun fark etmez düşüncesine sahip olmak ulvi vatandaşın niteliği değildir. Dünyanın bir

yerinde bir dilim ekmeğe muhtaç olan bir canın varlığını düşünmek ve israftan kaçınmak gerektiğini de yine altıncı dörtlükte öğütlemektedir.

Son dörtlükte iktisatlı ve tutumlu olmamak büyük cahilliktir, cehaletin ta kendisidir. Kanaatkâr olmayı da sözlerine ekleyen Çerkezoğlu şiirini yine nasihatlerle sonlandırmaktadır.

4.2.2.7. Atasözleri ve deyim

Geçmiş yaşantıların birikimi sonucu oluşan atasözleri ve deyimler bir dilin millî zenginliği açısından önemlidir, bu önemi Türk dili zenginliğine bakarak anlatmak ise bizim için bahtiyarlıktan başka bir şey değildir. Türk milleti toplumsal hayat alanlarında edindiği tecrübeleri yüzyıllar sonrasına taşırken atasözlerinden ve deyimsel anlatımlardan yararlanmış ve bizlere bu şekliyle ulaştırmıştır. Anda yaşanan olay ve durumlar için öylesine yerinde ve dinamik sözler vardır ki, bahsi geçen olay için söylenmiştir adeta. Bir dil içinde barındırdığı bu söylem zenginliğini elbette yazınsal alanı için de kullanacaktır. Yazılı eserlerin sayfalarındaki yolculuğumuzda bunun örnekleriyle sıkça karşılaştık. VIII.yüzyıldan bu yana yazıya geçirilmiş bu eserler anlatımlarındaki zenginliği, derinliği, fonksiyonelliği, vurguyu kalıplaşmış anlatım şekillerine borçludur.

Yaşam biçimini, inancını, coğrafyasını değiştiren Türk toplumu edebî eserlerinde yer verdiği atasözleri ve deyimlerle gelecek nesillere sosyal hayat şartlarında yardımcı olabilmek ve yol gösterebilmek adına verimliliğini saklı tutmuştur.

Atasözleri tanımsal olarak, atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamu tarafından benimsenmiş öz sözler anlamına gelmektedir” (Aksoy, 38).

“Türk kültüründe gelenekle yerleşmiş bir atalar sözü anlayışı vardır. Bu anlayışa göre atasözleri, ulusal varlıklardır. Tanrı ve peygamber sözleri gibi ruha işleyen bir etki taşırlar. İnandırıcı ve kutsaldırlar. Atasözleri, geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce ve kanışını belirtir, bize yol gösterirler. Bir atasözle belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir” (Aksoy,38).

Bu kabuller paralelinde atasözlerinin eğitim yaşantılarındaki yeri de oldukça önemlidir. Özellikle informal eğitim hayatında atasözü yaptırımları eğitici olma konusunda başvurulan kaynaktır. Örgün eğitim kademelerinde Türkçe ve edebiyat derslerinde işlenen metinlerden hareketle öğrenciye yol gösterme, öğüt verme, durum ve olaydan sonuç çıkarma noktasında atasözlerinden yararlanmakta ve bu sözlerin güncelliğini öğrenciye fark ettirmektediriz.

Dilin zenginliğini ispat eden bir diğer kalıplaşmış sözcük kümesi deyim ise tanımsal olarak, Aksoy “Bir kavramı bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirtilen ve çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan sözcük topluluğu ya da tümce” anlamına geldiğini belirtir (Aksoy, 40).

Deyimlerin de tıpkı atasözleri gibi toplumsal ve eğitsel alanda getirileri birey açısından önemlidir. Kelimenin anlamsal boyutunda, bir cümle ile birçok cümle oluşturma becerisi kazandırma konusunda öğrenciye yardımcı olan deyimler, dile esneklik kazandırırken öğrenciye de farklı düşünme becerileri sağlar.

Metinsel doku analizi esnasında karşılaşmış olduğumuz bu durum, halk edebiyatı eserlerinin bu konudaki verimliliğini bizlere göstermiş bulunmaktadır.

Âşıkların şiirlerinde kullandıkları kelime kadrosu yaşamlarının çeşitli dönemlerine içinde buldukları duruma, şiirlerinde işledikleri konuya göre değişir. Âşıklar şiirlerinde geleneğin ortak kelimelerini ve deyişlerini kullanır. Âşıklar anlatmak istediklerini halkın anlayabileceği bir dille verirler.

“Âşıkların yetiştikleri ortamda sözlü gelenek çok yaygın olduğu için atasözleri, şiirlerde çok kullanım alanı bulurlar. Âşıklar, sözlü gelenekteki en önemli söz kalıplarından olan deyimleri de kullanırlar. Deyimleri genel bir tutum ve durumu nitелеmek amacıyla kullanırlar. Bunlar şiire anlatım zenginliği katar. Geleneksel ve yerel dil malzemesinde yeni söyleyişler yaratmaya çabalayan âşıklar özgün üslubu yakalamaya çalışırlar”(Artun, 2000).

Şiirlerinde kalıcılığı ve etkileyiciliği yakalamaya çalışan Çerkezoğlu da atasözlerinden, deyim ve özdeyişlerden yararlanmış ve bu zenginliği şiirlerinde yansıtmaya çalışmıştır. Çerkezoğlu'nun şiirlerinde yöresel kelimelerinde bulunduğunu

söylemek gerekir. Erzurum ve çevresinde yetişmiş olan şair bu yörenin dilsel zenginliklerini, yerel söylemlerini de şiirlerine yansıtmıştır.

Şairin incelenen şiirlerinde yararlandığı atasözleri ve deyimler örnekleriyle incelenmiştir.

“İsraf” başlıklı şiirinde:

“Çerkezoğlu, bir varlıktır kanaat

Yorganına göre ayağın uzat” mısralarında “Ayağını yorganına göre uzat” atasözünü kullanmıştır. Ve okuyucusuna ulaştırmak istediği mesajı, nasihat yoluyla atasözlerinden yararlanarak ulaştırmıştır. Giderini gelirine uydur, harcamaların gelirini aşmasın (Aksoy, 186). Tasarruf konusunda dinleyicisini ve okuyucusunu bilinçlendirmeye çalışan Çerkezoğlu etkileyici ve kalıcı olmaya çalışmıştır.

Çerkezoğlu “Olmaz”(1977) başlıklı şiirinin:

“Diyorlar ki, asıl azmaz tuz kokmaz

İlmi yoksa bey çocuğu bey olmaz” mısralarında belirttiği “Asıl azmaz tuz kokmaz” atasözü şairin yine topluma vermek istediği mesajın özünü içermektedir. Bir kişi ya da nesne ne denli biçim değiştirirse değiştirsin aslını yitirmez, soyluluğunu korur (Aksoy, , 155). Kişi asilliği, içinden çıktığı sosyal ortamın özelliği ile doğru orantılıdır. Soyu ne kadar düzgün ve saygı değer ise insan da bu yönde kendini geliştirir ve aslını belli eder.

Çerkezoğlu “Dişine Göre”(1976) başlıklı şiirinin:

“Balık baştan kokar, kuyruk tuzlama

Tuz gezdir balığın başına göre” mısralarında yine bir atasözünden yararlanmıştır. Hedeflerin ve amaçların baştan sağlam olması ve insanın bu konuda kararlı olması gerektiğini vurgulamaktadır. Baştakilerin tutumu bozuk olan toplumda her şey bozuk olur(Aksoy, 178). Şiirinde aynı zamanda yönetici idareye seslenen Çerkezoğlu, sosyal eşitliğe dayalı bir devlet anlayışına sahip yöneticilerin var olması gerekliliğini ifade etmektedir.

Çerkezoğlu, “Yetmekle Olur”(1983) başlıklı şiirinin;

“Yalınız menzil alınmaz

El ele gitmekle olur” mısralarında yer verdiği, “Yalnız menzil alınmaz” atasözü ile, insan başkalarıyla ilişki kurmalı, iş birliği yapmalıdır, gereğini ifade etmektedir. “Nasıl bir tek taş ile duvar örülmezse, insan da tek başına bir iş başaramaz” (Aksoy, 466).

Yine Çerkezoğlu, “Güneş Doğacak”(1976) başlıklı şiirinin;

“Büyük söyler, küçük dinler
Uzak değil ki, o günler
...” mısralarında “Su küçüğün, söz büyüğün”

atasözüne gönderme yaparak, toplumsal adaba uygun davranmanın bireye sağlayacağı faydaları hatırlatmaktadır. “Konuşmaya ilkin büyükler başlar” (Aksoy,825). Toplumsal hayatı düzenleyen birtakım kurallar vardır, yaptırımını manevi olan bu kurallardan biri de görgü kurallarıdır. Şair, şiirinde bireyin, bu kuralı yerine getirmesinin gereklerini vurgulamaktadır.

Çerkezoğlu, “Oğul”(1996) başlıklı şiirinin;

“Haramın temeli olmaz
Bunu hiç unutma oğul”

mısralarında, “Haramın temeli olmaz” atasözünü kullanmış ve nasihat vermeye çalıştığı bireylere “Haram kazanç, bir işe yaramadan telef olur gider” (Aksoy, 482) demeye çalışmıştır. Helal kazanca yöneltmek istediği okuyucusunu uyarmak istemiş ve erdemli olmak, huzur ve refah bulmak için bu yolu seçmesi gerektiğini söylemiştir.

Şiirlerinde kalıcı olabilmek ve anlatımını zenginleştirmek adına deyimlerden de yararlanan Çerkezoğlu, amacına da ulaşmış bulunmaktadır.

Çerkezoğlu, “Dünyası”(1996) başlıklı şiirinde;
“Acayip bir dünya aklım almıyor”

mısraında, “akıl almamak” deyimini kullanmıştır. Bu deyim kullanmasındaki sebep ise var olan durumdan şikâyet etmektir. Deyimin anlamı “bir şeyin olabileceğine hiç kimsenin inanmayacağını sanmak” (Aksoy, 549) şeklindedir. Var olan düzenin bozulmuş olması şairi epeyce rahatsız etmiştir ve bu sitemini deyimle dile getirmiştir.

Çerkezoğlu, “Bir Sebebi Var”(1980) başlıklı şiirinin;

“Kerem aşka düşmüş, Aslı bahane
Yanıp kül olmanın bir sebebi var”

mısralarında iki deyimini birlikte kullanmıştır. İlki, “aşka düşmek” deyimidir ve bu deyim anlamı “şevk ve heyecanla coşmak” tır (Aksoy, 588). Kerem ile Aslı Hikâyesi ile telmih sanatını uygulayan şair, Kerem’in Aslı’ya karşı hissettiklerini anlatmaya çalışmış ve âşık olanın, aşka düşenin ‘yanıp kül olduğunu’ da yine deyimle dile getirmiştir.

Çerkezoğlu, “Cehalet Olmasa”(1986) başlıklı şiirinin;

“Ateşten gömlek giyilir
Çelik ateşsiz eğilir”

mısralarında yine anlatmak istediğini vurgularken deyim kullanmıştır. ‘Ateşten gömlek giyinmek’ “İçinde bulunulan ve dayanılmayacak kadar sıkıntılı acı veren durum” (Aksoy, 591). Cahil kalmanın ve cehalet içinde yaşamamanın ne denli zor ve elim bir durum olduğunun farkında olan ve bunu okuyucusu yahut dinleyicisi ile paylaşan Çerkezoğlu deyimlerle anlatımına akıcılık ve etkileycilik katmıştır.

Çerkezoğlu, “Hoş mu Görelim?”(1985) başlıklı şiirinin

“...
Haklı haksız büyük küçük demeden
Cana kıyanları hoş mu görelim?”

mısralarında yine deyim kullanmıştır. ‘Cana kıymak’ deyimini kullanan şair, sitemkâr bir biçimde doğruluktan ayrılmış ve sapkınlığa doğru yol alanları eleştirirken insanlığa zarar vermenin, can yakmanın olmaması gereken bir durum olduğunu fark ettirir. Acımadan öldürmek (Aksoy, 674) anlamına gelen bu deyim milletin içinde bulunduğu zor ve sıkıntılı süreci anlatmaya ve vurgulamaya çalışmaktadır.

Çerkezoğlu, “He Gönül” (1979) başlıklı şiirinin

“...
Millî varlıklara el uzattılar
Hâlâ uyuyanlar kör mü he gönül”

mısralarında ise gönüle seslenmiş, vatandaş olarak haksızlıklara, yolsuzluklara sessiz kalmamak gerektiğini vurgulamıştır. ‘el uzatmak’ deyimini kullanan şair millî değerlere dokunanlara, saygısızlık edenlere yakıştırdığı bu nitelikle eleştirisini göndermiştir. “Zorla almaya çalışmak” (Aksoy, 765) anlamına gelen bu deyimi şiirinde etkili bir biçimde kullanmıştır.

Çerkezoğlu, “Yaşar”(1996) başlıklı şiirinin

“...
El kaldırıp teslim oldum kadere
Esir düştü gönlüm oldu mat yaşar”

El kaldırıp teslim oldum kadere

Esir düştü gönlüm oldu mat yaşar”

mısralarında bireyselliği ön plana almış ve içini kağıda dökmüştür. Hissettiklerini etkileyici biçimde yazıya dökerken de yine deyimsel anlatımların zenginliğinden faydalanmıştır. Deyimin sözlük anlamını da şiirinde kullanan şair, vurguyu bu noktaya çekmeye çalışmıştır. ‘el kaldırmak’ teslim olmak (Aksoy, 763) anlamının yanı sıra farklı anlamlara da gelir. Ancak şiirde kullanılan anlamı budur ve zaten şair farklı sözcüklerle aynı anlamı yakalamaya çalışmış ve yineleme yolu ile anlam derinliğini sağlamıştır.

Çerkezoğlu, “Gönül”(1979) başlıklı şiirinde;

“Bir kar yağdı güvendiğim dağlara
Güneş hiç batmazsa erimez gönül”

Güneş hiç batmazsa erimez gönül”

diyerek, bir önceki şiirinde olduğu gibi bireysel duygularını dile getirmiştir. İnsanlara güvenmenin karşılığı olarak hayal kırıklığı yaşayan şair, “Bir kar yağdı güvendiğim dağlara” deyimini kullanarak ‘güvendiği kimseden yardım gelmeyeceğini, güvendiği şeyin işe yaramadığını anlamış’ (Aksoy, 832) ve sitemini dile getirmiştir.

Çerkezoğlu, “Saygı”(1996) başlıklı şiirinin

“...
Silah değil gönül yaparsa insan
Yıkar gider felaketi hoşgörü”

Silah değil gönül yaparsa insan

Yıkar gider felaketi hoşgörü”

mısralarında yine deyim kullanmış ve hoşgörüyü, hoşgörünün insana kazandırdığı erdemi anlatmaya çalışmıştır. Yunus Emre’nin hoşgörü anlayışına dayanan bu anlatımda ‘gönül yapmak’ deyimini kullanılmıştır. Sözlük anlamı, ‘bir kimsenin

güvenliğini ya da istemediği bir durumu uygun davranışlarla olumlu yola çevirmek’ (Aksoy, 803) olan bu deyim şairin barışçı ve güven dolu bir ortam oluşturmak için tek yol hoşgöründen geçer , hoşgörü ise gönül yapmakla devam ettirilir, mesajını taşımaktadır.

Çerkezoğlu, “Yarışma!”(1977) başlıklı şiirinin

“İşit sözlerimi al benden hisse
Biraz kulağını indir ne ise”

mısralarında ‘kulağına indirmek’ deyimini kullanmış ve nasihat ettiği hedef kitleye ‘sırası gelince hatırlaması için birine bir şey söylemek’ (Aksoy, 903) anlamındaki deyimle hatırlatmada bulunmuştur.

Aynı şiirin bir sonraki dörtlüğünde;

“...
Okuyanlar bilir, bilenler söyler,
Bilmiyorsan işkembeden konuşma”

diyerek, öğüt vermeye ve bunu yaparken de deyimsel anlatımlardan yararlanmaya devam etmiştir. Şiirin genelinde var olan ve deneyimlerle sabitleştirilen deyimler sayesinde uygulanmaya çalışılan nasihatte bulunma çabası şairi amacına da ulaştırmış sayılır. ‘işkembeden konuşmak’ deyimini ‘ bir konu üzerinde inceleme yapmadan rastgele söz söylemek’ (Aksoy, 889) anlamına gelmekle beraber ilim sahibi, bilgili birey olunmadan insanları yönlendirmenin ve onları etkilemeye çalışmanın boş çaba olduğunu belirtmektedir.

4.2.2.8. Yergi

Hiciv, edebiyatta bir edebî türdür. Bir kişi, olay, durum, iğneleyici sözlerle, alaylı ifadelerle manzum yolla eleştirilmesine hiciv ya da, yergi adı verilir. Eski Yunan ve Lâtin edebiyatında ilk örneklerine rastlanan tarz, Batı edebiyatında bir şiir türü olarak gelişmiştir. Eleştirici bir anlatımı olan şiirler Divan edebiyatında hiciv, Halk edebiyatında taşlama, yeni edebiyatımızda ise yergi olarak anılmaktadır. Bu tür şiirlerde didaktik özellikler içerdiğinden didaktik şiir içinde değerlendirilmesi mümkündür. Ancak açık bir eleştiri söz konusu olduğundan ayrı bir sınıfta ele alınması tercih edilir.

Çerkezoğlu, yaptığı açıklamalarda özellikle eğitim konusundaki eksikliklerden ve toplumsal anlayışın gelişmemesinden kaynaklanan sorunların elbette âşıklar tarafından gündeme alınmasının gerekliliğini vurgulamış ve eleştirel tavrının temelinde yatan bu unsurları şiirlerine taşıyarak toplumu bilinçlendirmek istemiştir. Halk edebiyatı nazım şekli olan taşlama ve uygulama biçimi hicvetme hususu âşığın önemle yaklaştığı husustur.

Konu halk edebiyatı içinden olunca, halk edebiyatı koluna mensup şairler halkın, milletin sözcüsü olmaktan geri durmamışlardır. Toplum içerisinde vuku bulan olaylar, halk tarafından yanlış görülen, aksak olarak nitelendirilen durumlar şairlerin nazarından kaçmamıştır. Kendince bir yol takip eden halk ozanı (âşık) bu tür yanlışlıkları bir hedef göstermeden, kişiyi muhatap almadan ortaya koymuş, şiirlerinde dile getirmeye çalışmıştır. Şair özellikle toplum içerisinde baş gösteren ve koca bir yara halini alan cahillik ve cehalet konusundaki sistemlerini sıkça ifade etmiştir.

Çerkezoğlu “Cehalet Olmasa”(1986) başlıklı şiirinde:

“Çözülmeven sır mı kalır

Ah bu cehalet olmasa

İnsanda kusur mu kalır

Ah bu cehalet olmasa

Ateşten gömlek giyilir

Çelik ateşsiz eğilir

Koyun kurt ile yayılır

Ah bu cehalet olmasa

Kim olmak isterse hacı

Doyurur dört karnı acı

İş arardı hâkim savcı

Ah bu cehalet olmasa

Cahile söz söylemek zor
 Çünkü onun kalp gözü kör
 Özel yer açmazdı doktor
 Ah bu cehalet olmasa

Mahkemeler kurulmazdı
 Kola zincir vurulmazdı
 Kula ceza verilmezdi
 Ah bu cehalet olmasa

Herkes düşünürdü sanat
 Huzur dolardı kâinat
 Dava arardı avukat
 Ah bu cehalet olmasa

Kimse bakmaz sağa sola
 Yürür Hakk'a giden yola
 Ne gerek var karakola
 Ah bu cehalet olmasa

Çerkezoğlu halk ozanı
 Kendinde arar noksanı
 İncitmez insan insanı
 Ah bu cehalet olmasa"

Toplum hayatında var olan huzursuzluk, güvensizlik, suç ifade eden hâl ve davranışlar, doğruluktan sapmışlık... gibi birçok olumsuzluğun asıl sebebi olan cehalet eğer olmasaydı bunların hiçbiri olmazdı. Kin ve nefret ortadan kalkardı. Bu şiirin genel anlamda işlediği konu cahil kalmanın, cehalet içinde yaşamının toplumda yarattığı huzursuzluk, eğer olmasaydı toplum düzeni sağlanmış olacaktı. Çerkezoğlu'nun yerdiği ve eleştirdiği nokta "Neden cehalet var?" ve "Neden bunun önüne geçmek bu kadar zor?".

Çerkezoğlu'nun bir başka toplumsal yanlışlıklardan, eksikliklerden dem vurduğu şiiri, "Dünyası"(1996) başlıklı şiiridir.

“Acaip bir dünya aklım almıyor
Dikene gül diyenlerin dünyası
Vicdan sahibinin yüzü gülmüyor
Zehire bal diyenlerin dünyası

Böyle tartar bu sistemin kantarı
Mazlumun zararı zalimin kârı
Dürüstün emeği hırsızın varı
Yiyin helal diyenlerin dünyası

Ninni diyip milleti uyuttular
Parçalayıp lokma lokma yuttular
Hırsız kasaya bekçi tuttular
Kökünden çal diyenlerin dünyası

Düşünüp de gerçekleri görene
Vatandaşlık esrarına erene
Adam gibi vergisini verene
Akılsız mal diyenlerin dünyası

Çerkezoğlu, düşününce çok acı
Çalıp-çırpmak zalimlerin amacı
Madde idareci ilim kapıcı
Sen burda kal diyenlerin dünyası

İlk dördlükten itibaren toplumsal hayatı olumsuz etkileyen öğelerden bahsetmiştir. Asıl hakikati saklayan, hatalı davranan acılara çözüm üretmek yerine daha da derinleştiren, dikene gül, zehire bal diyenlerle dolu bir dünyayı anlatmıştır.

Haklının hakkını gözetmeyen, dürüstün emeğine itibar etmeyen, hırsızlıklara göz yumanların varlığı herkesi olduğu gibi toplumun sözcüsü Çerkezoğlu'nu da rahatsız etmiştir.

Millî serveti çalanlara, devlete maddi ve manevi zarar verenlere, asıl gerçeği görenleri ve konuşmak isteyenleri susturmaya çalışanlara, ülke çıkarlarını kendi çıkarlarına değiştirenlere, maddeye değer verip manayı göz ardı edenlere, dürüstlüğe yüz çevirip adaletsiz olmayı tercih edenlere serzenişte bulunmaktadır.

Çerkezoğlu “İsraf” başlıklı şiirinde:

Milletim, israfa dur demelisin
Hem kendine hem devlete yazıktır
Kendine gel kesilmeden nefesin
Hem kendine hem devlete yazıktır

Aşırı israfa dayanmaz para
Canın yakar içki, kumar, sigara
Çalış ölçülü ol kalma fukara
Hem kendine hem devlete yazıktır.

Parmağın kesilse zay etme kanı
Gün gelir kurtarır bir hasta canı
İdareli kullan suyu ceryanı
Hem kendine hem devlete yazıktır

İnsan odur yaptığını düşüre
Düşünenler hile katmaz işine
Balta vurma bir ağacın yaşına
Hem kendine hem devlete yazıktır

Üretici ol da tembel olma
Tüketici olup yiyip bitirme
Çiftçi kardeş toprağın boş yatırma
Hem kendine hem devlete yazıktır

Devlet malı diye elin uzatma
Helal kazancına zehiri katma
Bayat ekmekleri çöplere atma
Hem kendine hem devlete yazıktır

Çerkezoğlu, bir varlıktır kanaat
Yorganına göre ayağını uzat
İsraf cehalettir üzerinden at
Hem kendine hem devlete yazıktır

Aşırı tüketimden, üretmeyip sadece hazır olanı harcayan bir toplum haline gelmekten şikâyet eden âşık hem nasihatle var olan eksikliği önlemeye çalışır hem de hicvederek bu yanlış dillendirir. Sorunu gören ve bu soruna çözüm üreten bir tavırla çalışmayan, uğraşmayan, boş vermişliğin pençesinde amaçsızca ve de şursuzca sadece tüketen bir toplum profiline işe yaramayacağını ve Türk halkının bu durumunun tarihine ve geleceğine yakışmayacağını fark ettiren bir tutum içerisindedir.

Düşünen, çalışan, üreten, geleceğe yatırım yapan, millî, doğal, tarihî değerleri kaynakları ve kültürel öğeleri bilinçli bir şekilde kullana, böyle bir profil çizen Türk toplumuna duyulan ihtiyacı Âşık Fuat Çerkezoğlu bu şekilde ifade etmiştir.

“Hoş mu görelim”(1985) başlıklı şiirinde:

Hoşgörü diyorlar çok güzel ama
Yurdu soyanları hoş mu görelim?
Altı yüzyıl hüküm süren milleti
Cahil sayanları hoş mu görelim

Akan kan durmazsa nedeni neden?
Vampirden farksızdır ilimsiz beden
Haklı haksız büyük küçük demeden
Cana kıyanları hoş mu görelim?

Kim kıyarsa insanların canına
 Sızı düşe damarına kanına
 Bu cennet ülkenin dört bir yanına
 Nifak yayanları hoş mu görelim?

Olmaz böyle bir şey efendim olmaz
 Vicdan kabul etmez mantığım almaz
 Şerefi olanlar devletten çalmaz
 Çalıp yiyenleri hoş mu görelim?

Mazlumun cebinde zalimin gözü
 Tıkanan sistemdir bu işin özü
 Menfaatlerine ters düşen sözü
 Ağır duyanları hoş mu görelim?

Suçlu mudur gerçekleri anlatan
 Haklımı beleşten yiyip de yatan
 Yurdun müzesini soyup da satan
 Beyle bayanları hoş mu görelim?

Bu Çerkezoğlu'nun bak telaşına
 İlme saygım sonsuz, değil yaşına
 Lisanslı hırsızın çete başına
 Baba diyenleri hoş mu görelim?

İlk dörtlüğünde yurdu soyanlardan bahseden Çerkezoğlu altı yüz yıllık tarihine cahil gözüyle bakanları da eleştirmektedir. Bu durumu görmezden gelerek hoş görmek yahut böyle görülmesini arzu etmek şaire zuldür.

İkinci dörtlükte ilimsiz beden kan emici vampirden farksızken, kardeş kanı dökenler de elbet hoş görülmeyecektir.

Türk halkının bütün olmaktan uzaklaştıran, bölüp parçalamaya çalışan, toplumsal ayrımlara, ırksal polemiklere çanak tutanlar, üst düzey görevlilerin

koltuklarının hakkını vermeden, sadece güç kullanarak yolsuzluklara perde olanlar, tıkanmış sistemin mağdurları olan mazlumların hakkını gözetmeyenler, menfaatleri peşinde olanlar da hoş görülmemelidir.

Doğrular karşısında susmayanlara itibar etmeyen, çalışmadan tüketen, harcayan, millî varlığı yok etmeye çalışan okumuş cahilleri, eğitilmiş hainleri de bu vatan evladı hoş görmemelidir.

Kanayan toplumsal yaralara parmak basmak adına, bir nebze topluma faydalı olabilmek için eleştirilerini ve endişelerini dile getiren Çerkezoğlu'nun asıl amacı toplumu bilinçlendirmek ve onun eğitime katkıda bulunmaktır.

4.3. Âşığın Şiirlerinde Eğitimle İlgili Kullandığı Konular

Her sanatçı eserinde dünya görüşünü ve yaşadığı toplumun özelliklerini yansıtır. Eserlerinde farklı konularda farklı türde ve alanlarda mesajlar barındıran ve toplumu farklı açılardan etkilemeye çalışmak sanatçıların ortak özelliklerindedir. İçinde bulunduğu edebiyat türü, farklı olsa da amaçsal açıdan bir takım ortak hedefler sözlü kültür dönemi sanatçısının da, halk şairinin de, cumhuriyet dönemi şairinin de belleğinde yer etmiştir.

Âşık Tarzı Türk şiiri geleneği ise yukarıda sıralanan amaçları bünyesinde daha çok barındırır. “Halk için edebiyat” düşüncesinden hareketle halkı aydınlatan, halka mal olan, halkı dinleyen, eğiten, önemseyen ve halkla birleşen şiirler oluşturan yazan halk şairleri (âşıklar) adeta halkın sözcüsü olmuşlardır. Bütünsel bakarak, genel olanı düşünen şair çoğunluğun sesi olmaya çalışmış, kaleme aldığı şiirlerinde sosyal eğitim temalarını işlemiştir. Bu tespit Âşık Fuat Çerkezoğlu için de söylenebilir. Çerkezoğlu âşık şiiri geleneğinin başlangıcında var olan öğretileri ve kültürel metotları ile Orta Asya'dan, elinde sazı diyar diyar dolaşıp şairliğini, ozanlığını, konuşturan halk ozanlarından, didaktik yönüyle, âşıklığı ile sevdasını, gurbetini, hasretini, vatanını, kaleme alan âşıklara kadar geçen süre içindeki alışkanlıkları ve âşıklık geleneğini bozmamış ve günümüz şartlarına uyarak halkı ahlaki, inançsal, tarihsel, sosyal açıdan yetiştirmeye ve eğitmeye çalışmıştır. Bu bir ihtiyaç ise elbette toplumsal perspektiften bakılmalı ve sosyal olgular başlığı altında incelenmelidir.

Çerkezoğlu'nun şiirlerinde halkı eğitiminde kullandığı konular, ilgili kümeler ve başlıklar altında şiirlerine dayandırılarak ele alınmıştır.

4.3.1. Ahlak ve İnanç Eğitimi

Ahlak kelimesi hulk'un çoğulu olup huylar, seciyeler anlamına gelir. Yanlış ve doğrular hakkındaki bu tip kavram ve inançlar çoğunlukla bir kültür veya grup tarafından genelleştirilir ve kanunlaştırılır, buna göre de kültür veya grubun üyelerinin davranışları düzenlenmeye çalışılır. Bu tür bir kanunlaşmanın uygunluğu da ahlak olarak anılabilir.

Ahlak iyi bir yaşamın temelini teşkil eden inançlar bütünü olarak görülebilir. Dolayısıyla ahlakın bu yönü çoğu şair tarafından halkın yararı için eserlerde kullanılmıştır.

İnanç, insanların mensup oldukları dinin çerçevesinde sahip olduğu ve tercih ettiği yaşantı ve düşünce boyutudur. Türk edebiyatı tarihsel yaşam ve inanç getirilerini içerisinde barındırmış ve eserlerle, eserleri ortaya koyan sanatçılarla, ilişkili bir bütün sergilemiştir. Bunun en güzel örnekleri didaktik hikâyeleri ile Dede Korkut'la, ilâhi aşk ve tasavvuf öğretilerinin şiirlerinde yoğrulmuş ve halka mal olmuş biçimiyle Yunus Emre'de, Mevlâna'da, görmek mümkündür. Ozanlıktan âşıklığa geçiş dönemleri önceki şiir anlayışını ve akımı bir sonraki jenerasyona taşımış olmak günümüz halk şairlerinin şiirlerinde ahlak, inanç boyutunu görmemize sebep teşkil etmektedir.

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler çağdaş uygarlığın düşünce ve duygu dokusunu etkilemekte; insanın evrene ve hayata bakış açısını köklü biçimde yeniden oluşturmaktadır. Bu durum eğitim ve din alanında yeni sorunların doğmasına neden olmaktadır. Eğitimin toplumsal yönü ahlak ve inanç basamağına da temayül ettiğinden bu iki tem arasındaki ilişkini boyutunu da dikkate almak gerekir.

Kişilik oluşturma olarak eğitim, ahlak yargıları geliştirme ve bunları eyleme dönüştürme sürecidir. Bireyde ahlak, doğal olarak çeşitli zihinsel ve sosyal uyarıcılarla evde, arkadaş gruplarında ve okulda gelişir. Bu doğal ortamlardan birisi de, edebî eserlerin informal eğitim gerçekleştirme şeklidir. Halk şiirleri bu özellik açısından incelenmeye değer eserlerle doludur.

Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun halk şairi olması ve âşıklık geleneğini günümüz koşullarında sürdürüyor olması onun şiirlerinin de konu edindiği ahlak ve inanç eğitimini incelememize sebep teşkil etmektedir.

Çerkezoğlu şiirlerinde ahlak ve inanç eğitimi başlığı altında “ dini olaylar-kıssalar, dini şahsiyetler, ayet-hadis, ana-baba hakkı ve dini vecibeler” olmak üzere alt başlıklar belirlendi.

4.3.1.1. Dinî olaylar- kıssalar

Kıssa, hikâye demektir. Kur'an kıssaları denildiğinde, Kur'an'da anlatılan geçmiş toplumlarla ilgili ibret ve öğüt veren hikâyeler anlaşılır. Yüce Allah, insanlara doğru yolu göstermek, onlara güzel huy ve ahlak kazandırmak için, öğütlerini değişik biçimlerde anlatmıştır. Kuran-ı Kerim'deki kıssalar, onun öğütlerini daha ilgi çekici hale getirmiştir.

Kur'an'daki kıssaların bir bölümü peygamberlerin başında geçen olayların hikâyesidir. Hz. Adem, Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve diğer peygamberlerin Allah'ın dinini yaymak uğruna başlarına gelen ilginç olaylar, güzel bir dille ve öğüt veren bir tarzda anlatılır. Kıssaların geri kalanından bir bölümü peygamber olmayan bazı şahıslar hakkında bir bölümü de geçmişte yaşamış toplumlar hakkındadır.

Çerkezoğlu şiirlerine özellikle peygamberlerin hayatlarından bölümleri taşımıştır. Dört şiirinde dini olaylardan bahsetmektedir. Soru ve cevap şeklinde olan bu şiirlerinden ilki;

“Zümrüt kuşu gibi biat eyleyen
Süleyman Nebi'ye minnet eyleyen
O kimdir hakkınan kelâm eyleyen
Musa Kelamullah Tur'u nerededir ?”

dörtlüğünde Hz. Musa'nın Allah (c.c) ile Tur dağı'nda konuşması olayını hatırlatmakta ve bunu şiirlerinde belirtmektedir.

Diğer bir şiirinde ise;

“Herkes kendi kendisini okusa
Kendinde kendini bulur yokusa
Manayı kelamdır Hazreti Musa
İnsan Sina değil, Tur’u insanda”

Hiz. Musa Peygamber’den ve Tur Dağı’ndan, Sina Dağı’ndan ve Hiz. Musa’nın yaşadığı mucizeden bahsetmektedir.

Bir diğer dörtlükte de;

“Vakit tamam olur kopar kıyamet
Siliniyor Kur’an okunmaz ayet
Kitap yokken ezber etmiş Muhammed
Bütün kitapların yeri insanda”

mısralarında Kur’an-ı Kerim’in indirilişinden, Hiz. Muhammed (s.a.v)’in kendine vahiy yoluyla gelen ayetleri ezber ettiğinden bahsetmektedir.

“Gönül”(1979) başlıklı şiirin ikinci dörtlüğünde:

“Mansur gibi çarmıhlara çekseler
Kerpetenle tırnağını sökseler
Yaranın yerine asit dökseler
Seven sevdiğinden farımaz gönül”

sözleriyle Hallac-ı Mansur’un “Ene’l Hakk” demesi ve ardından idam edilmesi olayını hatırlatmış ve bireysel duygularını ifade etmede, beşeri aşkı ele alma konusunda bu kıssadan yararlanma yoluna gitmiştir.

4.3.1.2. Dinî şahsiyetler

Çerkezoğlu iki şiirinde islam tarihinde var olan dini şahsiyetlerden bahsetmiştir.

“...

Süleyman Nebi’ye minnet eyleyen
O kimdir hakkınan kelim eyleyen
Musa Kelamullah Tur’u nerededir ?”

mısralarının ilkinde Hz. Süleyman'ı ve hayat hikâyesini anımsatan Çerkezoğlu son mısradan Hz. Musa'dan ve Hz. Musa'nın Allah (C.C) ile konuştuğu kabul edilen Tur Dağı'nı hatırlatmıştır.

“...

Manayı kelimdir Hazreti Musa
İnsan Sina değil, Tur'u insanda”

mısralarında ise yine Hz. Musa'dan ve Tur Dağı'ndan bahsetmiştir. Yunus Emre'ye benzer bir yaklaşıma rastladığımız bu şiirde insanın kendini bilmesi gerektiğini söyler ve etkili olmak için Hz. Musa'dan bahseder.

4.3.1.3. Ayet- hadis

Kur'an Surelerini oluşturan her bir bölüme verilen isimdir. Ayet Arapça kelime olarak delil, veri veya işaret anlamına gelmektedir. Türkçe olarak "Ayet-i Kerîme" ya da "Yüksek delil" şeklinde kullanımı yaygındır.

Hadis veya hadis-i şerif İslam dininde Hz. Muhammed'in değişik olaylar ve sorunlar karşısında inananları aydınlatmak, Kur'an'ın bazı ayetlerini daha açık bir dille ifade etmek için söylediği iddia edilen sözler bütünüdür.

Çerkezoğlu “ Güneş Doğacak”(1976) başlıklı şiirin son dördlüğünde;

“Çerkezoğlu, kalp beytullah

Işığı Amentübillah

Ne zaman dilerse Allah

Güneş o zaman doğacak”

demiş ve “Amentübillah” hadis-i şerifine değinmiştir. “Amentübillah” demek “Allah'a inandım” demektir. Bu hadis-i şerif bize Cenab-ı Hakk'ın varlığına birliğine iman ettikten sonra ikinci önemli hususun doğruluk olduğunu haber vermektedir. Buradaki dosdoğru olmak, her durumda niyette ve işte dürüstlük ve istikamet sahibi olmaktır. Çerkezoğlu toplumu eğitirken doğruluk, dürüstlük gibi erdemlerin üzerinde özellikle durmuştur. Şairin bu hadis-i şerifi kullanmış olmasının sebebi de bu olmalıdır.

“Kalp Beytullah” derken yine Kur’an-ı Kerim’de geçen “el- beytül-haram” yani “mukaddes ev” (el-maide 5/2, 97) hatırlatılmış ve insanın kalbi inanmış ve Allah ile bütünleşmiş biçimde Beytullah’a benzetilmiştir.

4.3.1.4. Ana-baba hakkı

Dünya başlangıcında günümüze dek ulaşan veya ulaşamayan bütün kültürlerin ortak noktası olan aynı zamanda dünya dinleri arasında önemli bir yere sahip olan ana-baba sevgisi-saygısı ve onların ötelenemeyen hakkı şüphesiz eğitimden inanca, dünden bugüne önemini koruyarak gelmiştir. Ne var ki, İslam dini ana-baba hakkına ve onlara duyulan sevgiye daha bir ehemmiyetle yaklaşmıştır. Ana-baba hakkı üzerinde ne söylenecek söz, ne yazılacak yazı biter. Bazen sözün ve duygunun gücünü bakışta anlamak vardır. Bazen o bakışın söze yansması. Ana- baba hakkı üzerinde söze yansıyanları, baba hakkını işlemek –şiirleri- ve özellikle Âşık Fuat Çerkezoğlu’nun şiirlerinde ana baba hakkını işlemek ve bu konuda şairin okuyucusuna, dinleyicisine ulaştırmaya çalıştığı öğretileri incelemek maksadıyla bu bölümü yazmış bulunmaktayız

Şairin “Ana”(1990) başlıklı şiiri baştan sona ana hakkını ele almış güzel örneklerden biridir:

Ne kadar yufka imiş ana yüreği
Her zaman gözlerin yaşımış ana
Her şeyden üstündür ana emeği
Bütün varlıklardan başımış ana

Yavrusunu gerdanında uyutan
Üfleyerek yemeğini soğutan
Kuşlar gibi kanat gerip büyüten
Geçmiş hayal imiş düşümüş ana

Zannetmeyin zaman yerinde durur
Ömür ağır ağır su gibi yürür
Kız kocaya gider, oğlan ayrılır

Bütün emeklerin boşumuş ana

Gurbet analara kurar tuzağı

Ah çekse nefesi eritir dağı

Ateşten sıcaktır ana kucağı

Her kim ayrılmışsa üşümüştü ana

Mutlu günler takıldılar engele

Anadan dost lazım dar güne gele

Çerkezoğlu ne söylesin ecele

Dünya varı iki taşımış ana

İlk dörtlükte ana yüreğinin kırılğanlığında, ana emeğinin üstün ve yüce oluşundan bahseder. Bebeğin, çocuğun, genç delikanlının üzerindeki emeği, yıllar bedeni eskitse de, alında çizgiler oluştursa da asla unutulmaz, asla yok edilemez. Evladının incinmesinden korkan ana yüreği ağzında, yaşı gözündedir.

Ana kucağının sıcaklığı, hiçbir sıcaklığa benzemez. Yavrusunu doyuran, ona kol-kanat geren, iç güdüsel davranan ve onun neye ihtiyacı olduğunu hisseden, anlayan, ona kaybedildiğinde yavru uçurumun kenarında kolsuz-kanatsız, elsiz-ayaksız buluverir kendini.

Üçüncü dörtlükte ana evladını besler, büyütür zaman yavrusunu büyütürken anayı da yavrudan uzaklaştırmaya başlar senelerin sonunda evden birer birer ayrılır evlatlar. Sevgisi hâla ana yüreğinde olan evlat şairin dediği gibi “ananın emeği boşmuş” dememelidir.

Gözünden sakındığı yavrusunu dağlar ardına yolcu etmeye dayanmaz elbet ana yüreği. Ana kucağından, sıcak yuvasından ayrılan yavru uzak diyarlarda üşür, kimsesizlik, anasızlık üşütür evladı.

Şair son dörtlükte anasız kalmış, mutlu günlerini geride bırakmış bir tavır takınır. Anasını ebediyete uğurlayan evlat dünyada da dostsuz, cansız kalmıştır.

Şiirin genelinde ananın emeğinden, ana hakkının üstünlüğünden, sonsuzluğundan bahseden şair okuyucusuna bir kez daha ana hakkını ve anayı hatırlatmıştır.

4.3.1.5. Dinî vecibeler ve öğretiler

Çerkezoğlu şiirlerinde informal eğitim unsurlarını yansıtır, metotlarını bu paralelde kullanmış ve bu metotları uygularken ahlak ve inanç eğitimi başlığı altında dini vecibelere ve öğretilere de yer vermiştir.

Çerkezoğlu “Bir Sebebi Var”(1980) başlıklı şiirinin;

“...
Aşk ehli insanlar girmez isyana
Ehl-i hâl olmanın bir sebebi var”

mısralarında; tasavvufî hâlleri yaşayarak tadan, tanıyan mutasavvıftan bahsetmiştir. Dini hakikatler hakkındaki bilgiler hallere dayanır. Hallerin bilgisi mutasavvıfın amel ve ibadetlerinin neticesi olarak ortaya çıkan ve doğrudan tecrübeye dayanan bilgidir (Özalp, 2003). Çerkezoğlu şiirlerinde ehl-i hâlden bahsederken dini takva boyutunda yaşayan tasavvufî manayı ön plana çıkaran bir tavır takınır.

Çerkezoğlu “Güneş Doğacak”(1976) başlıklı şiirinin;

“Herkes hakkı bildiğimi hakk
Güneş o zaman doğacak”

mısralarında hakkı bilmekle, Allah’ı tanımak ve bu düsturda hareket etmekle aydınlığa çıkılacağını belirtmiştir.

Çerkezoğlu “Olmaz”(1977) başlıklı şiirinin;

“....
İnsan sırrın kapısından girmezse
Hakikat postuna yüzün sürmezse
...”

mısralarında Yunus Emre'nin tasavvuf anlayışına hâkim bir tavırla gerçeğin hak sırrına ermekle anlaşılacağını anlatmıştır. Tasavvufi merhaleleri hatırlatan bu yaklaşımla Çerkezoğlu okuyucusuna dini öğretilerini ve dini hâlleri öğretmeye çalışmıştır.

Çerkezoğlu “Yaşar”(1996) başlıklı şiirinin;

“ ...

Bu bir sırdır aşıkâra diyilmez

Katrenin içinde kâinat yaşar”

mısralarıyla yine hakikat sırrına değinmiştir. Ancak sırda dâhil olmanın yolunu da göstermiştir. Kâinatta yaratılan her şeyin ispatı için bir damlaya bakmak gerekir ve bu Yaradan'ı anlamak ve Yaradan'a inanmak için yeterlidir.

Aynı şiirin son dörtlüğünde;

“ ....

Azrail göğsünde, dili ihlâsta

Arada bir kuru itikat yaşar”

mısralarıyla dört büyük melekten can almakla görevli olan Azrail'i şiirine almış ve ölüm anında inanan insanın halini anlatmıştır. Tesbih eden ve tövbe halinde olan kulun itikadının yaşamı boyunca tam olmasının ehemmiyetine değinmiştir.

Çerkezoğlu “Dura Dura Efendim” başlıklı şiirinde;

“İnsanın vücudu bir kemik bir et

Titre kendine dön ey canlı ceset”

mısralarıyla yaratılan insanın bir kemik bir etten ibaret olduğunu ve aslından giderek uzaklaştığını, buna bir son vermesi gerektiğini ve Allah'a yönelmesinin lazım geldiğini ifade etmektedir.

4.3.1.6. Ölçülerde helal-haram

Dinimizde helal, dinin kurallarına aykırı olmayan, dinî bakımdan yasaklanmamış olan anlamına gelmektedir. Haram, dinde yasaklığı delil-i kati (kesin delil ile) belli olan şeylerdir.

Çerkezoğlu eğittiği konulara ölçülerde helal-haram boyutunu da eklemiştir ve nasihatlerle eğitmeye çalıştığı okuyucularına özellikle helal-haram konusunda öğütler vermiştir.

Çerkezoğlu “Oğul” (1996) başlıklı şiirinin;

“Haramın temeli olmaz

Bunu hiç unutma oğul

Varlığından eser kalmaz

İşen hile katma oğul”

mısralarında haramdan uzak durmayı hileli işlerle insan olunmayacağını ifade etmiştir. Haram ile kurulan hiçbir temel sağlam olmaz, bu temeli sağlamlaştırmak için haramdan uzak durulmalıdır.

“Mazlum ezersen küser

Hakkını yer isen susar

Sen yersen torunun kusar

Haram lokma yutma oğul”

Bir başka dördlüğünde ise haram yiyen kişinin sevdiklerinin de zarar göreceğinden, mazlumun hakkını gözetmek gerektiğinden, helal kazanan hak gözetilen olmanın gelecek nesillerimiz açısından önemli olduğundan bahseder.

Çerkezoğlu “İsraf”(1985) başlıklı şiirinde;

“....

Devlet malı diye elin uzatma

Helal kazancına zehiri katma”

mısralarıyla helal kazancın güzelliğini zehirle bozmamak gerektiğini, devlet malını korumak gerektiğini ifade etmiştir.

4.3.2. Tarih Eğitimi

Tarih ne geçmişi geleceğe taşıma aracı, nede gelecekte geçmişi arama ve yaşama sürecidir. Tarih geçmiş zamanlarda yaşayan insan topluluklarının her türlü faaliyetlerini yer ve zaman bildirerek, sebep-sonuç ilişkisi içinde anlatan bilim dalıdır.

Tarih geçmişteki olaylara ait bilgilerin keşfi, toplanması, bir araya getirilmesi ve sunulması bilimdir. Tarihî bilgi, geçmişteki olaylara ilişkin bilgilerin, olayların vuku bulunduğu dönemin şartları göz önüne alınarak, mümkün olduğunca nesnel bir şekilde sunulması ile oluşur.

Tarih milletlerin boy aynasıdır. Geçmişte yaşayanların bugüne yansımasıdır. İnsanlar tarihî geçmişlerini, kültür ve medeniyetlerini asla unutmamalıdır. Bu bir şuur konusudur. Tarih şuru sihirli bir anahtardır. Bu sihirli anahtar Türk milletinde daha bir değerlidir. Öyle ki dünya milletleri; Türk'ün tarih bilinci konusunda bir takım görüşler öne sürmüşlerdir. Bunu sebebi çok eski ve köklü bir geçmişe sahip olmaktır.

“Tarihi milletler yazar, millet olmayanlar ibret alarak, gıpta ederek tarihi ancak okuyabilirler”(Ortaylı, 2008).

Türk kültürünün zenginleştiğini, tarihî dönemlerinin özelliklerini anlatan bir çok edebî eser karşımıza çıkar. Halk edebiyatının nazım şekilleri de bu eserlerin başında gelir. Şiirlerinde tarih dokusunu ve tarih kokusunu hissettiğimiz Çerkezoğlu halk şairi olmak ve bu geleneği sürdürmekle görevlenmiş günümüz âşıklarından biri olarak eserlerinde bu konuya yer vermiştir.

Çerkezoğlu “Atatürk Üniversitesi”(1986) başlıklı şiirinde;

Top tüfek teslim oldu kalemin zaferine
Millî ruh ihсан etti Erzurum'un erine
Altın bilezik taktı kelepçenin yerine

İlim her derde dermen ışık tuttu dört yana
Batmayan güneş doğdu Erzurum'dan cihana

Bu ocak başka ocak, ufkun penceresidir
Zekanın üstünlüğü, eğitimin sesidir
Taş gönülü eriten bilginin nefesidir

Zehir giren bal çıkar odur ki gelsin sana
Ulu çınar kök saldı Erzurum'dan cihana

Atatürk'ün adını taktı ak gerdanına
Menderes'ten hatıra yakışıyor şanına
Severek kucak açar herkim gelse yanına

Sevginin alt yapısı haz veriyor insana
Barışa bayrak açtı Erzurum'dan cihana”

Erzurum'da 1957 yılında kurulan Atatürk Üniversitesi'nin Erzurum şartlarındaki serüvenini anlatır. Erzurum'daki millî ruhtan, bu ruhun oluşmasına katkısı olan ilmî seferberlikten, dört bir yanı aydınlatmak üzere yola çıkan eğitim neferlerinden bahsetmektedir.

Birinci Dünya Savaşı'nda tarif olunmaz acı ve zulümlere maruz kalan Erzurum, halkı ve coğrafyasıyla tanınmaz hale gelmiştir. Doğunun önemli kültürel zenginliğini mimarisinde taşıyan Erzurum, merkezi ve ilçeleriyle zor ve sıkıntılı bir sürecin ardından yaklaşık kırk yıl sonra yine coğrafi şartları gereği doğu illerinin önemli ilim ve eğitim merkezi olmak adına üniversitesini açmış ve aydınlanma çağında bir mum da Erzurum yakmıştır.

Çerkezoğlu söz konusu şiirde tarihin bilinmeyen dönemlerinden bugüne kalıntılar taşıyan ve dönemlerinin kültür birikimini gelecek nesillere ulaştırmaya çalışan, günümüz âşıklık geleneği ve bu geleneğin toplumsal yönünü ortaya koymak için Erzurum ve bu yörenin eğitim için başlattığı sefere, halkının sıcakkanlılığına, misafirperverliğine değinmiştir.

Çerkezoğlu “Hocam”(1976) başlıklı şiirinde;

“Mezar dolu dört bir yanı vatanın
Vatanın göğsünde şehit yatanın
İstiklal uğrunda dökülen kanın
Temelinde öğretmen var, okul var”

Dörtlüğünün ilk üç mısrasında Türk topraklarının, Anadolu'nun karış karış her köşesinde bağımsızlık için cenk etmiş Türk evladının kanı vardır, bilinen bu gerçekten hareketle Türk tarihinde atıfta bulunmuştur.

Türkler tarih sayfalarında bağımsızlık, cihat, fetih, yayılma-genişleme hareketleriyle yer almıştır. Bu durum kültürel ve tarihsel zenginliği ortaya koymuştur. Bu zenginlikten yararlanmak ve sanatsal değerle birleştirmek elbette şairlere ve yazarlara düşen görevlerdir.

Aynı şiirin bir başka dördlüğünde;

“İstanbul’u fetheden kumandanın
Malazgirt, Çaldıran altın destanı
Tarihteki olan şerefin, şanın
Temelinde öğretmen var, okul var.”

Demiş, 1071 Malazgirt Zaferi’ne, 1453 İstanbul fethi’ne, 1516 Çaldıran Savaşı’na göndermelerde bulunmuş, bu tarihî zaferlerin destanlaşan, devleşen ve gururlandıran üstünlüklerini, böylece tarih bilincini uyandırmaya çalışmıştır.

Şiirin bir başka bölümünde;

“Çerkezoğlu mutluluğu âlemin
Sonsuzdur ruhuna saygın, selamın
İstiklâl Marşı’nı yazan kalemin
Temelinde öğretmen var, okul var.”

demiş ve eğitimin sosyal ve tarihî hayatın hangi alanına katkı sağladığını belirtmiştir. İstiklâl şair Mehmet Akif Ersoy’a atıfta bulunan şair 1921’de kabul edilen İstiklâl Marşı’na ve onu yazan kaleme değinmiş ve öyle bir eğitimidir ki, o bu millete bağımsızlığını sembolize eden bir marş yazdırmıştır. Hem eğitime hem de tarihe önem veren Çerkezoğlu bu durumu gururlu bir biçimde ele alır ve mimarına seslenir. Öğretmen ve okul yani eğiten ve öğrenilen yer her millet ve ulusta olduğu gibi milletimiz nezdinde de kalenderdir.

Çerkezoğlu “He Gönül”(1979) başlıklı şiirinde;

“Şanlı cumhuriyet, ak yüzlü hilâl
Ölürsen bayrağın gölgesinde kal
Tende ezan sesi, yurttan istiklâl
Onsuz yaşamamız kâr mı he gönül”

mısralarını yazmış ve sitem ettiği gönlüne cumhuriyet tarihinin şanını, bayrağımızın kutsallığını, bu bayrak için dökülen şehit kanının gerekirse yine döküleceğini, işittiğimiz ezan sesinin ve sokaklarımızda ki istiklal kokusunun mukaddesliğini anlatmış ve bütün bunlar olmadan yaşamının kâr değil zarar ve bitmişlik olacağını belirtmiştir.

Çerkezoğlu “Türk Dünyasında”(1999) başlıklı şiirinde;

“Kurusun Turan’ın gözünün yaşı
Yeter kucaklasın kardeş kardeşi
Kalksın aradaki şu sınır taşı
Birleşmeli toprak Türk dünyasında”

mısralarıyla yakın tarihî hatırlatmış ve o dönemde kardeşin kardeşi öldürdüğü, gruplaşma ve ayrışma sonucu oraya sınırlar konulduğu o ma’kus dönemi ve o dönemin bıraktığı acı izleri hatırlatmıştır. Birlik-beraberlik için bir ışık yakan Çerkezoğlu bu kutsal toprakların nifak tohumlarından arındırılmasını ve geçmişte yaşanan kaos döneminin tekrar edilmemesini temenni ederek bu şiiri kaleme almıştır.

Aynı şiirin beş ve altıncı dördlüklerinde;

“Bir çınar kök salmış bütün cihana
Her bir dalı çekmiş gitmiş bir yana
Ecdadın emanet etmiş ki sana
Düşmesin bir yaprak Türk dünyasında

Türk gittiği yerde vardır eseri
Kültür üretmişler öteden beri
Nerde olur olsun gelenekleri
Aşınmamış bir bak Türk dünyasında”

Köklü bir medeniyete ev sahipliği yapan ve üç kıtada hâkimiyet sağlayan Osmanlı Devleti’ni hatırlatan şair bu kadar eski ve büyük medeniyetin dört bir yana kök saldığını ve hâlâ bu medeniyetin izlerinde yaşadığımızı dile getirmiştir. Ayrıca Türk insanının bu medeniyetine sahip çıkmasının, atalara vefa borcu olduğunu ifade etmiştir. Yozlaştırma ve asimile etme çabalarına ecdadın ibret dolu karelerinden nemalanarak karşı koymak gerektiğini vurgulamıştır.

Türk kültürünün ve eserlerinin gelenekle korunarak günümüze ulaştığını söyleyen Çerkezoğlu Orta Asya'dan Avrupa'ya kadar gelmiş geçmiş bütün Türk devletlerinin kültürel zenginliğinin tarih sayfalarında belirtilen gelenek ve millî değerlerin nerede olursa olsun yaşatılmasının önemini anlatmıştır.

4.3.3. Yurt ve Millet Sevgisi

Her anlamda zenginliği hasıl olan Türk milleti kültürü, geleneği, edebiyatı, inancı ve birçok özelliği ile bir bütün olarak incelenmelidir. Bu bütünlük hayat tarzının her alanına nüfuz etmiştir. Bu etkenler göz önüne alındığında, karşımızda büyük bir medeniyet, devasa bir kültür dünyası ve yaşanan coğrafyalarda bırakılan izler -eserler- mevcuttur. Bu zenginliğe kayıtsız kalarak, bu kültürel kimliği göz ardı ederek çalışmalar yapmak hele de edebî anlamda incelemelerde bulunmak Türk bilim insanına, çağdaş kimliğine uygun bir hareket olmazdı.

Türk edebiyatının her türünde bir kimlik mevcuttur. Bu kimlik sanatın her alanına imzasını atmış olduğu gibi halk edebiyatı türlerini de etkisi altına almıştır. Halkın edebiyatını dile getiren bu ürünler yeri geldiğinde bilgelik öyküleri ile ders verir, yeri geldiğinde toplumsal hayata ve sosyal eğitim yaşantılarına yönelik davranışları eğitsel anlamda değiştirmeye çalışır, yeri geldiğinde de işlenen insanı temalarla duygu tellerine nüfuz eder. Kimliği ve tarihten gelen yaşam tarzının edebiyatına ve edebî eserlerine yansımış olması Türk edebiyatının Türk tarih anlayışı ile, vatan ve yurt mefhumlarını birleştirme çabasından başka bir şey değildir.

Adına halk şairi dediğimiz, ozanla, bu geleneği günümüzde sürdüren halk âşığına millî değerleri ve millet olma bilincini, yurt ve millet sevgisini hatırlatan, bu hislere değer veren şiiirleri kaleme almasından dolayı şükran duygularını hissetmemek mümkün değildir.

Âşık Fuat Çerkezoğlu diğer konularda olduğu gibi yurt ve millet sevgisini yerleştirme ve sağlamlaştırma konusundaki çabalarını da gözler önüne sermek gerekir.

Ülkesini seven, milletine âşık, vatan toprağının kutsallığında yıkanmış dimağlarla şiiirlerini kaleme alan şair, birlik beraberliğin millet olma bilinciyle

gerçekleşeceğini ve Türklüğün barışçıl yönünü “Türk dünyasında”(1999) başlıklı metninde şöyle ifade etmiştir:

“Biliyordum bir gün güneş doğacak
Yeni söktü şafak Türk dünyasında
Şüpheniz olmasın rahmet yağacak
Her zaman Hak’tır hak Türk dünyasında

Kurusun Turan’ın gözünün yaşı
Yeter kucaklasın kardeş kardeşi
Kalksın arada ki şu sınır taşı
Birleşmeli toprak Türk dünyasında

Geç kalmadan kapıları açmalı
Kimlik ile sınırlardan geçmeli
Kerküklü Pişkek’ten bir eş seçmeli
Değil ki çok uzak Türk dünyasında

Duymalıdır birbirini sesini
Kırmalı hasretin kelepçesini
Ben Türk’üm diyenler öz Türkçesini
Okumalı mutlak Türk dünyasında

Bir çınar kök salmış bütün cihana
Her bir dalı çekmiş gitmiş bir yana
Ecdadın emanet etmiş ki sana
Düşmesin bir yaprak Türk dünyasında

Türk gittiği yerde vardır eseri
Kültür üretmişler öteden beri
Nerde olur olsun gelenekleri
Aşınmamış bir bak Türk dünyasında

Aldanma batının solgun rengine
 Hak adalet muhtaç Türk birliğine
 Türkiye'm bu görev senindir yine
 Bir yeşil ışık yak Türk dünyasında

Ara Çerkezoğlu bir model ara
 Bana göre Türk isminde tek para
 Eyalet sistemi başkent Ankara
 Yetmez mi tek bayrak Türk dünyasında”

Şiirin genelinde Türk dünyasının birlik ve beraberlik içinde, barışçıl, özgürlükçü ve demokratik bir biçimde var olması ve bunun yöntemleri ele alınmıştır.

Birinci dördlükte, İstiklâl Marşı'nda bahsedilen “hâk” ele alınmıştır. Her zaman hakkın gözetildiği, adaletin ve eşitliğin var olduğu topraklar bu topraklardır. Mehmet Akif'in:

“Doğacaktır sana vadettiği günler Hakk'ın

Kim bilir belki yarın belki yarından da yakın”

dediği ve bağımsızlığımızı ebedileştirdiği İstiklâl Marşı'na benzer bir anlatım sergileyen Çerkezoğlu, geleceğe dair umudunu ve parlak ati beklentilerini ifade etmiştir. Bağımsızlığına düşkün bir millet olarak tarih sahnelerinde ve yabancı kaynaklarda adından söz ettiren Türk ulusu toprağı, bayrağı, halkı ve özgürlüğüyle ayakta duracaktır.

Cumhuriyet sonrası Türkiye'de meydana gelen siyasi depremler ve devrimler sonucu nice kardeş kanı dökülmüştü, ikinci dördlüğünde artık bunun sona ermesi için, kardeşin kardeşi kucaklaması için, bölünmüşlüğün ortadan kalkması için Türk topraklarının birleşmesinin gerekliliğini vurgulamıştır.

Orta Asya Türk birliği ve beraberliğinin yanı sıra Orta Doğu birliği için de bir şeyler yapılmalı diyen Çerkezoğlu, bu birliğin sağlanması ancak ve ancak Türk dünyasında mümkündür. Şair üçüncü dördlükte bunu belirtirken, bir sonraki dördlükte, soyu Türklüğe dayanan ya da Türk topraklarını ana vatanı kabul eden herkesin ortada buluşmasını, hasretin artık vuslata dönmesini arzu etmektedir.

Beşinci dörtlükte, Türk milletinin coğrafyasına değinmiş ve uçsuz bucaksız bu coğrafyada kök salan Türk devletlerine dikkat çekerek, ecdadın emaneti olan bütün millî değer ve unsurlara sahip çıkılmasını salık vermiştir. Aynı amaçla devam eden dörtlükte ise, Türk kültürünün, geleneğinin, örf ve adetlerinin, eserlerinin köklülüğüne, paha biçilemezliğine yer vermiştir. Tarihten bu yana bütün kültürel anlayış ve geleneksel tavır hiç bir bozulma ve aşınma yaşamadan, yozlaşmadan günümüze uzanmış ve Çerkezoğlu da bunun gururunu yansıtmıştır.

Sosyal değerler eğitimi bölümünde değindiğimiz yedinci dörtlükte ise, adalet ve adil olmak Türk dünyasında beraberliğin köşe taşlarından birisidir, görüşüne yer verilmiştir.

Tek bayrak altında birçok halkı ve ırkı barındıran Türkiye halkı, barış ve huzurun kalıcı olması için beraberliği ve yurttaş olma bilincini kişiliğinde taşımalıdır.

“Hoş mu Görelim?”(1985) başlıklı şiirinde de:

Hoşgörü diyorlar çok güzel ama
Yurdu soyanları hoş mu görelim?
Bu cennet ülkenin dört bir yanına
Nifak yayanları hoş mu görelim?”

devlet malına zarar vermenin, millî hazineden çalarak kazanç sağlamanın Türk vatandaşlığına yaraşır bir davranış olamayacağını anlatan Çerkezoğlu, yurdun millî ve kültürel zenginliklerine, maddi ve manevî değerlerine yurt sever bir vatandaş olarak sahip çıkmanın vatan bilinci konusunda yapılacaklardan olduğunu da eklemiştir.

“Dünyası”(1996) şiirinin dördüncü dörtlüğünde:

“Düşünüp de gerçekleri görene
Vatandaşlık esrarına erene
Adam gibi vergisini verene
Akılsız mal diyenlerin dünyası”

mısralarıyla sitem eden âşık eğitime yakın bir noktadan geçerek, vatandaşlık bilincinin nasıl sağlandığını ve bu bilinçle hareket edenlerin günümüzde amiyane bir üslupla “akılsız mal” olarak algılandıklarının ve bunun çarpıklığını ifade etmeye çalışmaktadır.

Eşitliğin var olduğu ve huzursuzluk için bir sebebin olmadığı bu vatanda vatanperver davranmanın erdemine ulaştırmaya çalışır.

4.3.4. Sosyal Değerler Eğitimi

Eğitim en kısa anlatımla bir değişim sürecidir. Eğitimli bir insanın en belirgin niteliği ona ahlâk konularında bilinçli seçimler yapma imkânı veren bilgiye dayalı kıyaslama yeteneğidir. Eğitim süreçlerinde arzulanan başarıların sürekli kalıcılığı etik değerlere bilimsel ve akılcı uyumla sağlanabilir. Eğitim etiği eğitimde erişilmek istenen doğru yolu gösteren ilke ve değerler bütünüdür. Etik prensipler bireysel gelişimle toplumsal değer bilincinin kazanım ölçütüdür. Geniş anlamda ahlak felsefesi olan etik, dar anlamda iş ve meslek ahlakı kavramı ile eş anlamlıdır.

Eğitimde etik davranışın temel kuralları sürekli gelişim içindedir. Bu süreçte etik davranışın temel kuralları şöyledir:

İnsanların gelişimine olanak tanımak, dürüstlük, sorumluluk, sözünün eri olmak, elinden geleni yapmak, sadakat, hakkaniyet ve toplumsal sorumluluktur. Toplumsal hayatı oluşturan, insanları birbirine bağlayan, gelişmeyi, mutluluğu ve huzuru sağlayan risk ve tehditlerden koruyan ahlaki, insani, sosyal ve manevi değerlerimizin bireylere kazandırılmasında en önemli etken eğitimidir.

Bu kazanımlarımızın öğrencilerimiz aktarılması değerler eğitimini oluşturmaktadır. Değerler toplum için önemlidir, değerlere uygun davranan insanlar da toplum gözünde değerlidir. Değerler genel yaşam tarzımızı ve yönünü etkiler ve belirler.

Değer eğitimi;

- Ahlaki,
- Kültürel,
- Ruhsal,
- Toplumsal
- Bireysel alana ilişkin uygun duyarlılık geliştirmeyi ve bunları içselleştirmeyi içerir.

Toplumsal ve insanî değerler insan yaşamının en önemli yanını oluşturur. Temel insani değerler:

- Sevgi,
- Cesaret,
- Dostluk,
- Yardımlaşma,
- Temizlik,
- Saygı,
- Doğruluk,

Nezaket ve benzerleri gibi başlıklar altında incelenmektedir. Erken çocukluk döneminde değerlerin kazandırılması çok önemlidir. Bunu kazandıracak birim ise, öncelikle ailedir. Ancak, çocuğun anne-babasının yanında geçirdiği sürenin gittikçe azalması, boşanma olaylarının günümüz toplumunda yüksek oluşu, yoksulluk gibi belli başlı toplumsal nedenler ailenin değerler eğitiminde yetersiz kalmasına yol açmıştır. Bu nedenle aile dışında sosyal değerlerin eğitimine yer verecek kurum okullar ve toplumsal öğrenme alanları olan informal öğrenme yaşantılarıdır. Edebiyat sanatının toplumsal yönüne baktığımızda estetik başta olmak üzere güzel olanı yansıtmak ve insanlara bu yolla ulaşmak vardır. Bu güzellikler arasında değerler eğitimi ön plana çıkmaktadır.

Toplumsal değerlerimizdeki erozyonun giderek arttığı gözlemlenmiştir. Bu durum etkili bir değerler eğitimi verilebilmesi için her şeyden önce tesadüfî olmayan, planlı bir eğitim anlayışına duyulan ihtiyacı ortaya çıkartmaktadır.

Değerler eğitiminin hedefi: Değerler oluşturmak ve değerlerini davranış haline getiren bireyler yetiştirmek. Değerler anlatmakla veya tanımlamakla elde edilemezler. Doğrudan yaşanmalı, içselleştirilmeli ve onlara ilişkin duygularla verilmelidir. Değer eğitiminin ön koşulu, çocuğa özgür iradesini kullanacak ortam hazırlamaktır. Değer eğitiminde model olmak, değerleri yaşayarak kazanmak çok önemlidir. Tecrübeli ve geniş hayat deneyimlerine sahip olan büyükler, öğretmenler model olma konusunda birincil görevlilerdir.

4.3.4.1. Sevgi-saygı ve hoşgörü

Türk Dil Kurumunun hazırlamış olduğu Türkçe Sözlükte sevgi, “İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu.” şeklinde açıklanmıştır. Yine aynı sözlükte saygı ise “Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram.” şeklinde açıklanmıştır. Hoşgörü Türk Dil Kurumunun hazırladığı Türkçe Sözlükte “Her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha, tolerans.” şeklinde açıklanmaktadır.

Çerkezoğlu, toplumsal konulara duyarlı bir âşık/şair olarak şiirlerinde sevgi ve saygının önemini, hoşgörünün kazanımlarını yeri geldikçe vurgulamıştır.

Çerkezoğlu, “Saygı”(1996) başlıklı şiirinde:

“Kin nefret yerini verse kaleme
Kökten siler cehaleti hoşgörü
Nurlu güneş gibi doğar âleme
Aydınlatır kâinatı hoşgörü

Yeter dursun anaların gözyaşı
Sebep ne ki vursun gardaş gardaşı
Gücüm yetse yok ederim savaşı
İnsanlığın adaleti hoşgörü

Sevgi saygı barış her derde derman
Kesilir akan kan incitilmez can
Silah değil gönül yaparsa insan
Yıkar gider felaketi hoşgörü

Cahilin varlığı dünyaya zarar
Kâmil her noksanı kendinde arar
İlimde ayırım yok beraberlik var
Dört kitabın muhabbeti hoşgörü

Birlikte sevelim bu cennet yurdu
 Bu arzu içimi yaktı kavurdu
 Arkadaş ediyor koyunla kurdu
 Eğitimin marifeti hoşgörü

Anadolu'm kucak açmış cihana
 Medeniyet ihsan etmiş her yana
 Hacı Bektaş Veli, Yunus, Mevlana
 Nesillere emaneti hoşgörü

Çerkezoğlu seven verir ikrarı
 Onun için toprak Veysel'in yarı
 Aslı'nın cilvesi kerem'in narı
 Bu sevdanın harareti hoşgörü"

İlk dörtlüğünde kin ve eş anlamlısı nefreti kullanan şair, sevgisiz bir ortamın varlığını; buna karşılık hoşgörünün erdemine ulaşmanın durumunu dile getirmektedir. Eğitime de değinen âşık, hoşgörü gibi toplumsal bir değer varlığını ancak ve ancak eğitim gerçekleştirebilir, mesajını vermektedir. Cehaletten, geri kalmışlıktan kurtaran silah elbette sevgi-saygı ve de hoşgördür.

Karmaşadan, kaostan ve bu yüzden dökülen kandan bahseden şair ikinci dörtlükte insanlığın ortak noktası hoşgörü ve kardeşliktir, savını öne sürmektedir. Barış ortamında huzur ve refahın sağlanması adına eğitimcisinden, yöneticisinden, sanatçısından bilim adamına herkesin el ele olması gerektiğini vurgular.

Üçüncü dörtlükte sevgi, saygı ve barışın açamayacağı kapı, öteleyemeyeceği kötülük yoktur, bundan dolayıdır ki, toplumsal huzura ermek için, kardeş kanı dökmek için, Yunus Emer düsturunda bir yaklaşımla insanlığa seslenen âşık/şair gönül yapmakla, hoşgörüyle yaklaşmakla düşmanlıklar yok edilebilir, toplumun kanayan yarasına parmak basılabilir, çözümünü getirmiştir.

Toplum adına iyi olanı yapmaya çalışan Çerkezoğlu, bir sonraki dörtlükte yurt birliği ve evrensel barış konusuna değinmiş ve eğitilmişliği, kâmil ve ilim insanı olmayı öğütlerken kutsal kitaplarda -Kur'an-ı Kerim, İncil, Zebur ve Tevrat- var olan öğretileri

hatırlatmış ve bu kitapların temelinde bile hoşgörü ve sevginin tohumları serpilmiştir, sonucunu okuruna yahut dinleyicisine ulaştırmaya çalışmıştır.

Türk birliğinden, Türkiye sınırları içinde yaşayan bütün yurttaşların birlik ve beraberliğinden beklediği müspet sonucu yine eğitime borçlu bir anlayış hâkimiyetiyle beşinci dörtlüğü tamamlamıştır. Ortak kültür ve ortak bir geçmişe sahip ulusumuzun her koşulda yek vücut olmasının çağrısını yapmıştır. Hoşgörünün eğitimle birleşmesi sonucu barış ortamının sağlanacağına ışığını yakmış bir âşık olarak Türk kültürü ve âşıklık geleneğinin sosyal yaptırımlarından faydalanmıştır. Geçmiş dönemlerde yaşayan âşıkların, tasavvuf ehlinin –Mevlâna, Yunus Emre- izinden giderek dönemimizde barış elçisi olmak adına Türk toplumuna seslenmiştir.

Altıncı dörtlükte daha önce de değindiğimiz kültürel zenginliğe dikkat çekerek, Anadolu topraklarının medeniyetlere kucak açması ve sonrasında bu topraklarda kök salan kültürel, geleneksel ve sanatsal zenginliğin meyvesi olarak günümüze ulaşan değerler ve toplumsal mirasa sahip çıkmanın yolu da yine sevgi, saygı ve hoşgörüden geçer imajını vermektedir.

Son dörtlükte ise Âşık Veysel'i yâd eden, Kerem ile Aslı'ya göndermede bulunan Çerkezoğlu ister beşeri, ister ilahi, ister vatani anlamdaki sevginin temelini hoşgörüye dayandırmış ve her sevdâyı yaşatan ana unsurun hoşgörü olduğunu kabul ettirmeye çalışmıştır.

Çerkezoğlu “Toprak”(1986) başlıklı şiirinde:

“Derde şifa dört mevsimin baharı

Bitkiler canını topraktan alır

Bezenir yaylalar kırmızı sarı

Tabiat donunu topraktan alır

Altın kıymetini demir pasını

Kuşlar muradını orman süsünü

Deniz dalgasını, şimşek sesini

Bulutlar nemini topraktan alır

Millet kutlu kumaşını şalını
 Usta kovasını arı balını
 Güneş ziyasını, ay cemalini
 Her varlık tenini topraktan alır

Bahçıvanlar bahçesini bağını
 Bülbül sevdasını, gül revnağını
 Çiftçi; peynir, ekmeğini, yağını
 Damarlar kanını topraktan alır

Âşık mızrap perdesini, sazını
 Terzi iğne-ipliğini-bezini
 Doktor ilacını, doçent tezini
 Mühendis fennini topraktan alır

Esen sam rüzgârı yakar kavurur
 Sonbahar gelince tabiat kurur
 Başak boyun eğer, otlar düz durur
 Ekinler denini topraktan alır

Vatanı can bilen Çerkezoğlu'dur
 Vücut dört unsurdur gerçeği budur
 Ateştir, havadır, topraktır, sudur
 İnsan bedenini topraktan alır

“Toprak” şiirinin genelinde Âşık Veysel'in dillere pelesenk olmuş toprak sevdasını anımsatan bir yaklaşım hâkimdir.

Kainatta var olan her şey topraktan yaratılmıştır. İlk dörtlükte baharla beraber uyanmaya başlayan tabiat o canlılığı ve coşkuyu toprağa borçludur. Şairin vermeye çalıştığı toprak sevgisi Yaradan'dan ötürü yaratılmış her şeyi sevmek gerekir gizli mesajını taşımaktadır.

İkinci dörtlükte, insanlık için kıymete haiz olan ne varsa nemini, tenini, kıymetini, sesini topraktan alır. “Yaşamamız için sunulmuş bunca nimeti bağrında bulduran ve her biri için farklı zenginliği taşıyan toprak insanın vazgeçilmezi ve geldiği gibi geri döneceği yer olarak öneme sahiptir.” Anlayışına yer veren şair içindeki toprak sevgisini böyle dillendirmiştir.

Üçüncü dörtlükte, Türk bayrağının aslının da topraktan geldiğini söyler. Millî unsurları toprak ile bütünleştirmeye çalışır. Güneş ve ay da dâhil bütün varlıklar tenini toprağa borçludur.

Etrafımızdaki yeşilliğin, rengarenk çiçeklerin varlığı toprakla mümkün olduğu gibi, geçimini toprağa borçlu olan çiftçi de, damarlarımızda dolaşan hayati sıvı kanımız da toprakla hem-hâldir.

Âşık, terzi, doktor, doçent, mühendis... her alanda ilim tahsil edenlerin uğraş verdiği alanlar da varlığını toprağa borçludur.

Baharla beraber canlanan tabiat son baharla yerini kışa bırakır. Bütün bunlar gerçekleşirken de yine toprak baş rodedir.

Anasır-ı erbaa olan tabiatın dört unsuru ile şiirini noktalayan şair, insan bedeninin de toprakla vücut bulduğunu ifade eder.

Genel anlamda toprak sevgisini aşlamaya çalışan Çerkezoğlu, sevginin türlü halleriyle karşımıza çıkmaya devam etmiştir.

Tabiatın türlü güzelliklerine sessiz kalamayan şair, ağaç ve orman sevgisini, “Ağaç”(1984) başlıklı şiirinde, millet sevgisini “Türk Dünyasında” başlıklı şiirinde, eğitim aşkını “Hocam”(1976) başlıklı şiirinde, yar sevgisini “Sarı Çiçek”(1978) başlıklı şiirinde dile getirmiştir. Sevginin her türlü haline karşı duygu ve düşüncelerini şiirleştiren ve okuyucusuyla buluşturan Çerkezoğlu, insani değerlere ve bu değerlerin bireye öğretilmesine toplumsal birlik adına önem vermiştir.

4.3.4.2. Adalet anlayışı

Sözlükte adalet, “1. Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk, 2.

Herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme” anlamına gelen adalet, Türk toplumunun karakteristik özelliklerindedir. Orta Asya’dan günümüze ulaşan Türk toplumlarında ve devlet yapılarında sosyal hayatı ayakta tutabilmek adına toplumsal eşitliğe önem verilmiş ve sınıf ayrımı yapılmamıştır. Bunun temelinde yatan gerçek ise adaletin hâkim olmasıdır. Hoşgörü ve adalet gibi insani değerler toplumu ileriye taşıyacağı için halka mal olmuş sanat erbabı da üzerine düşeni yapmaya çalışmıştır.

Çerkezoğlu’ndaki adalet anlayışının dayanağı da yukarıdakilerden farklı değildir. Şair/ âşık şiiirlerinde sosyal unsurları işlerken bu perspektiften yaklaşmış ve haklının hakkına riayet eden, haksızlığa karşı duran, mazlum ahını almaktan korkan bireyler olarak toplumsal hayata devam edilmesini arzu etmiştir.

Çerkezoğlu “Güneş Doğacak”(1976) başlıklı şiiirinin bir bölümünde:

“İnsan kendini bildi mi
Gerçeğe bağlı kaldı mı
Adalet hâkim oldu mu
Güneş o zaman doğacak”

mısralarıyla, gelecekteki beklentisini dile getirmiştir. Birey olarak kendini tanımının önemine dikkat çekerken – ki bu rehberlik ve psikoloji hizmetlerinin nihai amacıdır- gerçek olana bağlı kalarak, doğru yolda ilerleyerek, hak gözeterek, adil davranarak oluşturulan dünyanın aydınlığını vurgulamaktadır. Adaletin hâkim olduğu bir dünya ya da vatan güneş doğmuş bir ev gibi olur. Şairin şiiirinde okuyucusuna iletmek istediği de budur.

Çerkezoğlu, “Oğul”(1996) başlıklı şiiirinin

“Mazlum ezersen küser
Hakkını yer isen susar
Sene yersen torunun kusar
Haram lokma yutma oğul”

mısralarında ise mazlum ezmeden, hakkını göz ardı etmeden kazanç sahibi olmalı ve helal yollarda bulunmalı öğüdünü ‘oğul’ aracılığıyla hedef kitlesine ulaştırmak

istemiştir. Yine toplumu hakkaniyetli davranmaya davet etmekte ve kul hakkı gibi inançta bile yaptırımları ağır davranışlardan uzak durmayı tembihlemektedir.

“Dünyası”(1996) şiirinde ise;

“Böyle tartar bu sistemin kantarı
Mazlumun zararı zalimin kârı
Dürüstün emeği hırsızın varı
Yiyin helal diyenlerin dünyası”

sitem dolu dizelerle sosyal problemlere değinmiş ve haksızlığın diz boyu olduğu ortamın görünüşünü betimlemiştir. Sistemin çarpıklığını, güçsüzün çaresizliğinden faydalanan kesimi, dürüst yaşayanların emekleri karşısında hırsızlık ve yolsuzlukların zaferini, bütün bunlara göz yumanları eleştiren âşık/şair dörtlüğün tamamında hak ve adaletsizliğin sonucunu ifade etmiştir. Yergi yolu ile mesajını ileten Çerkezoğlu, duyarlı vatandaş olmanın gerekliliğini ısrarla anlatmak istemiştir.

Millî birlik ve beraberlik ruhunu baştan sona hissettiğimiz “Türk Dünyasında” (1999) başlıklı şiirinde ise;

“Aldanma batının solgun rengine
Hak adalet muhtaç Türk birliğine
Türkiye’ m bu görev senindir yine
Bir yeşil ışık yak Türk dünyasında”

mısralarını kaleme almış ve batılı olmaya heves eden Türk gençliğine sahip olduğu adalet değerinin farkında olmasını öğütlemiştir. Türkiye sınırları içerisinde yaşayan herkese seslenen Çerkezoğlu, Türk birliğinin ehemmiyetini hak ve adaletin sosyal birlikteki önemini dile getirmiştir.

4.3.5 .Çıracak Yetiştirme

4.3.5.1. Âşıklıkta çıracılık eğitimi

Âşıklık geleneğinde bir âşığın bu geleneğe karşı duyduğu sevgi, heves ve öğrenme isteği onu bu geleneğe yönelten en önemli sebeplerdir. Bu sebeplerin yanında âşık adayının öğrenme gücü, sesinin güzel olması vb. gibi şahsî yetenekler de âşığı geleneğe yönlendirir.

“Usta âşıklar âşıklık geleneğinin devam etmesi ve kendi isimlerinin unutulmaması için yetiştirmek üzere bir çırac edinirler. Buna “çırac çıkarma”, “çıraclama” ya da “kapılanma” gibi adlar verilir” (Aslan, 3).

Âşık edebiyatında yüzyıllar boyu yaşatılan geleneklerin en önemlilerinden biri de usta çırac geleneğidir. Âşıklar genellikle bir usta âşığın yanında onun çırağı olarak yetenekler ölçüsünde olgunlaşırlar. Gelenek gereği icracılık ve âşığın şairlikteki ustalığı için üstat da denilen bir âşığın yanında ders almaları gerekmektedir. Genç âşığın ustasının yanında çok büyük bir sabır göstermesi gerekmektedir. Sabrın sonunda çırac ustasının hayır duasını alarak tek başına halk önüne çıkma iznine kavuşur.

Âşıklık geleneği ortaya çıkışından itibaren kendine özgü pek çok kuralı da günümüze kadar taşımıştır. Gelenek içerisindeki bu kuralların en önemlilerinden birisi de usta-çırac ilişkileridir.

Âşıklarımıza göre; usta bir âşık: âşıklık geleneğinin devamını ve kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamak, öldükten sonra adının ve eserlerinin yaşamasına zemin hazırlamak, insanlara faydalı olabilmek, halkın eğitimine katkı sağlayabilmek, kendi ustalığını ispat etmek, gelenek içindeki kariyerini arttırmak için çırac yetiştirir.

Âşıklık geleneğinin icra edildiği ortamlar ve mekânlar çeşitli olduğu gibi çırağın eğitim sürecinin gerçekleştiği ortam ve mekânlar da çeşitlidir. Çünkü usta-çırac geleneği içerisinde gerçekleşen eğitim sürecinin tek ve belli bir mekânı, okulu yoktur. Bu ortam ve mekânlar başta köy düğünleri olmak üzere, köy odaları, evler, âşık kahvehaneleri ve gurbette kurulan âşık meclisleridir. Bir de eğer çırac ustanın evinde kalıyorsa ustanın evi de bu eğitim sürecinin yaşandığı bir mekân olabilmektedir.

Bu eğitim sürecinin çok önemli bir kısmı sözlü kültüre dayanmaktadır. “Çıraklar, âşık meclislerinin kurulduğu ortamlarda ustalarının sözlerini ezberleyerek, ustalarını dikkatlice gözlemleyerek, onun hareketlerini taklit ederek yetişmektedirler. Bundan dolayı usta-çırak geleneğindeki eğitim sürecinin temelini; “ezberleme”, “gözleme” ve “taklit etme” metotlarının oluşturduğu söylenebilir” (Reichl,2002:28). Çırağın, eğitim sürecinde onun âşıklık geleneğini öğrenmesine sebep olan tek unsur sadece kendi ustası değildir, çırağın tahsil durumu, kitap okuma alışkanlığı, aynı zamanda diğer usta âşıklar ve âşık fasıllarının müdavimi olan dinleyici kitle de çırağın eğitim sürecinde önemli katkılarda bulunur. Bu faktörlerin yanında çırağın kendi yeteneği, bilgisi ve isteği de muhakkak ki onun eğitimi üzerinde çok olumlu etkiler yapmaktadır. Bütün bu faktörler bir araya geldiğinde âşık adayı artık geleneğin icaplarını yerine getirebilmek için gerekli olan bilgiyi ve görgüyü, sınırları çırağın kendi yeteneğine bağlı olan bir zaman dilimi içerisinde edinir. Bu safhadan sonra ya usta âşıklar tarafından verilen ya da kendi seçtiği bir mahlâsı kullanır. Ustası uygun gördüğü takdirde çırak beratını yani âşıklık yapabilme iznini alarak kalfalık dönemini de tamamlamış olur. Böylece âşıklık geleneğinin icra edildiği ortam ve mekânlarda fasıllara katılır, kendini tanıtmak için de günümüzde kaset çıkarmak, televizyon programlarına katılmak gibi teknolojik imkânlardan faydalanarak âşıklık geleneğini temsil edebilen usta bir âşık olur.

4.3.5.2. Çerkezoğlu’nda çıraklık eğitimi

Âşık Fuat Çerkezoğlu’na Türk Halk Edebiyatı Âşıklık Geleneği bağlamında bu geleneğin olmazsa olmazlarından olan çıraklık eğitimine dair görüşlerini almak amacıyla kendisine “Çıraklık eğitimi hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltildi. Çerkezoğlu:

“İnandığım en önemli konulardan birisi insanın insan olabilmesi için alt yapısıdır. Bir insan, bir çocuk ailesinden, çevresinden, gittiği okuldan alamadığı eğitim sonucu o çocuğun nasıl bir insan olacağını, ne derece topluma zararlı bir insan olabileceğini hepimiz tahmin ediyoruz. Kaldı ki, örneklerini de görüyoruz. Bir âşıklık değil bütün mesleklerde çıraklık bir insanın geleceğine sağlıklı adım atması demektir. Araba kullanan bir şoför düşünün; motoru söküp, dizerek ehliyet almıştır. Bir ehliyet de düşünün ki sürücü kursundan para ile alınmıştır. Bu iki şoför arasındaki fark ne kadar

ise çıraklıkla yetişen ile yetişmeyen arasındaki fark o kadardır.” Açıklamasının ardından âşığa “Yetiştirdiğiniz çıraklar var mı?” sorusu soruldu. Bunun üzerine Çerkezoğlu açıklamasında eleştirisini de dile getirerek:

“Ben halk ozanlığına başladığım zaman Erzurum’da en az on tane kendini geleneğe kabul ettirmiş halk ozanı vardı. On tane ozanın on tanesinin de benim ustam olduğunu kabul ediyorum. Çünkü hepsinden yararlandım ve geleneği onlardan öğrendim. Bizden sonraki âşıklar da âşıklar derneğimizde bizlerden aynı bayrağı teslim alırcasına bazı şeyler aldıklarına inanıyorum. Fakat gönlüm hiç çırak yetiştirmekten taraftar olmadı. Geleneğin yaşamasından taraf oldum ama çırak yetiştirmekten taraf olmadım. Diyacaksınız ki, “Niçin?” Sebebini kısaca anlatayım: Halk ozanlığı mesleği dışında bütün sahne mesleklerini düşünün, hiçbirisini hakir görmüyorum ama bazı meslekleri düşünün, Türkiye’de kaç tane ozan var ise hepsinin varlığını kökünden satın alır. Burada devletin kültür politikasında ihmalkâr olduğunu, hâlâ âşıklık geleneğinde kültür politikasının sıfır olduğunu söylememiz doğru olur. Bu nedenle Türkiye genelinde on tane âşıklar gecesi oluyorsa muhakkak ki, üç tanesine sesleniyorum. Seslendiğimiz halde biz bazı sıkıntılar çektiğimizi açıktan âşığa söylüyoruz, yetiştireceğim çırağın sosyal güvencesini verecek bir durumda değilsem, bunu bu işe teşvik edip de mağdur etmeye hakkımın olmadığını düşünüyorum. 1977’de Erzurum radyosunu kazandım. Bugün size hak vereceğiz, yarın vereceğiz derken saçlarım ağardı, torunlar etrafımı sardı, halen daha bize hak verecekler. Güzel sanatlarda farklı mesleklerden binlerce insan barındırılırken âşıkların mahalli idarelerde güvence altına alınması için meclise teklif götürdüğümüz halde maalesef ne kültür bakanlığından, ne mahalli idarelerden bir ses çıktı. Sizler benim yerimde olsanız, artık çırak yetiştirmeyi düşünür müsünüz? Herhalde düşünmezsiniz.” Sözleriyle durumu açıklayan Çerkezoğlu çıraklık eğitimi konusunda geleneğin devamlılığının sağlanmadığını ifade etmiştir.

4.4. Yorum

“Âşık Fuat Çerkezoğlu’nun Şiirlerinde Yer Alan Eğitsel Temalar” başlıklı araştırmanın bulgular bölümünde elde edilen veriler, âşık şiirinin eğitime katkısını ortaya çıkaran ve eğitimin informal boyutunun edebiyat sahasında işlenişini ve ele alınışını belirleyen unsurları içermektedir. Sanatçının toplumu eğitmeye ve

yönlendirmeye çalışması, bu yönde eserler kaleme almış olması, türü ne olursa olsun söz konusu toplum ve toplumun eğitimi ise yapılabileceklerin ispatı hususunda yararlı olmuştur.

Yapılan araştırma Erzurum ve çevresindeki âşıklık geleneğinin niteliğini ortaya koyarak günümüz âşıklarından Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun eğitime verdiği önemin anlaşılması ve değerlendirilmesine olanak sağlamıştır.

Âşık şiirlerinde eğitsel temaları verirken çeşitli yöntem ve metotları kullanmış, okuyucusunu bilgilendirmeye ve bilinçlendirmeye çalışmıştır. Toplumsal kültür öğelerinden yararlanarak şiirinin temasını belirlemiş, bu doğrultuda nasihatler, geleneksel eğitim ortamlarının verileriyle oluşturduğu şiirlerinde sosyal problemlere, var olan aksaklıklara, eksik yönlere değinmiş, tarih ve yurt bilinci oluşturmayı hedeflemiştir.

Türk sözlü kültürünün sentezleriyle dolu şiirler bazen bireysel bazen de toplumsal tavırla karşımıza çıkmaktadır. Ahlaki, dini yönden, inançsal açıdan bakan âşık Türk milletinin önem verdiği konuları ele almayı bilmiş, halkını aydınlatmaya çalışmıştır. Sosyal yaptırımlara da değinen âşık, okurunu ve dinleyicisini erdemli olmaya davet etmiştir.

Ortak kültür, ortak tarih ve ortak edebiyata sahip Türk milleti ve Türk gençliği ecdadının emanet ettiği değerlere, zenginliklere sahip çıkmalıdır konusuna hassasiyetle yaklaşmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ

5.1. Sonuç ve Öneriler

Fuat Çerkezoğlu, 20. yüzyıl Erzurum âşıklık geleneğinin önemli temsilcilerinden biridir. Her fırsatta ilmi tavsiye eden Çerkezoğlu âlimlerle cahilleri karşılaştırmakta, bu karşılaştırmalarda cehalet, hurafe kavramlarını yererken; ilim, fen, teknoloji, bilgi, âlim, bilim adamı, arif gibi kavramları sürekli övmektedir. Âlimlerle paylaşımda, onların ortamlarında bulunulması, fikirlerini ve ilimlerini takip etmek gerektiği gibi konular tavsiye edilmektedir. Kâmil insan olmayı, ilmin peşinden koşmayı tavsiye ederken, millet olma bilincine de sahip çıkmanın gerekliliğini vurgulamaktadır.

Öte yandan öğretmenlere, öğretmenlik mesleğine gerekli değerin verilmemesini ve bu değersizliğin sonuçlarının da çok kötü olacağını belirten Çerkezoğlu, öğrencilerin ve özellikle toplumun öğretmene gerekli değeri vermesi, hissettirmesi gerektiğini söylemektedir. İlim, fen, teknoloji gibi konuları da şiirlerinde sıklıkla işlemektedir. Okuyucusuna ve dinleyicisine her fırsatta ilimle amel etmelerini, fenni takip etmelerini, teknolojiyi takip eden ve üreten bir ülke olunabilmesi için telkinlerde bulunmaktadır. İلمي teşvik etmenin bile önemli bir görev olduğunu düşünen Çerkezoğlu, şiirinin imkânlarıyla ilmi ve âlimi anlatmaya, bunları halka sevdirmeye çalışmıştır. Toplumun eğitimi için rehber olan öğretmen ve eğitimcilerin üzerine düşen görevleri yerine getirmeleri noktasına dikkat çekmektedir.

Sadece pozitif bilimler açısından değil dini ve ahlaki bilgiler ve öğretiler açısından da şiirlerini incelediğimiz Çerkezoğlu'nun bu konuda da oldukça zengin anlatımlarına rastladık. Ahlaki öğretilere sahip bireyin, hakka, adalete, dürüstlüğe önem vereceğini ve birlikte yaşadığı toplum içinde haksızlığın, suçun, karmaşanın ortadan kalkacağını dile getirmektedir.

Yurt ve millet sevgisi konusunda yeri geldiğinde eleştirel tavırla karşılaştığımız şiirlerinde devletin malına zarar vermenin, yolsuzluklara göz yumanın sorumsuzluğunu ve olumsuzluk oluşturulduğunu ifade ederken, güçlünün zayıfı ezmesine tahammül edemediğini de eklemiştir.

Çerkezoğlu, gelenekten yetişen bir âşıktır. Kahvehanelerde insanları dinleyerek belli bir bilgi birikimine sahip olduğunu söyler. Öğrendiği bilgileri ise şiirlerinde kullanarak insanlara ulaştırmaya çalışır. Âşıklar kültür taşıyıcılığı rolü üstlendikleri için Çerkezoğlu halka verdiği mesajlar da daha çok kültürel nitelikte olup kültürleme yolu ile eğitime hizmet etmektedir.

Yapılan araştırmanın örnekleme dâhilindeki şiirlerin daha çok kültürel ve informal yapıda olduğu gözlemlenmiştir. Şiirlerde yer alan eğitsel unsurların daha çok:

- Nasihatler yoluyla,
- Atasözleri, deyimler, kullanma yoluyla,
- Gelenek ve görenekleri aktarma yoluyla,
- Hicvi kullanma yoluyla halkın eğitime çalışıldığını görmekteyiz.

Çerkezoğlu, okuyucusuna ve dinleyicisine söyleyeceklerini nasihat yolu ile söyler. Tecrübelerini, öğrendiklerini, düşüncelerini nasihat içeren şiirlerle insanlara ulaştırır. Şiirlerinde eş seçimine, ilim öğrenmeye, hoşgörülü olmaya, engin fikirli olmaya vb. konulara değinen Çerkezoğlu, dinleyicisini ve okuyucusunu doğruya yönlendirmeye çalışmaktadır.

Çerkezoğlu şiirlerinde deyim, atasözü, özdeyiş türlerini de kullanmaktadır. Bu kültürel ürünler eski tecrübelerden hareketle oluşturulmuş özlü sözlerdir. Çerkezoğlu, şiirlerinde anlamı güçlendirmek, düşüncesini desteklemek ve örnek göstermek amacıyla bu formlara başvurur. Bu şekilde hem verdiği mesajların etkisini güçlendirmekte hem de deyim ve atasözlerini kendinden sonrakilere taşıma görevini ifa etmektedir.

Çerkezoğlu, gördüğü yanlışlara duyarsız kalmaz. Hemen her zaman yanlış karşısında tepkisini gösteren âşık, güçlü hiciv yeteneği ile doğrudan veya dolaylı olarak muhatabına gereken mesajı vererek onu yanlışından döndürmeye çalışır. Bu anlamda aile ilişkilerini, insan ilişkilerini, sosyal hayattaki aksaklıkları, cehaleti, yeri geldiğinde devletin yöneticilerini bile hicvederek sesini duyurmaya çalışır. Çerkezoğlu, bu sayede

hem hedef kitlesine mesajını iletip yanışlarından dönmelerini sağlamakta hem de okuyucusuna ve dinleyicisine hak aramayı, haksızlıklar karşısında susmamayı fiili olarak göstermektedir.

Çerkezoğlu, informal eğitim anlamında çeşitli sosyal konuları da işlemektedir. Bu çalışmada Çerkezoğlu dinleyicilerine ve okuyucularına inanç, millî benlik, tarih, temel insani değerler gibi konularda, çırak yetiştirme konusunda bilgi vermeye ve davranış geliştirmeye çalışmıştır.

Sorumluluk sahibi ve bilinçli bir gençlik oluşturma çabasının takdir edilecek nitelikte olduğunu söylemek yapılan inceleme sonucunda mümkün kılınmıştır.

Âşık kültürünün gereklerinden olan kültürlenme ve kültürlenme ortamları aşığın topluma ve hedefine ulaşması için imkân sağlamıştır. Çerkezoğlu'nun eğitme ve şekillendirme amacıyla ele aldığı şiirlerin Türk halkınca okunması, gerçekteştirilen şölenler ve etkinliklerle daha fazla kişiye ulaşma fırsatı bulması eğitimin hedeflerine varmasını kolaylaştırmıştır.

5.2. Öneriler

Çalışmanın öncesinde yapılan araştırmalarda benzer konuların sınırlı çalışmaları olması bu çalışmayı özgün kılar.

Yapılan araştırmanın özellikle Bascom teorisine dayalı sözlü kültür ve folklor bilimi analiziyle ve geleneğin maddi ve manevi yaptırımlarının toplumsal ortam içerisinde eğitim yaşantılarıyla bütünleşebilmiş olması araştırmaya özgünlüğün yanı sıra geçerli sonuç alımına da katkı sağlamıştır.

Son zamanlarda eğitimde yapılan reform hareketleriyle birlikte bireyin çok yönlü gelişimine verilen önem artmış, çağdaş eğitim yöntemleri kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum içerisinde eğitim adına unsurlar barındıran her bilim alanının eğitime taşınmasını sağlamıştır. Bu alanlarda biri olan halk edebiyatı ve âşıklık geleneğinin eğitimle iç içeliğini ele alan araştırma sonucunda sosyal gelişimin bireyde meydana getirdiği değişiklikler ortaya konulmuş ve edebiyat-eğitim bütünlüğü sağlanmıştır.

Araştırmanın çift branşta yapılmış olması konusundaki sınırlılıkları gidermek için gerekli çalışmaların yapılması sonraki araştırmalara verilecek önerilerdendir.

Halk biliminin işlevselliğini ön plana çıkaran W. Bascom'a göre, halk biliminin eğlendirme, eğlenme, hoşça vakit geçirme, değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme, eğitimin gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi işlevi, toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için bir kaçıp kurtulma mekanizması gibi işlevleri vardır. Bu işlevlerinden hareketle ve özellikle eğitimsel işleviyle ilişkilendirme yapmak gereklidir.

“Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun Şiirlerinde Eğitsel Unsurlar” başlıklı çalışmanın çift branşta yapılmış olması ve eğitimin formal-informal yönünde bireyde meydana getirdiği davranış değişikliklerinden dolayı incelenen metinler oldukça verimli bulunmuş ve son yıllarda birey merkezli eğitim anlayışının yaygınlaşmaya başlaması sebebiyle söz konusu çalışmanın Türkçe dersi açısından önemli olduğu anlaşılmıştır.

Temel insani değerler eğitimi üzerinde yoğunlaşan, toplumsal eğitimi ön planda tutan, hedef kitlesini hem bireysel hem de sosyal yönden geliştirmeye ve eğitmeye çalışan günümüz aşıklık geleneği temsilcisi Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun incelenen şiirleri Türkçe ders kitaplarında yer alan temaların ve bu temalar doğrultusunda oluşturulan kazanımların sağlanması açısından elverişlidir. İncelenen şiirlerin formal ve informal eğitim unsurlarıyla ilişkili bulunması, eğitim unsurlarının bu paralelde başlıklandırılmış olması ve elde edilen bulguların toplum eğitimine katkı sağlayacak nitelikte olması çalışmanın önemini artıran diğer etkenlerdendir.

Yapılan inceleme sonucu Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun şiirlerinde yer alan eğitim unsurları ve elde edilen bulgular, Türkçe dersi programı ve kazanımları açısından da bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. İlköğretim ikinci kademe için hazırlanan müfredata bakılmış ve her kademeye göre ele alınan temalar ve bu temaların hedef ve amaçları doğrultusunda belirlenen kazanımların, Çerkezoğlu'nun şiirlerinde ele alınan eğitim anlayışı ile örtüştüğü görülmüştür. Bu durumdan hareketle incelenen ‘Metinler Türkçe ders kitaplarında yer verilebilecek niteliktedir’ görüşüne ulaşılmıştır.

Değerlendirme, üç kademe için hazırlanan temalar ve bu temalarla ilişkilendirilen kazanımlar ve bu kazanımları bireye sağlayacak olan metinler/şiirler şeklinde tablolaştırılarak sonlandırılmıştır.

Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan temaların Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun şiirleriyle ilişkilendirilmiş olan şiir, tema ve kazanım tablosu aşağıda verilmiştir:

Tablo 5.1.

Altıncı sınıf örnek tema, kazanım ve şiir dağılımı

TEMALAR	ŞİİRLER	KAZANIMLAR
1.Tema:Sevgi	Ana	• Söz varlığını zenginleştirir.
	Toprak	• Şiir, türkü, şarkı türünde metinler ezberler. • Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.
2.Tema: Kişisel Gelişim Teması	İsraf	• Türle ilgili özellikleri kavrar.
	Cehalet	• Duygu, düşünce, hayal ve deneyimlerini yazılı ifade eder.
	Olmasa	• Okul dergisi ve gazetesi için yazılar hazırlar.
	Hoş mu Görelim?	
3.Tema: Doğa ve Evren	Türk Dünyasında	• Yakın çevredeki ortak miras ürünleri hakkında bilgi toplar.

Disiplinler arası uygulama, İnsan Hakları ve Vatandaşlık konusu ile ilişkilendirilebilen metinlerin öğrenciye sağlayacağı kazanımlarda yine incelemeye alınan şiirler aracılığıyla sağlanabilir.

Yedinci sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan temaların Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun şiirleriyle ilişkilendirilmiş olan şiir, tema ve kazanım tablosu aşağıda verilmiştir:

Tablo 5.2.

Yedinci sınıf örnek tema, kazanım ve şiir dağılımı

TEMA	ŞİİR	KAZANIMLAR
1.Tema:Okuma Kültürü	Dura Dura Efendim Yarışma	<ul style="list-style-type: none"> Okuduğu metinleri kendi hayatı ve gerçek hayatla karşılaştırır. Metnin yazarı veya şairi hakkında bilgi edinir.
2.Tema: Milli Kültür	He Gönül	<ul style="list-style-type: none"> Olay yazıları yazar. Düşünce yazıları yazar. Bildirme yazıları yazar. Şiir yazar.

Sekizinci sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan temaların Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun şiirleriyle ilişkilendirilmiş olan şiir, tema ve kazanım tablosu aşağıda verilmiştir:

Tablo 5.3.

Sekizinci sınıf örnek tema, kazanım ve şiir dağılımı

TEMA	ŞİİR	KAZANIMLAR
1.Tema:Milli Kültürümüz	Atatürk Üniversitesi Hocam	<ul style="list-style-type: none"> Düşünceyi geliştirme yollarını açıklar. Geleneksel sanatlarımız, Türk büyükleri, Türk müziği, zanaatlar, seyirlik oyunlar, milli sporlarımız gibi alt temalarla ilgili çalışmalar yapar.
2.Tema:Toplum Hayatı	Güneş Doğacak Dişine Göre	<ul style="list-style-type: none"> Olay metinleri yazar. Kendini sözlü olarak ifade eder.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle günümüz âşıklık geleneğinin ve bu geleneğin ürünlerinin toplumun eğitimine sağladığı yararları eğitim bilimleri ışığında ve halk biliminin işlevsel yönü doğrultusunda açıklığa kavuşturmuş olmak bu çalışmanın verimliliğini artırmıştır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö.A. (1997). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü.I-II. Cilt.* İnkılâp Kitabevi. İstanbul.
- Alptekin, A.B. ve Sakaoglu, S. (2006). *Türk saz şiiri antolojisi.* Ankara: Akçağ Yayınları.
- Apuhan, R. Ş. (2006). *Çocuklarda ve gençlerde ahlak ve karakter eğitimi.* Timaş Yayınları. İstanbul.
- Artun, E.(2000). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı.* Akçağ Yayınları. Ankara.
- Aslan, F. *Kars Yöresi Âşıklarında Usta-Çırak İlişkileri.* İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2002.
- Aşılıoğlu, B. (2009). “*Türkçe öğretimi ve eğitim değerleri açısından Türk atasözleri üzerine bir inceleme*”. Çağdaş Eğitim Dergisi. s.34 s.29-36.
- Azar, B. (2007). *Sözlü kültür geleneği açısından Türk saz şiiri.* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. C.17 s.2 s.119-133. Elazığ.
- Bascom, W. (1963). *Four function of folklore. The Journal of American Folklore.* Vol.67; 333-349. Web: <http://www.jstor.org/stable/536411> adresinden 29.01.2010
- Başgöz, İ. (1996). *Protesto: Folklorun beşinci işlevi (fonksiyonu), Folkloristik: Prof. Dr. Umay Günay armağanı* (Haz. Ö.Çobanoğlu- M.Özarlan) Ankara: Feryal Matbaacılık.
- Başgöz, İ. (2000). *Gosan'dan Ozan'a.* Folklor Edebiyat. C.6 S.24 Ankara:s.134.
- Bee, H. ve Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi.* (Çev. Okhan Gündüz) Kaknüs Yayınları. İstanbul.
- Boratav, P. N. (1946). *Halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği.* Maarif Vekalet Yayınları. Ankara
- Boratav, P. N. (Aralık 1968). *Âşık Edebiyatı. Türk dili, Türk halk edebiyatı özel sayısı.* 207, 341-345.

- Çağlayan, A. (2005). *Ahlak Pusulası*. DEM Yayınları. İstanbul:s.13-45.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık tarzı kültür geleneği ve destan türü*. Ankara: Akçay Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö.(2002). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Akçağ Yayınları, Ankara:2002.
- Dini Terimler Sözlüğü,(2002). Hakikat Kitabevi, İstanbul: s.164.
- Dundes, A. (1998). *Doku metin ve konteks*. (Çev. Metin Ekici). Millî Folklor. C.5 y.10. Ankara: s.106-118.
- Durmuş, A. (2006). *Çocukta öz güven gelişimi ve karakter eğitimi*. Nesil Yayınları. İstanbul: s.13-62.
- Düzgün, D. (1994). *Erzurum'da âşık kahvesi geleneği*. Millî Folklor. c.3 y.6 s.23 sf. 31-34.
- Ergin, M. (1989). *Dede Korkut kitabı I*. Ankara: TDK Yayınları
- Ertürk, S. (1998). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Meteksan A.Ş.
- Fidan, N. ve Erden, M. (1998), *Eğitime Giriş*, Alkım Yayınevi. İstanbul
- Finnegan, R. (2003). *Sözlü şiir*. Millî Folklor s.58 sf.171-175.
- Glassie, H. (2002). *Gelenek*. (Çev. Ruhi Ersoy). Folklor/Edebiyat. C.8 s. 32, Ankara:s.21.
- Güdek, O. (2004). *Halka Doğru Dergisi'ndeki halk edebiyatı unsurları üzerine bir inceleme*. Türklük Bilgisi Sempozyumu. Erzurum:s.413-418.
- Günay, U. (1999). *Türkiye'de âşık tarzı şiir geleneği ve rüya motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güney, S. (2008) *Davranış bilimleri*. Nobel Yayınları. Ankara
- Halıcı, F. (1981). *Saz şairlerinin diliyle Atatürk*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Halıcı, F. (1992). *Âşıklık geleneği ve günümüz halk şairleri*. Güldeste Yayınları. Ankara, s.1
- İslam Ansiklopedisi.(1991). C.3, s.547.

- Kant, I. (2009). Eğitim üzerine. (Çev. Ahmet Aydoğan). Say Yayınları. İstanbul.
- Kapulu, A. Karaca, A. (2009) *Türkçe Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Koza Yay. Ankara
- Karadavut, Z. (1994). *Türk halk şiiri*. Millî Folklor. c.3 y.6 s.23 sf.59-63.
- Karatay, H. (2007). *Dil edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. s.35 sf. 463-475.
- Kaya, D.(1995). *Sivas yöresi âşıklarında çıraklık geleneği. İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara: s. 321–330.
- Kaya, D.(1997). *Edebiyatımızda âşık kolları ve şenlik kolu*.*Türk Kültürü*. C: XXV. S. 412.Ağustos 1997. s. 499–508.
- Köprülü, M. F.(1916). *Türk edebiyatının menşei*. *Millî Tetebbular Mecmuası II*, 4.3.133.
- Köprülü, M. F. (1932). *Dede Korkut kitabına ait notlar*. 3. *Azerbaycan Yurt Bilgisi C.I*.
- Köprülü, M. F.(1981). *Türk edebiyatı tarihi*. (3.baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat. 140
- Köprülü, M. F.(1989). *Edebiyat araştırmaları*. C: I, 3. bs., Ötüken Yayınları, İstanbul 1989.
- Köprülü, M.F.(2004). *Saz şairleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Malinowski, B. (1926). *Myht in primitive psycholgy*. New York.
- Malinowski, B. (1948) *Magic, science and religion*. New York: Garden City. Doubleday/Anchorbooks.
- Nadel, S.F. (1958). *The foundation of social anthropolgy*. London.
- Ong, J. W.(1999). *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözüün Teknolojileşmesi*.(Çev. Sema Bostancıoğlu Banon). (2. Basım). Metis Yayınları. İstanbul. s. 81.
- Oğuz, M. Ö. (1995). *Azerbaycan ve Türkiye sahasında âşık edebiyatının xvi.yüzyılına dair*. İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu bildirileri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Oğuz, Ö. (2006) *Halk biliminde kuramlar ve yaklaşımlar*. Geleneksel Yayıncılık. Ankara:

- Ortaylı, İ. (2008). *Tarihimiz ve biz*. Timaş Yayınları. İstanbul.
- Ozanoğlu, İ.(1940). *Âşık edebiyatı*. Şenkıral Matbaası. Kastamonu.
- Özarslan, M.(2001). *Erzurum âşıklık geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özarslan, M.(1999). *Erzurum ve çevresinde âşıklık geleneğinin bugünkü durumu*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halkbilimi (Folklor) Bilim Dalı, Ankara.
- Özkaya, M. (1951). Okullarımızda ahlak eğitimi ve disiplin problemi. Cumhuriyet Basımevi. İzmir.
- Reichl, K.(2002). *Türk Boylarının Destanları (Gelenekler, Şekiller, Şiir Yapısı)*. Çev. Mehmet Ekici, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Russell, B.(2005). Eğitim üzerine. (Çev. Şebnem Duran). İlyay Yayınları. İzmir.
- Sakaoğlu, S. (1986). *Ozan, âşık, saz şairi ve halk şairi kavramları üzerine*. 3. Milletlerarası Türk Folklor Bildirileri. C.1 Ankara.
- Sezen, L.(2004). *Halk edebiyatı ders notları*. Erzurum. 2004.
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2000) Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayınevi. Ankara.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe sözlük (Genişletilmiş baskı)*. Ankara: TDK.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. *Devirler, isimler, eserler, terimler*. C.1. 184.
- Türkmen, F. (1971). *Âşık Kemali de öldü*. Türk Folklor Araştırmaları.s.39.
- Uysal, B. (2010). *Eğitim aracı olarak edebî metinler ve 'bilmece' metni üzerine bir inceleme*. International Online Journal of Edecatonal Sciences.
- Uzuner, N. ve Gürsoy, F. (2010). *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların sosyal uyum ve beceri düzeylerinin incelenmesi*. Çağdaş Eğitim Dergisi. s.35 sf.20-29.
- Vural, D. ve Gürşimşek I. (2009). *Okul öncesi eğitimde aile katılımlı sosyal beceri eğitimi*. e-Journal of New World Sciences Academy. s.3.
- Yağmurdereli, N. (1939), *Sümmani Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul: Ülkü Basımevi.

Yıldırım, D. (1998). *Orta Asya Bozkırı'ndan Urumeli'ne<Türk sözlü şiir sanatının yayılması üzerine>* Türk Bitiği. Akçağ Yayınları. Ankara.

Yıldırım, D. (1998). *Sözlü kültür ve folklor kavramı üzerine düşünceler.* Türk Bitiği. Akçağ Yayınları. Ankara: s.37.

Yıldırım, D. (1998). *Sözlü gelenek kültürü.* Türk Bitiği. Akçağ Yayınları. Ankara: s.81.

ÖZ GEÇMİŞ

1985 yılında Erzurum'un Oltu ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Oltu'da tamamladıktan sonra 2004-2008 yılları arasında Erzurum Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü'nde lisans eğitimini tamamladı. 2009 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü -2010 itibariyle bu bölüm eğitim bilimleri bilim dalı olarak değiştirildi- Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine hak kazandı. 2010 yılında World Conference on Learning Teaching and Administration çalışmasında katılımcı olarak görev aldı. Herhangi bir kurumda çalışmamaktadır. Evli ve bir oğlu var.